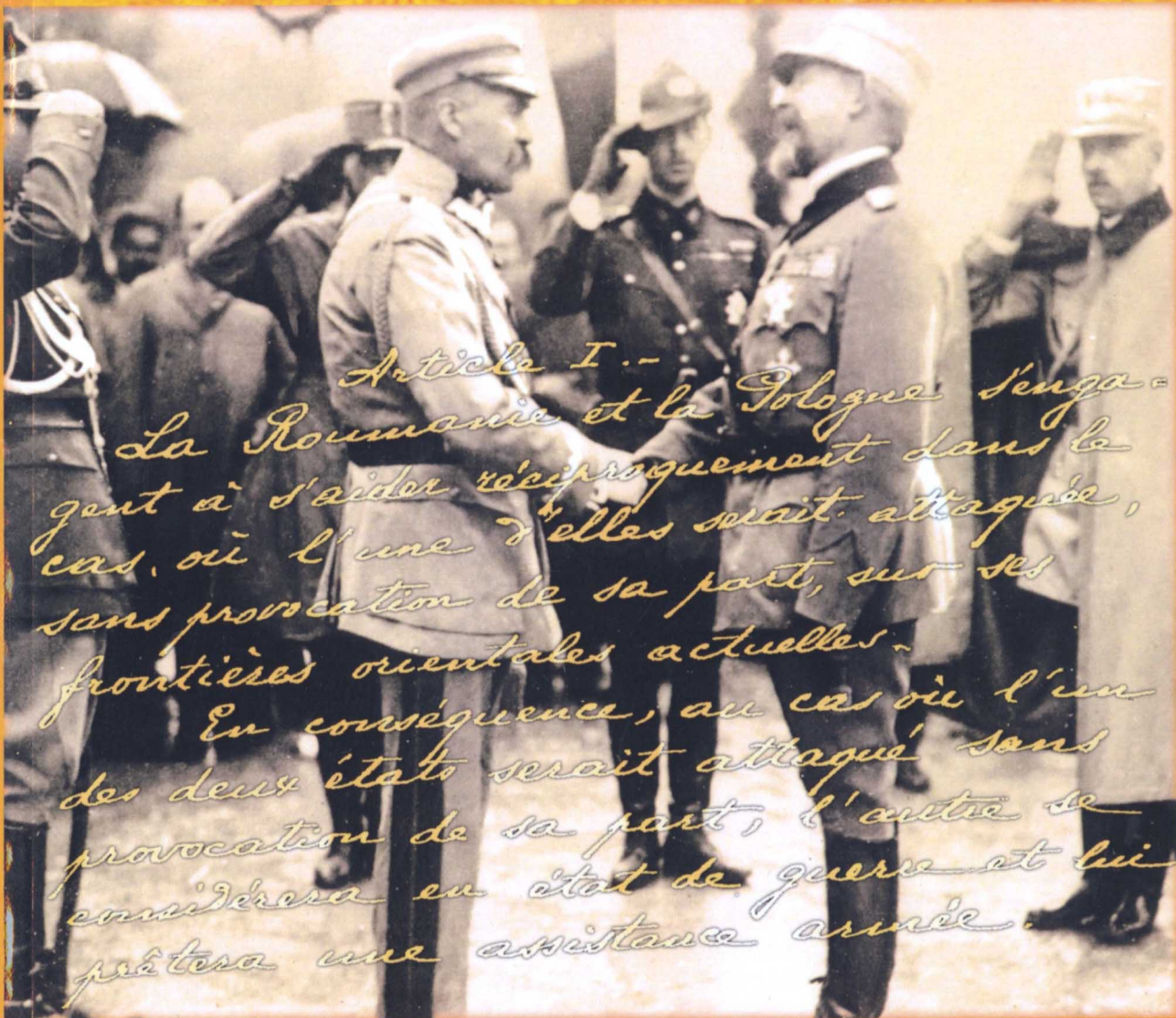

100 de ani de alianță

Relațiile româno-polone în perioada interbelică

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării Naționale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Dr. HAROLD E. RAUGH, Jr., USAREUR-AF, vicepreședinte al Comisiei Internaționale de Istorie Militară
- Dr. JÖRG ECHTERNKAMP, Centrul de Istorie Militară și Științe Sociale, Potsdam, Germania
- Dr. RANDY PAPADOPOULOS, United States Department of the Navy
- Prof. dr. MIHAIL E. IONESCU, Școala Națională de Studii Politice și Administrative
- Col. dr. FLORIN ȘPERLEA, lect. univ., Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, președinte al Comisiei Române de Istorie Militară
- Dr. JAN HOFFENAAR, președintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ION ȘISCANU, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
- Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

• Dosar – Alianța româno-polonă, 1918-1939

– Argument – Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU	1
– DORU LICIU – 100 de ani de la Convenția de alianță româno-polonă din 1921	3
– ANNA KONIECZNA – Friends. Polish-Romanian Alliance Treaties in the Polish Military Press (<i>Żołnierz Polski</i> and <i>Polska Zbrojna</i>)	12
– Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU – Drumul către alianță: provocări geopolitice și proiecte regionale	27
– KRZYSZTOF NOWAK – Aliatul român în opinia sferelor militare și diplomatice poloneze	39
– SORIN CRISTESCU – Relațiile româno-polone din anii 1919-1932 reflectate în presa și memorialistica românească	48
– ANDRZEJ DUBICKI – Marshal Józef Piłsudski and Romania	59
– MANUEL STĂNESCU – Considerente strategice și geostrategice privind alianța polono-română, 1921-1939	69
– ADRIAN-BOGDAN CIOBANU – From Honorary Consulate to Legation. The Establishment of the Romanian Diplomatic Mission in Poland (1919)	78
– TOMASZ MIEGOŃ – A Venture Which Never Happened. The Projected Delivery of Military Equipment to Poland Using the Polish Navy Services, via the Territory of Romania in 1939	84
– AGNIESZKA KASTORY – The Problem of Polish-Romanian Cooperation Against Germany in 1939	88
– FLORIN ȘPERLEA – Misterioasa doamnă E.D. Varșovia văzută de o româncă, 1939-1940	97
– HENRYK WALCZAK – Alianța polono-română în ajunul celui de-al Doilea Război Mondial. Evenimentele premergătoare și desfășurarea vizitei ministrului afacerilor străine Grigore Gafencu la Varșovia în martie 1939	101
– Convenția de alianță defensivă între Regatul României și Republica Polonă	109

• Recenzii

– Daniel Hrenciuc, <i>Alianța militară româno-polonă în geopolitica Europei central-răsăritene (1919-1939)</i> , Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2018	
– CERASELA MOLDOVEANU	116

• Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

• Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017
ISSN 1220-5710

CONTENTS

• Dossier – The Romanian-Polish Alliance, 1918-1939

– Foreword – Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU	1
– DORU LICIU – 100 Years Since the Romanian-Polish Convention of Alliance of 1921	3
– ANNA KONIECZNA – Friends. Polish-Romanian Alliance Treaties in the Polish Military Press (<i>Żołnierz Polski</i> and <i>Polska Zbrojna</i>)	12
– Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU – The Road to Alliance: Geopolitical Challenges and Regional Initiatives	27
– KRZYSZTOF NOWAK – Romanian Ally in the Opinions of the Polish Military and Political Spheres	39
– SORIN CRISTESCU – Romanian-Polish Relations During 1919-1932, as Reflected in the Romanian Press and Memoirs	48
– ANDRZEJ DUBICKI – Marshal Józef Piłsudski and Romania	59
– MANUEL STĂNESCU – Strategic and Geostrategic Considerations on the Romanian-Polish Alliance, 1921-1939	69
– ADRIAN-BOGDAN CIOBANU – From Honorary Consulate to Legation. The Establishment of the Romanian Diplomatic Mission in Poland (1919)	78
– TOMASZ MIEGOŃ – A Venture Which Never Happened. The Projected Delivery of Military Equipment to Poland Using the Polish Navy Services, via the Territory of Romania in 1939	84
– AGNIESZKA KASTORY – The Problem of Polish-Romanian Cooperation Against Germany in 1939	88
– FLORIN ȘPERLEA – The Mysterious Mrs. E.D. Warsaw Seen by a Romanian Woman, 1939-1940	97
– HENRYK WALCZAK – Polish-Romanian Alliance on the Eve of World War II. Prior Events and the Course of the Visit of the Romanian Minister of Foreign Affairs, Grigore Gafencu, to Warsaw in March 1939	101
– The Convention on Defensive Alliance Between the Kingdom of Romania and the Republic of Poland	109

• Reviews

– Daniel Hrenciuc, <i>Alianța militară româno-polonă în geopolitica Europei central-răsăritene</i> (1919-1939), MEGA Publishing House, Cluj-Napoca, 2018 – CERASELA MOLDOVEANU	116
---	-----

• Redactor-șef: MANUEL STĂNESCU

• ALEXANDRU VOICU – redactor

• ION MIHAIU – coperta

• ELENA LEMNARU – tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1,
telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955, <http://ispaim.mapn.ro/pages/view/88>

B 0691/18.02.2021

ARGUMENT

Anul acesta, la 3 martie, se împlinesc 100 de ani de la semnarea Tratatului de alianță defensivă între România și Polonia, moment istoric de referință care a definit în mod hotărâtor agenda regională de securitate și apărare a celor două țări pe parcursul întregii perioade interbelice.

Nevoia unei alianțe a devenit evidentă odată cu încheierea Primului Război Mondial și reasezarea hărții politico-teritoriale a Europei centrale, urmare a deciziilor Conferinței Păcii de la Paris (1919-1920). La finalul războiului, România și Polonia s-au aflat printre statele care și-au realizat marile proiecte naționale – de întregire teritorială, în cazul României, și restaurare a independenței și suveranității, în cazul Poloniei. Prin potențial militar, tradiții istorice, resurse și postură strategică, cele două țări au fost menite să joace un rol central în arhitectura de securitate occidentală postbelică și, implicit, în stabilizarea noii balanțe de putere în centrul și estul Europei. În ciuda așteptărilor optimiste, noile realități regionale apărute după război au generat o configurație marcată de ample turbulențe geopolitice pe fondul accentuării disputelor teritoriale, a intensificării revendicărilor revizioniste din partea statelor învinse și a agendelor expansioniste asumate de către cele două forțe hegemonice continentale, Germania și Rusia bolșevică/URSS.

Relația româno-polonă s-a dezvoltat firesc în baza unei agende comune de interese și obiective de securitate. În perioada imediat următoare încheierii războiului, o prioritate centrală pentru liderii de la Varșovia și București a vizat situația de securitate la granița estică, unde apariția Rusiei bolșevice a schimbat în mod radical harta amenințărilor la adresa securității naționale a celor două state. Confruntate cu amenințarea revoluției bolșevice și cu refuzul noilor lideri de la Moscova de a recunoaște aranjamentele hărții versailleze, Polonia și România au acționat concertat pentru a-și asigura un brâu de apărare în vederea contracarării noii amenințări din direcția estică.

Elementul fundamental al alianței defensive semnate între cele două țări la 3 martie 1921 l-a constituit articolul 1, conform căruia cele două țări se angajează „să-și acorde ajutor reciproc în cazul unei agresiuni neprovocate la frontierele orientale actuale”. Importanța acestui document rezidă în faptul că a fost singurul act prin care România și-a asigurat garantarea graniței estice împotriva unei potențiale amenințări din partea URSS.

Alianța defensivă dintre România și Polonia, dincolo de relevanța militar-strategică cu totul deosebită, a deschis largi oportunități de extindere a cooperării bilaterale. Vizitele reciproce la cel mai înalt nivel, intensificarea schimburilor economice și culturale, promovarea de valori și aspirații comune au permis construirea unei relații speciale care a proiectat alianța dintre cele două state ca un factor de stabilitate esențial în regiune și un avanpost al Occidentului în confruntarea cu forțele hegemonice-revizioniste.

Alianța româno-polonă a fost, în final, victima unui eșec sistemic al ordinii liberale post-Versailles care nu a reușit să prevină și să contracareze ambițiile revizioniste de natură hegemonică. Cu alte cuvinte, occidentul nu a înțeles că propria securitate depindea de apărarea securității aliaților săi din spațiul central-est european.

La împlinirea centenarului alianței defensive româno-polone, dedicăm un număr special al *Revistei de Istorie Militară* acestui eveniment care a marcat în mod semnificativ politica de apărare a celor două state în perioada dintre cele două războaie mondiale. Contribuțiile incluse în acest număr sunt semnate de istorici din România și Polonia, cărora dorim să le mulțumim pentru această colaborare pe care o dorim la fel de fructuoasă și în viitor.

Ce a însemnat alianța defensivă dintre România și Polonia? Care au fost rațiunile care au determinat agenda de acțiune a liderilor de la București și Varșovia? Care a fost atitudinea aliaților? Cum a evoluat cooperarea militară româno-polonă? Cum a fost reliefată în presa vremii importanța cooperării româno-polone? Care a fost impactul provocat de schimbările internaționale asupra agendei de acțiune a celor două state? În ce mod s-a coagulat cooperarea româno-polonă împotriva Germaniei? Cum a influențat dinamica internațională alianța româno-polonă și cum au încercat cele două state aliate să gestioneze starea de nesiguranță strategică de la sfârșitul anilor '30?

Acestea au fost doar câteva dintre întrebările la care autorii au încercat să ofere răspunsuri în baza unor interpretări și puncte de vedere inedite și, deopotrivă, valoroase pentru cercetarea istoriografică dedicată acestui subiect. Sperăm ca, prin acest demers științific, să oferim noi perspective de înțelegere și analiză asupra semnificației momentului 3 martie 1921 – o dată simbolică pentru cele două popoare care au reușit de-a lungul istoriei să creeze punți de legătură care le-au permis să construiască un spațiu comun de securitate și o linie de apărare credibilă în fața vremurilor tulburi. În ciuda deznodământului din anii 1938-1939, rațiunile care au stat la baza constituirii alianței defensive bilaterale își păstrează aceeași relevanță și la 100 de ani distanță, cooperarea militară româno-polonă constituind un vector central în consolidarea ansamblului defensiv occidental de-a lungul întregului aliniament de apărare estic.

Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU

Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

100 DE ANI DE LA CONVENȚIA DE ALIANȚĂ ROMÂNNO-POLONĂ DIN 1921

DORU LICIU *

Abstract

The Romanian-Polish Convention of defensive alliance, signed a century ago on March 26, 1921, still represents a powerful symbol for the development of the excellent relations between Romania and Poland. The Romanian-Polish Convention of defensive alliance was renewed in 1926 as the Treaty of Guarantee and Conciliation between the Kingdom of Romania and the Republic of Poland, and once more in 1931. Between 1932 and 1936, the bilateral relations deteriorated due to diverging interests, but the treaty was tacitly renewed in 1936. The alliance became obsolete due to the outbreak of the Second World War, but Romania maintained its allegiance and offered its help to Poland. Despite German and Soviet pressure, Romania allowed the transit of the National Bank of Poland's gold reserve and National Treasurers, in addition to about 100.000 Polish refugees, among them political leaders and 60,000 military personnel who reorganized and continued from exile the fight against Nazism and later Communism.

Keywords: *diplomacy, alliance, bilateral relations, Romania, Poland*

Polonia și-a redobândit independența la 11 noiembrie 1918, după 123 de ani ocupație străină, devenind Republică la sfârșitul Primului Război Mondial. Acest eveniment a fost posibil în contextul internațional favorabil și s-a datorat luptei și eforturilor unei generații remarcabile de patrioți și oameni de stat.

La 31 decembrie 1918, Ignacy Jan Paderewski¹, președintele Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Străine al Poloniei, s-a adresat omologului român Ion I. C. Brătianu², exprimând dorința ca România să recunoască statul și guvernul polonez³.

Răspunsul Consiliului de Miniștri al României, prin care se saluta restabilirea statalității Poloniei și se exprima speranța într-o bună colaborare a celor două țări, a fost comunicat rapid, la 4 ianuarie 1919⁴, reprezentanțele diplomatice ale celor două state fiind operaționalizate în vara aceluiași an.

După întregirea României la 1918, obiectivul principal de politică externă al vizionarului om politic și diplomat român Take Ionescu⁵ a fost crearea unui bloc de state aliate, de la Marea Baltică la Marea Neagră, care să constituie astfel o garanție a Sistemului de Pace de la

* Director, Arhivele Diplomatice.

Versailles și o contrapondere a blocurilor sovietic la est și germano-maghiar la vest. În viziunea lui Take Ionescu, Mica Înțelegere trebuia să cuprindă cinci state: Polonia; Cehoslovacia; România; Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (Iugoslavia) și Grecia. În fața greutăților de realizare ale unei astfel de alianțe extinse, Take Ionescu a trebuit să accepte planul minimal, dar mai realist, al ministrului de externe cehoslovac Edvard Beneš – o alianță defensivă între Cehoslovacia, România și Iugoslavia, destinată să contrabalanseze doar inițiativele revizioniste ale Ungariei. Cum însă frontiera de răsărit a României rămânea neacoperită, Take Ionescu a adoptat ideea unui tratat separat de alianță cu Polonia. Aceasta abia încheiase ostilitățile cu Rusia sovietică astfel că putea să aprecieze cel mai bine utilitatea unei astfel de alianțe defensive⁶.

Așa cum a arătat istoricul polonez Władysław Stepniak⁷, citat de polonistul român Nicolae Mares, Take Ionescu a acționat deosebit de activ pentru concretizarea alianței româno-polone: acțiuni mult mai active legate de situația din Polonia, în condițiile desfășurării războiului cu Rusia Sovietică a întreprins România pe arena internațională. Take Ionescu (de la 16 iunie 1920 ministrul afacerilor străine), a adresat la mai puțin de o lună, la 12 iulie 1920, o notă telegrafică la Spa, unde se desfășura conferința internațională consacrată, printre altele, situației tragice din Polonia, legată de apropierea armatelor bolșevice de marginile Varșoviei, pe Vistula. În telegrama sa, noul ministru român de externe remarcă: „Fără a-mi face vreo iluzie că opinia mea ar deveni sursa cea mai credibilă pentru Conferință, considerându-mă totuși cel mai apropiat și direct martor al dramei care se desfășoară la fruntariile României, atrag atenția marilor aliați asupra pericolului care amenință Europa, în cazul în care Polonia va ieși învinsă. Interesele Europei impun să se pună capăt imediat luptelor polono-bolșevice, în caz contrar este amenințată toată această parte a lumii de către Soviete (...) Este în interesul Europei de a menține un front indestructibil de la Baltica la Marea Neagră, respectiv la Marea Egee. De aceea chestiunea Galiției Estice nu poate fi pentru moment obiectul unor noi abordări, fără a fi amenințate cele mai vita-

le interese ale Europei. Polonia înconjurată de inelul de fier german și rus pierde existența sa independentă, cât și importanța pentru echilibrul european pe care ar trebui să o aibă, fiind posibil a ne baza pe vecini aliați”⁸.

Încheierea alianței cu Polonia reprezenta pentru România asigurarea frontierei estice și un punct important de sprijin în sistemul de alianțe menit a garanta integritatea teritorială a României Mari, așa cum Take Ionescu și-a expus concepția cu ocazia turneului său european din a doua parte a anului 1920, inclusiv în cadrul segmentului vizitei de la Varșovia din 1-3 noiembrie 1920. În plus, ministrul afacerilor străine român căuta să se asigure împotriva unei eventuale alianțe polono-ungare care ar fi putut afecta interesele României, dat fiind filonul pro-maghiar adânc înrădăcinat în conștiința elitelor poloneze⁹.

Ideea unei alianțe cu România convenea și Poloniei, care avea la rândul său propriile interese strategice și militare, și urmărea ca, prin această alianță, să-și asigure nu doar frontierele estice, ci și să influențeze România în raporturile cu marile puteri și țările vecine, în special cu Cehoslovacia, percepută ca un competitor zonal la Varșovia, și cu Ungaria, date fiind bunele relații istorice polono-maghiare. Din punct de vedere militar, strategii polonezi au estimat foarte corect că alianța cu România asigură un coridor de legătură cu Europa occidentală în cazul unui conflict cu Germania, care ar fi blocat accesul la Marea Baltică¹⁰.

A urmat o perioadă de tatonări și discuții destul de laborioase, iar la 12 ianuarie 1921 a sosit la București generalul polonez Stanisław Haller (26 aprilie 1872 – aprilie 1940), fost șef de stat major al tinerei armate poloneze, cu scopul de a negocia cu România o alianță politică și militară defensivă. Negocierile confidentiale finale desfășurate în cea mai deplină discreție au fost încununuate de succes, ambele părți dorind încheierea cât mai rapidă a alianței, semn că aceasta corespundea pe deplin intereselor părților semnatare¹¹. În aceste condiții, la 28 februarie 1921 a urmat vizita oficială la București a prințului Eustachy Kajetan Sapieha (2 august 1881 – 20 februarie 1963), ministrul de externe al Poloniei (23 iunie 1920 – 20 mai 1921)¹².

Convenția de alianță defensivă între Regatul României și Republica Polonă a fost

semnată la 3 martie 1921, la București, de către cei doi miniștri de externe, Take Ionescu și Eustachy Sapieha, aceștia având deplinele puteri și susținerea fermă a Regelui Ferdinand și Mareșalului Józef Piłsudski¹⁵.

Cele două părți contractante se obligau să își acorde asistență armată în cazul unui atac neprovocat la frontiera lor de răsărit, Polonia cunoscând acordurile României cu alte state în vederea apărării Tratatelor de Pace de la Paris din 1919-1920, iar România prevederile Tratatului franco-polon. Articolul 6 din documentul semnat în 1921 stipula, totodată, că nici una din cele două părți contractante nu va putea încheia vreo alianță cu o terță parte, fără consimțământul celeilalte părți. Această formulare s-a introdus în document tot la propunerea părții române, care a căutat să se asigure împotriva unei eventuale alianțe polono-ungare, dat fiind filo-maghiarismul existent în unele cercuri de la Varșovia. Este de menționat clauza secretă introdusă de Take Ionescu în Convenția semnată în 1921 și care prevedea o rezervă în favoarea României: până la ratificarea Tratatului de la Riga, care fixa granițele polone, România își rezerva dreptul de a aprecia dacă poate sau nu interveni în cazul unui atac neprovocat asupra Poloniei. Câțiva ani mai târziu, această clauză avea să se întoarcă împotriva României.

Cooperarea în plan militar era reglementată într-o convenție militară separată, semnată de generalii Constantin Christescu și Tadeusz Rozwadowski, prin care Statele Majore Generale ale celor două armate reglementau punerea în aplicare a prevederilor generale ale convenției politice. Documentul detalia măsurile militare defensive aplicabile în condițiile în care cele două state s-ar fi confruntat cu o agresiune dinspre est, separat sau concomitent, fiind prevăzut ca trupele fiecărei armate să acționeze sub comandament național¹⁴.

Spiritul *Convenției de alianță defensivă între Regatul României și Republica Polonă* a fost însă surprins pe deplin de prevederile conform cărora părțile hotărâu să își sincronizeze eforturile, inclusiv prin consultarea pe chestiunile externe de interes comun, aceasta fiind filosofia politicii externe românești din perioada interbelică.

Un rol determinat în dezvoltarea relațiilor româno-polone după semnarea Convenției de

alianță l-au avut Regele Ferdinand și Mareșalul Józef Piłsudski, bunele raporturi fiind reflectate și de vizitele la nivel înalt în ambele țări¹⁵. Mareșalul Piłsudski a vizitat prima oară România în 1922, iar vizita de răspuns a Regelui Ferdinand I și Reginei Maria în Polonia s-a desfășurat între 24-26 iunie 1923, la un moment dat invocându-se posibilitatea unei uniuni dinastice între cele două țări. Ulterior, înaltul oaspete polonez a revenit în România în 1928, 1931 și 1932, confirmând declarația sa făcută cu prilejul primei sale vizite: „alianța inimilor este reprezentată, de la Marea Baltică la Marea Neagră, de un singur popor cu două drapele...veriga care leagă Polonia de România constă în faptul că ambele țări au renăscut din același chin: ambele sunt o întruchipare vie a victoriei dreptății și echității. Din similitudinea căilor noastre legate de acest trecut comun rezultă, logic, o cale comună în prezent care va fi continuată, nu mă îndoiesc, și în viitor, pentru că aceasta întruchipează soarta comună a ambelor noastre popoare, legate atât prin nevoile și interesele lor, cât și prin prețuirea identică a libertății, dreptății și păcii”¹⁶.

Convenția încheiată în 1921 avea o valabilitate de 5 ani, expirând în 1926, conform prevederilor. Cu această ocazie, Aleksander Józef Skrzyński¹⁷, prim-ministrul Poloniei și

Printul Dimitrie Ghika, ministrul de externe român, cu înalți oficiali poloni

ministrul de externe de la acea dată, fost trimis polon la București între 1919-1922, a ridicat o serie de obiecții, la acea dată urmărind o normalizare a relațiilor cu Uniunea Sovietică și temându-se ca reînnoirea alianței cu România să nu afecteze dialogul Varșoviei cu Moscova. Partenerul polon își justifica ezitățile prin două argumente: a) clauza secretă introdusă de Take Ionescu ridica o serie de probleme juridice în noul context internațional; b) reînnoirea convenției era legată de recunoașterea de către România a drepturilor proprietarilor polonezi cu proprietăți expropriate în Basarabia.

Astfel, din punctul de vedere polon, Tratatul de la Paris privind recunoașterea internațională a unirii Basarabiei cu România din 28 octombrie 1920, nefiind ratificat de două mari puteri semnatare, Italia și Japonia, România se găsea într-o situație asemănătoare cu aceea în care se găsea Polonia în ajunul ratificării Tratatului de la Riga. Așadar acea clauză introdusă de Take Ionescu, atunci în defavoarea Poloniei, juca acum în defavoarea României. Skrzyński propunea deci ca noul text să cuprindă o formulă care să lase Poloniei dreptul de a aprecia dacă trebuie sau nu să intervină în apărarea Basarabiei, menajând astfel punctul de vedere sovietic.

Informat asupra opiniilor șefului Guvernului de la Varșovia, Guvernul român s-a grăbit să declare că o asemenea ciuntire ar face alianța inoperantă și lipsită de orice utilitate pentru România. Acest răspuns energic, ca și presiunile opiniei publice și cercurilor politice poloneze care priveau cu neîncredere o apropiere de sovietici, poate chiar și rezultatele sub așteptări obținute de Skrzyński în tatonările preliminare cu Moscova, l-au făcut pe acesta să renunțe la rezerva menționată mai sus. A propus totuși o altă redactare a tratatului, care să fie conformă cu noul spirit și noua terminologie a Pactului de la Locarno (1925) și, mai ales, a cerut schimbarea tratatului, dintr-o alianță defensivă față de sovietici într-un act de garanție generală.

Al doilea argument al contelui Skrzyński reprezenta o presiune politică suplimentară asupra executivului român: amenințând că nu reînnoiește alianța cu România, guvernul polon spera să obțină despăgubirea proprietarilor polonezi expropriați în Basarabia în urma

aplicării Reformei agrare din 1921, în aceeași măsură în care fuseseră indemnizați proprietarii francezi, englezi și italieni, determinând ulterior tergiversarea ratificării Tratatului de garanție româno-polon¹⁸.

Cu toate acestea, Ion Gh. Duca¹⁹, ministru al Afacerilor Străine al României între 19 ianuarie 1922 și 27 martie 1926, a acceptat noile propuneri, Convenția de alianță defensivă, vizând explicit frontierele răsăritene ale celor două țări, transformându-se într-un Tratat de garanție între România și Polonia, un pact general de garanție după modelul Pactului Societății Națiunilor²⁰.

Principalele deosebiri dintre Convenția din 1921 și Tratatul din 1926 constau din modificarea titulaturii și obiectivelor principale, dintr-o Convenție de alianță defensivă, cu un scop bine definit, într-un Tratat de garanție, cu un angajament mult mai vag. În documentul din 1921 se menționa explicit: a) acordarea de asistență armată în cazul unui atac neprovocat asupra frontierelor orientale ale celor două țări și b) consultarea prealabilă asupra chestiunilor de politică externă privind pe vecinii din est. În tratatul din 1926 aceste prevederi erau reformulate și dezvoltate astfel: respect și menținere contra oricărei agresiuni exterioare, a integrității teritoriale și a independenței politice prezente, conform articolului 10 din Pactul Societății Națiunilor. Ajutor și asistență în caz de atac neprovocat, conform articolelor 15-17 din Pactul Societății Națiunilor; consultarea prealabilă asupra chestiunilor de politică externă care interesează ambele țări; procedură de conciliere și arbitraj.

Tratatul a fost în final semnat la București, la 26 martie 1926, de ministrul român de externe I. Gh. Duca și J. Wielowiecki, trimisul extraordinar și ministru plenipotențiar al Republicii Polone în România, în preziua sfârșitului mandatului ministrului român²¹.

În acest context delicat, lucrurile s-au complicat prin schimbarea guvernelor în ambele țări, noul executiv polon declarând că era mai dornic să obțină ratificarea cât mai grabnică a Tratatului, decât să se conecteze o chestiune vitală pentru ambele state cu o afacere de ordin secundar, care se referea la interesele materiale ale câtorva proprietari de naționalitate incertă. Cu toată această declarație de principiu, noul

ministru polon de externe August Zaleski a cerut o scrisoare de recunoaștere din partea guvernului român privind drepturile proprietărilor polonezi expropriați în Basarabia. Noul ministru român de externe, Ion Mitileneu, aflând de la predecesorul său despre promisiunile verbale în acest sens, s-a mulțumit să reînnoiască aceste promisiuni de principiu partenerilor polonezi, evitând însă să își asume un angajament scris și cerând un răgaz pentru efectuarea demersurilor tehnice și juridice necesare²².

Guvernul polon continua să afirme că nu conexează cele două chestiuni, dar amâna ratificarea sub diferite pretexte și a continuat să solicite obținerea unui angajament scris din partea guvernului român, în favoarea marilor latifundiați polonezi expropriați din Basarabia. În perioada cuprinsă între 26 martie și 25 noiembrie 1926, relațiile româno-polone s-au desfășurat în acest context defavorabil.

În final, Seimul Poloniei (camera inferioară a Parlamentului) a ratificat Tratatul de garanție româno-polon la 30 septembrie 1926, cu o mare majoritate deși la a treia citire în plen. Mult mai greu s-a obținut ratificarea în Senat, unde mai mulți senatori de marcă erau interesați direct în chestiunea exproprierilor marilor proprietari polonezi din Basarabia, în plus lucrurile fiind agravate de disensiunile politice dintre șeful camerei superioare a Parlamentul Poloniei și șeful statului polon, mareșalul Józef Piłsudski, președintele Senatului dorind să dea o lovitură politică adversarului său prin respingerea tratatului cu România. Cu toate acestea, după dezbateri contradictorii, Senatul polon a ratificat tratatul, la 25 noiembrie 1926. Schimbul instrumentelor de ratificare s-a efectuat la Varșovia, la 9 februarie 1927, iar înregistrarea la Societatea Națiunilor, la 7 martie 1927, la Geneva²³.

În decembrie 1930, în apropierea noii reînnoiri, guvernul polon va fi acela care va insista pentru semnarea mai grabnică a Tratatului de garanție dintre România și Polonia.

Guvernul român a folosit oportunitatea pentru a propune câteva modificări la textul convenit în 1926:

a) În articolul I al Tratatului, care copia formula articolului 10 din Pactul Societății Națiunilor, cuvântul „prezentă” se punea la

plural, pentru a marca precis că se referă și la „integritatea teritorială” și la „independența politică” sau se propunea introducerea după cuvintele „integritatea teritorială” a cuvântului „actuală” (această soluție fiind aleasă în cele din urmă). Partea română considera astfel că ambele soluții propuse se aplicau și Basarabiei, ca parte integrantă a României.

b) Se suprima articolul 6 al Tratatului din 1926, care prevedea încheierea unei convenții de conciliațiune și arbitraj, articolul devenind perimat, această convenție fiind între timp încheiată.

c) Durata noului Tratat urma să fie tot de cinci ani, dar spre deosebire de trecut, documentul se putea prelungi tacit dacă nu era denunțat cu un an înainte de expirare.

Întrucât de această dată nu au mai existat diferențe de opinii, guvernul polon a acceptat propunerile făcute de partea română, noul Tratat dintre România și Polonia a fost semnat la Geneva, la 15 ianuarie 1931, de către miniștri de externe român și polon, Gheorghe G. Mironescu și August Zaleski. Schimbul instrumentelor de ratificare s-a făcut la București, la 26 martie 1931²⁴. La 30 iunie 1931, la Varșovia, Józef Beck și generalul Tadeusz Piskor, din partea polonă, și Grigore Bilciurescu cu generalul Nicolae Samsonovici, din partea română, au semnat o nouă convenție militară, care, față de prevederile precedente, stabilea alocarea unor resurse sporite în caz de agresiune și punea chestiunea unui comandament unic în cazul unor operațiuni reunite. Aranjamentul tehnic militar adoptat acum avea aceeași valabilitate cu tratatul de garanție, prelungindu-se automat după cinci ani dacă nu era denunțat în avans.

Inițiativa franceză de la începutul anilor 1930, de a recomanda aliaților est-europeni să își normalizeze relațiile cu Uniunea Sovietică și să încheie pacte de neagresiune cu Moscova a determinat o răcire a raporturilor româno-polone, Polonia și Franța încheind un astfel de pact în 1932, fără să țină seama de interesele României în chestiunea Basarabiei și izolând astfel țara noastră. Noul ministru polon de externe, Józef Beck, a impus un nou curs politicii externe de la Varșovia, intrând în contradicție cu omologul său român, Nicolae Titulescu, două personalități puternice și incompatibile

datorită egoismului și orgoliului feroce. Gra-vele diferențe de vedere dintre aceștia aveau și o bază obiectivă, rațională, datorându-se nu numai poziției polone diferite față de Uniunea Sovietică, ci și atitudinii din ce în ce mai revizioniste a Poloniei, marcată prin încheierea unui nou pact de neagresiune cu Germania în ianuarie 1934 și manifestarea deschisă a ostilității față de Societatea Națiunilor, Polonia renunțând unilateral la Tratatul Minorităților în septembrie 1934. În plus, după 1935 s-au adăugat ambiguitatea lui Beck față de problema Transilvaniei, sprijinul acordat pretențiilor germane împotriva Cehoslovaciei și sprijinul independenței Slovaciei²⁵.

Atacat vehement de o parte din presa polonă și românească pentru presupusul rol jucat în deteriorarea relațiilor bilaterale, ministrul român de externe Nicolae Titulescu avea să noteze în 1937:

„Timp de mulți ani m-am considerat un mare prieten al Poloniei și Polonia m-a considerat ca atare.

Nu pot uita colaborarea cordială pe care am avut-o, în calitate de delegat permanent al României la Geneva, cu ministrul Zaleski, căruia îi păstrez o adâncă considerațiune.

Nu confund, însă, alți oameni de stat cu poporul polonez în general, pentru care am sentimentele cele mai prietenești.

Consider alianța dintre România și Polonia ca fiind o necesitate.

Este pentru mine un prilej de profundă satisfacție faptul că am fost membru în Cabinetul mareșalului Averescu – când Take Ionescu era ministru al Afacerilor Străine – în momentul în care s-a semnat primul Tratat de alianță între România și Polonia.

Totuși, nu există prietenie fără o înțelegere clară.

Dar trebuie să mărturisesc că, în calitate de ministru al Afacerilor Străine, nu am fost prea norocos, la început, în relațiile mele cu Polonia...

Ceea ce s-a semnat în 1926 nu putea fi schimbat. S-a hotărât totuși atunci să se încheie convenții militare cu Polonia numai pentru frontiera răsăriteană, nu și pentru frontiera apuseană, interpretând caracterul general al Tratatului nostru cu Polonia ca o formă de politețe față de Soviete care, în acest fel, nu mai

erau indicate în mod expres drept agresorul posibil împotriva căruia formam noi alianțe.

La 15 ianuarie 1931, dl Mironescu a reînnoit Tratatul cu Polonia, îmbunătățind redactarea și făcându-l permanent, în măsura în care urma să fie reînnoit la fiecare cinci ani prin consimțământ tacit, dacă una sau alta dintre părți nu-l va denunța.

Tratatul semnat de dl Mironescu a intrat în vigoare la 26 martie 1931. La 20 octombrie 1932, eu am devenit ministru al Afacerilor Străine.

Mi s-a dat de înțeles că ar fi avantajos să încheiem convenții militare și pentru frontiera occidentală. Am răspuns că Tratatul leagă România și Polonia numai în ceea ce privește frontiera răsăriteană. Mai mult, repet că, la 9 octombrie 1933, mareșalul Piłsudski mi-a spus că România este angajată față de Polonia numai împotriva Rusiei și nu împotriva Germaniei.

La 26 martie 1936, în vreme ce eram ministru al Afacerilor Străine, Tratatul a fost reînnoit în mod tacit până în 1941, dar, desigur, cu interpretarea restrictivă care i s-a dat timp de zece ani, adică în sensul că el protejează numai frontierele noastre de Răsărit.

Ce convenție nouă se mai putea încheia între România și Polonia?”²⁶.

Cu toată această răcire accentuată a relațiilor diplomatice bilaterale, pentru că nici România, nici Polonia nu au denunțat Tratatul încheiat în 1931 până la data de 26 martie 1935, adică cu un preaviz de un an înainte de expirarea lui, acest Tratat a fost prelungit tacit, până la 26 martie 1941.

Anul 1937 s-a desfășurat în plan bilateral sub necesitatea reînnoirii prieteniei tradiționale dintre Polonia și România, admitându-se tacit raporturile politice și diplomatice s-au aflat în impas, fiind anul cel mai intens din istoria întâlnirilor bilaterale la nivel înalt. La începutul lunii iunie 1937, președintele Poloniei, Ignacy Mościcki, a vizitat România, iar, la sfârșitul lunii, Regele Carol al II-lea sosea la Varșovia. Cei doi șefi de stat și-au afirmat astfel voința de a relansa și consolida alianța dintre România și Polonia, reconfirmând susținerea reciprocă în caz de atac neprovocat venit dinspre est²⁷. Aceste vizite au impulsionat cooperarea bilaterală, reflectată și prin ridicarea gradului de

reprezentare diplomatică din cele două capitale la nivel de ambasadă, conform *Protocolului din 30 iunie 1937 relativ la ridicarea Legațiilor române din Varșovia și polone din București, la rangul de Ambassade*, începând cu 1 mai 1938²⁸.

În luna mai 1938, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române Miron Cristea, pe atunci președintele Consiliului de Miniștri, a făcut o vizită la Varșovia, într-o perioadă în care regimul dictaturii regale din România căuta să-și consolideze autoritatea în plan intern prin acțiuni represive, copierea unor forme ale fascismului italian și măsuri antisemite. Partea română dorea unui sprijin politic mai consistent pentru alianța cu România din partea Poloniei, în fața pericolului nazist și sovietic crescând²⁹.

În anii 1938-1939, partea polonă a făcut o serie de propuneri de colaborare diplomației române, în sensul susținerii inițiativelor revizioniste inițiate de Germania. După ce a sprijinit poziția Germaniei la München în 1938,

Polonia a ocupat orașul Teschen din Cehoslovacia, cu circa 240.000 de locuitori, unii etnici polonezi. România avea o poziție de apărare a ordinii instaurate prin sistemul de pace de la Versailles, dezavuând astfel de inițiative revizioniste.

Începând cu ianuarie 1939, Germania s-a întors împotriva Poloniei, Józef Beck încercând să reziste acum presiunilor și pretențiilor lui Hitler, în acea primăvară având loc contactele la nivelul miniștrilor de externe ai celor două țări, cu prilejul turului european al ministrului român al afacerilor externe, Grigore Gafencu. În cadrul întâlnirilor din primăvara anului 1939, Beck i-a precizat omologului său român că articolul prim al Tratatului de garanție româno-polon se referea doar la situația din est, precizată și în acordul militar, fiind preocupat de agravarea relațiilor polono-germane și nedorind să îl irite și mai mult pe Hitler. Din punctul de vedere polon, orice extindere a alianței reclama o pregătire temeinică deoarece exista riscul ca „o lărgire a tratatului n-ar

Președintele Poloniei, Ignacy Mościcki, trece în revistă garda de onoare

servi decât să provoace supărarea Germaniei, care putea considera această acțiune de încercuire, drept o provocare de nesuferit”. Ambii miniștri au fost de acord că în condițiile deteriorării climatului de securitate european ar fi fost mai utilă interpretarea „erga omnes” a prevederilor tratatului bilateral („împotriva tuturor” în latină), urmând ca la prevederile existente să se poată adăuga oricând altele noi³⁰.

Pe parcursul întrevederii, ministrul român de externe a reiterat poziția rezervată a României față de posibilitatea aderării la pactul de asistență britanico-franco-sovietic menit să contrabalanseze acțiunile naziste, îndelung negociat în 1939 și nefinalizat vreodată. Ministrul de externe român va încerca să obțină și alte garanții concrete, economice și militare, pe lângă declarațiile britanice și franceze privind garantarea integrității teritoriale a României din 13 aprilie 1939. Chiar dacă întâlnirile cu aliații au fost caracterizate de cordialitate și onestitate, demnitarul român, iar în țară prim-ministrul Armand Călinescu și Regele Carol al II-lea, cu care se afla permanent în contact, au realizat că țara era expusă și vulnerabilă. Din acest motiv, Grigore Gafencu a arătat că România rămânea în continuare fidelă alianțelor tradiționale, dar era decisă să urmeze atât cât era posibil o politică de neutralitate în cazul unui conflict generalizat³¹.

Ce a urmat este bine-cunoscut, la 1 septembrie se declanșa al Doilea Război Mondial, prin invadarea Poloniei de către Germania nazistă, eveniment urmat de atacul Uniunii Sovietice, la 17 septembrie 1939. În pofida rezistenței eroice, Polonia a fost silită să înceteze temporar lupta, sub această presiune covârșitoare.

Chiar dacă România își declarase neutralitatea față de acest conflict, a avut totuși o poziție favorabilă Poloniei, în concordanță cu normele de drept internațional și umanitar, precum și în spiritul prieteniei tradiționale și alianței româno-polone. Astfel, în ciuda presiunilor politico-diplomatice naziste și sovietice, diplomația română a reușit să asigure refugiu și tranzitul prin România pentru circa 100.000 de polonezi, printre care și înalți conducători ai statului polon, precum președintele Ignacy Mościcki și ministrul de externe Józef Beck. Dintre aceștia, în jur de 60.000 erau militari, care au continuat mai târziu lupta în exil,

contribuind pe diverse teatre de operațiuni la înfrângerea nazismului, iar apoi au organizat rezistența anticomunistă³². Majoritatea refugiaților polonezi au plecat din România până în toamna anului 1940, dar pentru câteva mii de polonezi țara noastră le-a fost o a doua casă până la sfârșitul războiului. România a asigurat și tranzitul stocului de aur de 70 de tone al Băncii Naționale a Poloniei, precum și păstrarea pe tot parcursul conflictului mondial a 4 tone de aur, adăpostite în secret împreună cu rezerva de aur a Băncii Naționale a României, la Mănăstirea Tismana³³.

Alianța defensivă româno-polonă a reprezentat axul în jurul căruia s-au dezvoltat relațiile interbelice dintre cele două state. Întemeiată pe rațiuni politico-strategice, convenția de alianță defensivă, încheiată la 3 martie 1921, a fost reînnoită cu noi caracteristici din cinci în cinci ani (1926, 1931 și 1936), apoi transformată în tratat de garanție în 1926 și precedată de Aranjamente tehnice/ Convenții militare, rămânând în vigoare până la împrejurările tragice din toamna anului 1939. În pofida răcirii raporturilor politico-diplomatice din anii 1932-1936 și 1938, relațiile bilaterale dintre Polonia și România au avut o evoluție ascendentă, manifestându-se pe multiple planuri: politic, militar, cultural și economic. Bogatul fond documentar păstrat de Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe al României ilustrează detaliat istoria alianței româno-polone din 1921, care reprezintă un reper important pentru istoria relațiilor bilaterale, caracterizate și astăzi de un dinamism deosebit și de o cooperare excelentă, inclusiv în cadrul euro-atlantic, bazată în mod particular pe valori, o istorie și interese comune, România și Republica Polonă fiind parteneri strategici, în spiritul cooperării de acum un veac!

NOTE

¹ Ignacy Jan Paderewski (18 noiembrie 1860 – 29 iunie 1941), muzician, compozitor și politician polonez, prim ministru al Poloniei (18 ianuarie – 27 noiembrie 1919) și ministru de externe (16 ianuarie – 9 decembrie 1919).

² Ion I. C. Brătianu (20 august 1864 – 24 noiembrie 1927), om politic român, prim ministru al României și ministru de externe de mai multe ori între 1902 și 1927.

³ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României (în continuare AMAE), Fond 71/1914/ E 2/ Primul Război Mondial, partea I, vol. 190, ff. 1-3.

⁴ *Ibidem*, ff. 4-5.

⁵ Take Ionescu (13/25 octombrie 1858 – 2 iunie 1922), avocat, publicist și om politic român, a îndeplinit funcțiile de ministru de externe (13 iunie 1920 – 16 decembrie 1921) și prim ministru al României (17 decembrie 1921 – 19 ianuarie 1922). A fost artizanul alianțelor regionale cu Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia.

⁶ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Polonia, vol. 62, f. 14.

⁷ Władysław Stępnia, *Dyplomacja polska na Bałkanach – 1918-1926* (Diplomația poloneză în Balcani – 1918-1926), Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa, 1998, pp. 78-80.

⁸ Nicolae Mareș, *Alianța româno-polonă între destrămare și solidaritate (1938-1939)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2010, pp. 20-21.

⁹ Daniel Hrenciuc, *Cu ochii la răsărit: relațiile româno-polone în perioada interbelică (1919 – 1939)*, Editura Tipo Moldova, Iași, 2012, p. 165.

¹⁰ Władysław Stępnia, *op. cit.*, p. 79.

¹¹ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 50-2, ff. 1-2.

¹² AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 50-4, 36 f.

¹³ AMAE, Fond Convenții 1876-1944, Bilaterale, Polonia 3.

¹⁴ Marian Chiriac Popescu, *Relațiile militare româno-polone în perioada interbelică (1918-1939)*, Editura Sigma, București, 2001, p. 23.

¹⁵ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 64-2, 29 f.

¹⁶ Apud Ion Constantin, *Din istoria Poloniei și a relațiilor româno-polone*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2005, pp. 168-169.

¹⁷ Aleksander Józef Skrzyński (19 Martie 1882 – 25 septembrie 1931), om politic și diplomat, primul trimis polonez în România. A fost și prim ministru al Poloniei (1925-1926) și ministru de externe (1922-1923, 1924-1926).

¹⁸ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Polonia, vol. 52, f. 311.

¹⁹ Ion Gheorghe Duca (20 decembrie 1879-30 decembrie 1933), om politic și diplomat român,

deținut portofoliile Instrucțiunii Publice și Cultelor (1914-1918), Agriculturii (1919-1920), Afacerilor Externe (1922-1926) și Afacerilor Interne (1927-1928). A fost prim-ministru al României între 14 noiembrie și 30 decembrie 1933, căzând victimă unui asasinat terorist al mișcării legionare, organizația fascistă locală din perioada interbelică.

²⁰ AMAE, Fond Convenții 1876-1944, Bilaterale, Polonia 9.

²¹ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Polonia, vol. 53, ff. 1-3.

²² *Ibidem*, f. 23.

²³ *Ibidem*, ff. 55-56.

²⁴ *Ibidem*, ff. 66-69.

²⁵ AMAE, Fond Convenții 1876-1944, Bilaterale, Polonia 20.

²⁶ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 67-2, ff. 38-42, telegramă de la Legația României din Varșovia referitoare la audiența șefului de misiune Alexandru Duiliu Zamfirescu cu ministrul polon de externe Józef Beck, pe parcursul căreia șeful diplomației polone și-a expus pe larg viziunea sa de politică externă și, implicit, importanța relativ redusă pe care o acorda alianței cu România și lipsa de interes pentru a înțelege punctul de vedere românesc.

²⁷ Nicolae Titulescu, *Politica externă a României (1937)*, ediție îngrijită de George G. Potra, Constantin I. Turcu, Ion M. Oprea, Fundația Europeană Titulescu, Editura Enciclopedică, București, 1994, pp. 89-91.

²⁸ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 377-3, 114 f.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 379-6, f. 7.

³¹ AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 344, ff. 130-132, convorbirile fiind prezentate în rezumat în Telegrama circulară din 9 martie 1939 către toate oficiile, semnată de Grigore Gafencu, în legătură cu vizita sa în Polonia și necesitatea păstrării și extinderii alianței româno-polone.

³² AMAE, Fond 71/ 1920-1944/ Dosare Speciale, vol. 344, ff. 130-132

³³ AMAE, Fond 71/1939-1944/ E 9/ Al Doilea Război Mondial, volumele 69-79.

³⁴ *Ibidem*, vol. 74.

FRIENDS. POLISH-ROMANIAN ALLIANCE TREATIES IN THE POLISH MILITARY PRESS (ŻOŁNIERZ POLSKI AND POLSKA ZBROJNA)

ANNA KONIECZNA *

Abstract

This article focuses on the manner in which the Polish-Romanian military convention was presented by two military journals – Żołnierz Polski and Polska Zbrojna –, both under the control of the Polish Ministry of Military Affairs, yet with two different profiles and two different narratives about the Polish-Romanian treaty.

Keywords: Polish-Romanian convention, Żołnierz Polski, Polska Zbrojna

How did the Polish military press shape the perception of the Polish-Romanian Alliance in the interwar period? Investigating this issue fills the gap in the historiography of the Polish-Romanian relations in the military field. Scholarly literature had extensively documented several aspects of the Polish-Romanian alliance – the history of diplomatic negotiations, the international context, the role of individual actors, and, to some extent, the military cooperation between two countries¹. Some of them used the Polish press, including the Polish military press, as a source of information about the Alliance or Polish-Romanian official visits. However, the agency of the military press in the Polish-Romanian relations remains mostly uncovered.

This article focuses on two military journals – Żołnierz Polski and Polska Zbrojna. The

Polish Ministry of Military Affairs controlled both publications, but both displayed two different profiles and two different narratives about the Polish-Romanian treaty. *Żołnierz Polski* was a military weekly published by army officers who worked for the Ministry's Department of Education. Most of them came into prominence as writers or poets. The journal aimed to document Polish soldiers' everyday lives and promote a patriotic sentiment in the Polish army. The journal published memoirs of Polish soldiers, patriotic songs and poems, illustrations and drawings, and articles about military history. *Polska Zbrojna* was a daily and an official organ of the Ministry of Military Affairs. Its first editor, Lt. Col. Remigiusz Kwiatkowski was the creator and the first director of Ministry's Department of Information and Propaganda. As its logo attests, the

* Curator in STO/NATO Department at the Central Military Library in Warsaw.

daily specialised in the issues of state defence. A close analysis of the journal also shows that it sought to position itself in the information war in Europe. The daily published news and short analysis of international diplomacy, European security, and foreign cultures.

To understand the role of *Żołnierz Polski* and *Polska Zbrojna* in shaping Romania's image in the military circles, it is enough to analyse shortly resources available in the Central Military Library at that time. A reader who would have visited the library in 1939 shortly before the war outbreak would have first consult the *Komunikat bibliograficzny*². Since 1921, this yearly publication lists and organises by themes and by periods all publications or articles on the military matters released in Poland and, to some extent, abroad. The reader would have found references to six books (about Romanian or broadly foreign armies), two Polish-Romanian dictionaries, and several general or specialised journals. He would have found one hundred and forty-eight articles about Romania written in Polish, Russian, Romanian, Czech, Hungarian, and Swedish. *Polska Zbrojna* published fifty-six of them, *Żołnierz Polski* – one. This proportion would have been even more critical if our reader could not read foreign languages. One hundred and seventeen out of one hundred and forty-eight articles were in Polish.

This article focuses specifically on four cornerstone moments of the Polish-Romanian relations: the conclusions and renewals of the treaties (in 1921, in 1926, in 1931) as well official state visits (the visit of Marshal Józef Piłsudski, then Poland's Head of State in Romania in September 1922 and the revisit of Romanian King Ferdinand I and Queen Marie in Poland in June 1923). These two sets of events displayed two different aspects of the Polish-Roman alliance. Negotiations and conclusions of treaties participated in the definition or redefinition of security threats, of the role of Alliance in the changing international setting and national defence plans. They were closely followed and commented by the international press. Official visits were moments of the public manifestation of mutual bonds.

Polish-Romanian treaty and Poland's and Europe's security

Following its independence in November 1918, Poland looked for allies in Europe. Poland initiated close military cooperation with France and deployed diplomatic efforts in the Baltic states, namely Latvia. The initiative of rapprochement with Romania in the military field came initially from the Maj. Gen. Tadeusz Rozwadowski, then the Chief of General Staff and, later, the Polish Army's Commander-in-Chief in Eastern Galicia. Rozwadowski was born in 1866 when Poland was still under partitions (between Russia, Germany and Austria-Hungary), and his natal town Babice formed part of the Austria-Hungary. As a member of a family with a long military tradition, he initially joined the Austro-Hungarian Army as an officer. In this capacity, he served as an Austrian military attaché in Bucharest (1896-1907) and became a personal friend of King Ferdinand I. In October 1918, two weeks before Poland gained independence, Rozwadowski was nominated the first Chief of General Staff of the Polish army. In 1919 and 1920, the general was instrumental in promoting the project within the Romanian political circles, with whom he remained in close contact and within Polish diplomacy. In early 1920, after that Poland failed to create an alliance with the Baltic states, the Polish diplomacy intensified its efforts in Bucharest³.

The fate of the future Alliance was also strongly correlated with the war outcome in Eastern Europe. In 1919, Poland and Romania came against the West Ukrainian People Republic to block the Red Army's progress from Eastern Ukraine to Hungary. Two countries participated in the Dniester line's defence. In April 1919, the Fourth Division of the Lt. Gen. Lucjan Żeligowski, created initially in Odessa, entered Bessarabia, a region located between the Dniester and the Prut River⁴. Since 1918, Bessarabia – as the Moldavian Democratic Republic – had formed the Union with the Kingdom of Romania. One month later, in May 1919, the Romanian troops of the general Iacob Zadik and the Polish Military Organization occupied Pokuttya, a region bounded by the Dniestr and the Cheremosh rivers to create the defensive corridor between Poland and

Romania. In August 1919, Romania handed the administration of eastern Pokuttya over to Poland, which led to establishing the common border between two countries. Romania declared the neutrality during the Polish-Bolshevik war while tacitly accepting the transit of the military equipment and arms for the Polish army.

Poland's victory over the Red Army and its close cooperation with France strengthened its prestige in Bucharest. This, and the concentration of the Soviet troops on the Romanian border in Bessarabia, encouraged the Romanian government to look for closer cooperation with its Polish neighbour. Even though Poland refused to join the Little Entente – a regional alliance project promoted by Czechoslovakia and Romania – the latter expressed by late 1920 its interest for a bilateral agreement⁵. The first alliance treaty was signed on March 3, 1921, and became a part of what was called the French alliance system in Eastern Europe. Based on the French-Polish agreement concluded two weeks earlier, the Polish-Romanian alliance treaty included two documents. The first, the treaty on defence alliance aimed at threats on Eastern borders of both countries and defined the framework of mutual assistance in the case of an unprovoked attack from Soviet Russia. The second, a secret military convention, determined tactical and operational aspects of the cooperation⁶.

Żołnierz Polski who released its first issue on March 28, 1919, witnessed the birth of the Polish-Romanian rapprochement. On May 31, 1919, one week after the Romanian army entered Pokuttya, the journal published a short article, in which it informed its readers about the meeting between King Ferdinand and a Polish diplomatic mission in Bucharest. Two weeks later, on June 11, *Żołnierz Polski* published the first article "Połączenie z Rumunami" [Connection with Romanians]. The article was more than a recollection of Dniester campaign. The article aimed to explain the rationale for the future Polish-Romanian Alliance. The journal showed that the joint operation in Pokuttya had two crucial implications for Poland's security. First, the presence of Romanian troops in Stanisławów broke Poland's encirclement and created a channel of supplies

for the Polish army. Secondly, the operation has shown that Romania was a valuable partner in the common front against Soviet Russia's threat⁷.

While the first article specifically focused on Poland's geopolitical position, the following one, published two weeks later, moved attention to the future Alliance's operational aspect. The article "Armja Rumuńska" [Romania's Army] was one of the first analysis of the Romanian military organisation released by the Polish military press. The article was in line with the journal's profile. Its author – nickname Sewer – explained how Romania sought to build a modern and robust army by adopting Western military organisation models since its independence. Inspiration, the author explained, came from France, Italy, and Austria, while the military leadership and the King supported these reforms. At the same time, however, the author pointed out that Romanian army's strength relied on the combativeness of its soldiers who proved their bravery in the numerous unequal battles against Germans during the First World War⁸.

In the next months, Romania regularly featured on the pages of *Żołnierz Polski*. The journal's reports highlighted Romanian solidarity with the Polish territorial claims about Eastern Galicia and Polish diplomatic initiatives about the peace agreement with Soviet Russia. It also reported Take Ionescu's efforts to bring Poland into the Little Entente. As the journal pointed out, Romania proved to be attentive to Polish interests. Ionescu, then Minister of Foreign Affairs, had previously refused Czechoslovak tacit efforts to turn the Little Entente into an alliance against Poland. He was eager to work closely with Warsaw despite the latter's reluctance to endorse his initiative.

In early 1921, reports about Polish-Romanian relations or negotiations appeared next to reports about the French-Polish negotiations on a similar defence agreement. On February 19, 1921, Poland and France signed the political alliance treaty, followed, two days later, by a secret military convention. The alliance treaty was to provide, among others, for mutual assistance in case of an unprovoked attack on one of the signatories and aimed, more specifically, at threats from Germany. In the view of

Polska Zbrojna in 1939

Polish and French leaders, the alliance treaty was to become the first element of a broader security system in Europe, which would span from Latvia down to the Black Sea and would encompass several states in Central Europe. Romania was one of the elements of the system. As *Żołnierz Polski* noted on February 23, 1921: "France would see favourably Romania joining the alliance as [Romania] would see its right-wing"⁹. This specific perspective also influenced *Żołnierz Polski's* reports on the alliance treaty with Romania that came into conclusion one month later. On March 5, 1921, the journal reported Polish Minister of Foreign affairs Eustachy Sapieha in Bucharest whose aim was to conclude "a military alliance". The journal explained: "France supports this project as France wishes to create a chain of closely connected countries that would secure the peace from the East. Poland, Romania, and Baltic states are the cornerstones of this Alliance"¹⁰.

Even though *Żołnierz Polski* proved to be instrumental in promoting the Polish foreign

policy's main lines, it did not share the enthusiasm of those who saw in the alliance system a perfect guarantee for the Polish security. On February 19, 1921 – the very day when France and Poland signed the political alliance treaty – the journal released a long article titled "Przymierza" [Alliances]¹¹. Written by Lt. Józef Gruszka, then a trainee in the Directorate of Education at the Ministry of Military Affairs, the article aimed to draw its readers' attention to the role of the army in a country's security and foreign policymaking. Gruszka explained that the military victory of the Polish army against Bolsheviks made possible Poland's diplomatic victories. France and other potential allies, he continued, were eager to negotiate with Poland because the country could fight off the Soviet threat. He concluded: "Polish soldiers need to know that Poland will have good friends as long as its army will inspire fear among Bolsheviks". *Żołnierz Polski* repeated the main lines of this analysis three weeks after the conclusion of the treaty with Romania in the article "Żołnierz, Alleluja" [Soldier, Alleluia]. Inspired by the Easter festivities, the article focused on peace in Europe and referred to the alliance treaty with France and Romania. Its author, Szczesny Stankiewicz, a former chaplain of the Dywizja Ochotnicza [Volunteer Infantry Division] in the Polish-Soviet War, wrote: "The treaties with France and Romania express those countries profound belief in the strength of our state and our army"¹².

Polska Zbrojna released the first issue in October 1921, seven months after the signature of the first alliance treaty with Romania. Consequently, the journal neither covered the conclusion of negotiations nor discussed the provisions of the treaty. The first mention of Polish-Romanian alliance appeared on January 7, 1922, in the article "Rumunja a Sowiety" [Romania against Soviets]. Written by Maj. Jan Sokołowski, the article set *Polska Zbrojna's* tone further reporting about the Polish-Romanian Alliance. Sokołowski took as a starting point Romanian-Soviet disputes over Bessarabia to highlight the effectiveness of external security guarantees. He explained how the fear of Soviet attack against its territorial integrity and Hungarian territorial claims compelled Romania to search for Western powers' assis-

tance. The Western support outweighed the Soviet calculations and encouraged Romania to look for further security guarantees from its neighbours, including Poland. Sokołowski did not dismiss *Żołnierz Polski's* claims about the prevalence of a strong army in the foreign policymaking. In his view, a strong army and external security guarantees were equally necessary for a country to lead an independent foreign policy. He argued that Romania was free to turn down Russian demands of negotiations on Bessarabia precisely because its security relied on the cooperation with Poland and with the Little Entente. At the same time, he proved to be pragmatic. He warned that Moscow would seize militarily territories it claimed as soon as this country would feel that European security system became weak¹³.

This first article equated security with territorial integrity. In the next months, however, in its reports on Romania, *Polska Zbrojna* adopted the Polish-French political treaty's rhetoric. The latter document assumed a common foreign policy, promoting bilateral economic relations and mutual assistance against external

threats as three elements necessary for effective cooperation in the security field. In May 1922, while commenting on the Rapallo treaty signed one month earlier, *Polska Zbrojna* urged the Polish government to strengthen the Polish-Romanian Alliance by supporting Romania's developmental initiatives. It suggested giving priority to post-war reconstruction projects, which would grant Poland access to Romanian fluvial routes¹⁴. Romania also featured regularly in *Polska Zbrojna* highlights. Short chronicles about Romania fell in three categories. The first focused on Romanian diplomatic relations and, as much as *Żołnierz Polski*, pointed out Romanian solidarity with Poland during international diplomatic meetings. The second set of articles focused on the economy – bilateral trade relations and air-routes system in Bucharest. The final discussed the everyday life of the Romanian royal family.

Polish-Romanian treaty and the Polish public opinion

While the reports on the alliance treaty reflected Poland's internal debates and a broader European setting, the official visits' coverage aimed more specifically to promote the project of Alliance within the Polish public opinion. In the 1920s, state official visits took place twice. The Marshal Józef Piłsudski, then Poland's Head of State, spent three days in Romania, from 14 to September 16 1922, as a Romanian royal family's guest. The following year, in June 1923, King Ferdinand I and his wife Queen Marie paid a visit to Poland. In its daily reports, *Polska Zbrojna* and *Żołnierz Polski* highlighted three aspects of the Polish-Romanian Alliance: its solidity, rank, and community of Polish-Romanian interests.

First, the Polish military press saw the Alliance's solidity in the continuity of their institutions and the understanding between their leaders. In 1923, for instance, *Żołnierz Polski* explained the meaning of the Romanian King and Queen's visit in Poland in the following way: "The visit of their Excellencies – King Ferdinand I and the Queen Marie – is a gesture of utmost significance. [...] The leading heads of state – a king, a president or the first marshal – personify the entire state. The fact that the King of Romania paid the visit to Poland

Polska Zbrojna in the current incarnation (2019)

means that entire Romania – its government, army, population – expressed their friendship and respect towards Poland”¹⁵.

In line with this statement, the narrative about the Polish-Romanian alliance’s solidity focused more specifically on the historical role of the heads of states in the emergence of modern Poland and Romania. During the visit of Józef Piłsudski in Romania in September 1922, *Polska Zbrojna* reported three times the Romanian press’s sympathetic reactions who praised Piłsudski’s personality and his role in the military and diplomatic victories of the newly independent Poland¹⁶. *Polska Zbrojna* focused its attention on one article released in the official Romanian organ *Indépendance Roumaine*. This Romanian journal described the Polish-Romanian Alliance as a natural consequence of both countries history and their joint strive for peace. In conclusion, it linked the Alliance with the person of Józef Piłsudski¹⁷. Simultaneously, the Polish journal failed to acknowledge more nuanced or adverse reactions of the Romanian press. It did not mention numerous cartoons published for instance by the left-wing journal *Adevărul*. These satirical comments highlighted Piłsudski’s ideological evolution from a socialist to an anti-communist or even authoritarian head of state.

Accordingly, since 1920, the Polish military press regularly highlighted the Romanian crown’s crucial position in the country’s political and social life. Both journals were instrumental in shaping Romanian kings’ image as guarantors of Romanian territorial integrity and as symbols of moderation. In 1923, few articles on Romania’s History in *Polska Zbrojna* pictured how the rise to the throne of Hohenzollern dynasty in 1881 had contributed to the internal and external consolidation of the country. *Żołnierz Polski* also explained that Romanian couple favoured the Polish-Romanian rapprochement. “Both monarchs understood the historical role of Poland, and since the dawn of our statehood, they unchangeably support the idea of a rapprochement between our nations and states. [...] Since Poland became independent, the King initiates the efforts in favour of the political and military rapprochement between Poland and Romania, while both King and the Queen share joys of

Żołnierz Polski in the 1970s

our victories and torments in difficult moments”¹⁸.

Secondly, the Alliance’s rank found its expression in the detailed reports of the visits’ programs. *Polska Zbrojna* and *Żołnierz Polski* described every step of the official cortege – meetings, official ceremonies, joint military exercises, receptions, railway stations and street decorations – as well as the diplomatic and military protocol. They also listed the names of all Polish and Romanian officials involved in the official program. This focus on the official and visible aspect of visits – the scenery – overshadowed the content and the outcome of bilateral conversations.

Finally, the official visits provided *Polska Zbrojna* and *Żołnierz Polski* with an opportunity to develop the narrative about the Polish-Romanian community of interests. Articles on Romania’s History and culture featured the elements of shared History, the History of Romania’s state and nation-building, its heroes, its historical provinces (such as Walachia), and some Romanian culture elements. According to journals reports, Romania, as much as Poland, drew its origins in the early era of Euro-

pean History. Its statehood emerged through internal political evolution and foreign powers interventions. It was ultimately the outcome of its army's heroism and its leaders' rationality. Romania was one of those countries for whom Poland's partition created the direct threat for its existence as it brought the presence of an aggressive Russian empire at its borders. In the newly created post-war environment, Romania, as much as Poland, was striving to consolidate its historical borders and was willing to take all measures to promote peaceful relations in Europe. The latter aspect appeared regularly in the official speeches and toasts raised by Polish and Romanian officials during the visits, which the Polish military press reported extensively.

Even though *Polska Zbrojna* and *Żołnierz Polski*'s reports displayed several similarities, it is also true that the specific profile of each journal strongly influenced their perception of the historical roots of the Polish-Romanian friendship. *Polska Zbrojna* privileged in its narrative what the First Marshal Józef Piłsudski called the "community of harms"; that is the common historical experience of external invasions. In September 1922, *Polska Zbrojna* released a long article by Józef Rossowski "Historia Rumunów" [Romanians History]¹⁹. One year later, in June 1923, the journal published in several episodes a long article "Co powinniśmy wiedzieć o Rumunach" [What we should know about Romanians]²⁰. Both articles focused on the History of the Romanian statehood and crown. By contrast, *Żołnierz Polski* underlined in its reporting the "brotherhood of arms"; that is the shared experience of solidarity of Polish and Romanian soldiers. In 1922, before Józef Piłsudski's visit to Romania, the journals published two texts in two episodes each. "Z żołnierskiej tułaczki. Wspomnienia z Besarabii" [A Soldier's wandering. Recalling from Bessarabia] by Jan Szczepkowski related the experience of Lt. Gen. Lucjan Żeligowski's soldiers in Bessarabia (see the Part I of this article). Even though Romania was not the central point of the narrative, the memoirs recalled the examples of Romanian solidarity and friendship²¹. The second article – "Pogadanka o Rumunji i o wojsku rumuńskim" [About Romania and Romanian army. A talk] – by the

author known as M.D. focused on the bravery and combativity of Romanian soldiers²². The "brotherhood of arms" was apparent in framing the photos of Polish and Romanian heads of states by *Żołnierz Polski*. They showed the First Marshal Józef Piłsudski with the Romanian King during the joint military exercises near Predeal or with the Romanian soldiers and the King in Sinaia. Accordingly, in June 1923, *Żołnierz Polski* highlighted the proximity of the Romanian crown with the army. On the first day of the royal visit in Warsaw, the journal's cover displayed the King and the Queen's portraits in the military uniforms²³. *Żołnierz Polski* added to its reporting pictures of military ceremonies and joint military exercises in Rembertow, with the Queen on the horse. As the journal explained, the Queen paid the "red group" company while the King was a part of the "white group". The "red group" eventually won the military exercises²⁴.

The 1926 Treaty and the Information war in Europe

Poland and Romania concluded the second alliance treaty on March 26, 1926. The political agreement was signed by Józef Wielowieyski, the Polish envoy in Bucharest, and Ion Duca, then the Romanian Minister of Foreign Affairs. The secret military convention – *arrangements techniques* – was signed by the Maj. Gen. Stefan Majewski, then a Commander of General Staff, and the general Alexandru Lupescu, then the Romanian Chief of General Staff.

The new alliance treaty reflected the evolution of the international security setting – the collective security system promoted by the League of Nations and the spirit of Locarno. The political convention differed significantly from the previous document. First, the article 1 altered the treaty's rationale. While the 1921 document openly defined an unprovoked attack on their Eastern border as a *casus foederis*, in the new document, Poland and Romania were "to pay each other a mutual respect" and to "protect together their integrity and political independence from any aggression". Secondly, article 2 defined differently mutual commitments. In case of an unprovoked attack from a member of the League of Nations, Poland and Romania would follow Article 16 of the

League of Nations' Covenant, which assumed economic sanctions as a first step for the military response. In the case of an unprovoked attack from a non-member of the League of Nations, such as Soviet Russia, Poland and Romania were to provide each other support and assistance but would not find themselves automatically in a state of war against the aggressor. The secret technical protocol defined the practical terms of cooperation. Romania and Poland committed to call for mobilisation and act militarily in case of an attack on their Eastern border. In other cases, such as aggression from Germany, Romania and Poland were to grant themselves transit facilities, but they were not to act militarily²⁵.

The conclusion of the new alliance treaty occurred against the progressive German-Soviet rapprochement. On April 26, 1926, Germany and Soviet Russia signed the Berlin treaty, which confirmed and extended the Rapallo treaty concluded four years earlier. Under the new document, both countries pledged neutrality in case of an attack on one of them by a third country. The treaty neutralised the collective security system and the Locarno line. Both countries committed themselves not to enter any economic or financial boycott decided by third parties against one of them, which indeed impaired the mediation procedure defined by article 16 of the Covenant League of Nations. The first elements of information about the German-Soviet negotiations that started in October 1925 leaked in early April 1926, shortly after the Polish-Romanian treaty conclusion. As a matter of fact, in their official communication, Moscow and Berlin used the Polish-Romanian case as an argument to show that their initiative was a direct response to what they defined as a threat from Warsaw and Bucharest. This eventually altered the coverage of the Polish-Romanian treaty by the Polish military newspapers.

Initially, *Polska Zbrojna* aimed to temper the Polish public opinion's enthusiasm for the new treaty, which appeared shortly after the Ministry of Foreign Affairs published the first abstract of the document. On March 31 and April 1, *Polska Zbrojna* published two articles providing a detailed analysis of the available information elements. The journal feigned its

disappointment with the interference of diplomacy in the discussions about security issues. Both articles showed how the diplomatic correctness and what it called the "virus of Locarno" weakened the security guarantees. The journal pointed out that the inclusion of several articles of the Covenant of the League of Nations was to delay the reaction in the case of war. It pointed out that the Article 2 of the new treaty assumed two steps – "aggression" and "statement of aggression" – and two contradictory responses in case of an unprovoked attack – either a long process of mediation at Geneva or an automatic military response. This, in turn, the journal argued, left the possibility for Poland and Romania to choose between assistance and non-assistance. An unclear definition of the *casus foederis* was another element of concern for *Polska Zbrojna*. The journal pointed out that from "one of the elements of security in the East", the new treaty became an ineffective tool for protecting all Polish-Romanian borders. "The Polish-Romanian friendship is stronger than before, but their mutual commitments are much weaker"²⁶.

Polska Zbrojna eventually voiced its disappointment with the concept of alliances. Starting in early April, it referred to an earlier debate on the role of external guarantees for the country's security. While in the early 1920s, the journal was instrumental in promoting the European security system, now in 1926, it openly backed the opposite side of the debate. On April, 1, *Polska Zbrojna* concluded its article about the Polish-Romanian treaty by stating that "the bravery of its citizens" remained the only "worthful guarantee" of Poland's security²⁷. Two weeks later, *Polska Zbrojna* repeated its analysis while reporting about the debate on security taking place in the Polish press. The journal praised specifically the pragmatism of *Kurier warszawski* – the right-wing newspaper – which warned its readers about threats from Germany and Soviet Russia. The military journal wrote: "If our Nation were aware of these threats, it would be able to forget about its internal affairs. Our nation would not need any assistance from nearby Sava, Danube or Vltava"²⁸.

Since April 9, onwards, however, *Polska Zbrojna's* reports about the treaty explicitly

aimed to counter Soviet Russia's and Germany's propaganda in Europe. The journal's coverage combined three elements of information. First, *Polska Zbrojna* consistently stated that the new alliance treaty assumed weaker security guarantees and was less effective. The journal kept alive, for instance, uncertainty about the interpretation of the *casus foederis*. Initially, according to journal's reports, the treaty aimed at threats on Poland's eastern and western borders. On April 13, Romania, given its geographical position, could not protect Poland's northern border in Pomerania in the journal's view²⁹. On April 21, the treaty would aim at protecting all borders, including the one between Romania and Hungary³⁰. Secondly, *Polska Zbrojna* analysed the treaty's implications for Poland's foreign policy, namely concerning Soviet Russia. On April, 9, the journal argued that the new – weaker treaty – strengthened the position of Soviet Russia in Eastern Europe. In this new situation, Poland had every reason to promote peaceful relations across its eastern border. However, in the journal's view, peaceful relations needed to be based on shared values and mutual respect, and later on an economic and cultural interconnection³¹. Finally, *Polska Zbrojna* directly attacked the German-Soviet narrative. On April, 29, for instance, the journal published a lengthy article “Rapallo-Locarno-Berlin”, in which it showed how German-Soviet initiatives jeopardised the Locarno spirit and the collective security system of the League of Nations. *Polska Zbrojna* pointed out that, due to the Berlin treaty's conclusion, the Council and its mediation framework would become impaired in case of a war waged by Germany. This, the journal concluded, rendered the Polish-Romanian treaty even less effective³².

Żołnierz Polski did not take part in the debate on the Polish-Romanian treaty. The weekly did not notice its conclusion. Nor did it publish its analysis of the new document. Instead, on April 18, 1926, shortly after the international press revealed that negotiations between Berlin and Moscow were taking place, the journal released a two-page article titled “Polska musi mieć silne wojsko” [Poland needs a strong army]. Written by an anonymous author, the article echoed Gruska's and

Starkiewicz's emphasis on the prevalence of the army in the security system of Poland. The article passed under review Poland's investments in the protection of its borders. The author emphasised Poland's challenging security environment: the country shared most of its borders with “difficult” neighbours, and only a few natural borders provided a relief from the security concerns. Still, Poland's material and human investment in protecting its borders was far behind the efforts made by other countries, such as France or Germany. Fewer soldiers protected one kilometre of the Polish border. Poland's industry proportionally produced fewer military commodities than other countries. The author mentioned Romania only once: to show that the shared border was too short of securing Poland's integrity³³.

1931 Treaty

Poland and Romania renewed the alliance treaty in 1931. The guarantee treaty was signed in Geneva on January 15, 1931, by August Zalewski and Gheorghe Mironescu, respectively the Polish and Romanian Ministers of Foreign Affairs. The document was similar to the previous political agreement with one exception. It was to be renewed automatically at the expiration of the five years. However, the conclusion of the secret technical agreement was delayed and occurred only on June 30, 1931, during the visit of the Maj. Gen. Nicolae Samsonovici, then Chief of General Staff, in Warsaw. The delay was due to Romania's internal situation – the governmental crisis and the reorganisation of the Romanian army. Moreover, Romania expressed its apprehensions about Poland's determination to follow the Alliance. During the negotiations process, Romanian side requested that the *casus foederis* – a direct attack from the Soviet Russia – and terms of the mutual assistance – rapidity of response, the level of mobilisation, zones of concentration – be precisely defined in the new technical protocol³⁴.

Given the uncertainty surrounding the secret military convention's conclusion, both *Żołnierz Polski* and *Polska Zbrojna* adopted a very cautious position. *Żołnierz Polski* published the first report about the Polish-Romanian treaty eight days after its conclusion on

January 24, 1931. A short article titled “Traktat gwarancyjny polsko-rumunski” [Polish-Romanian Guarantee treaty] used press agencies reports³⁵ *Żołnierz Polski* refrained from publishing its analysis of the treaty. Instead, one week later, on January 31, it printed a letter-like article “Traktat Polsko-Rumunski” [Polish-Romanian Treaty]. Written supposedly by soldiers of Lt. Gen. Lucjan Żeligowski, veterans of the campaign in Bessarabia, the letter referred to the brotherhood of arms and aimed to be read by the Romanian military circles. Despite the delay in the negotiation of the secret military convention, the “Żeligowski’s soldiers” expressed, in a veiled manner, their understanding of the treaty. First, they showed that the treaty was directed against Soviet Russia. As the article read, a combination of natural, external and internal factors provided the treaty’s rationale. Geography (common border), a common threat from the East and a shared burden of being a barrier against the expansion of communism in Eastern Europe was the basis for the treaty. The peace brought about this element of European security would allow both countries to devote their resources for economic development. Secondly, they also referred, again indirectly, to the 1925 transit convention, which formed the basis of assurances in case of war with Germany. They showed that military cooperation was only one of the aspects of bilateral relations. Poland and Romania, they continued, needed to develop their cultural and economic relations. They wrote: “Poland links Romania with the Baltic Sea, Romania – Poland with the Black sea and trade routes in the Middle East”. The Żeligowski’s soldiers concluded their letter by stating their happiness because a “faithful friend” – Romanian soldiers would protect their “right-wing” – from Bukovina to the Black Sea³⁶.

While *Żołnierz Polski* underlined the brotherhood of arms with Romania, *Polska Zbrojna* directed its communication towards the European public opinion. On January 16, 1931, *Polska Zbrojna* released a press agency telegram about the Polish-Romanian treaty’s conclusion.³⁷ The next weeks, *Polska Zbrojna* followed the same approach. The daily refrained from publishing its analysis of the treaty. Instead, the journal published sev-

eral excerpts of public debates or international press reports about the treaty. For instance, it reported the speech of August Zalewski, then the Minister of Foreign Affairs, during the debate on Poland’s foreign policy in the Polish Senate³⁸. The minister repeated after other senators that the treaty was a cornerstone of the Polish foreign policy and, through the inclusion of the League of Nations Covenant, it aimed at strengthening the peace of Europe. The press in allied or alike countries such as France or Latvia eventually commented on the minister’s statement³⁹. The French newspaper *Le Temps*, for instance, dismissed the critics of those who saw in the treaty the expression of Poland’s aggressive foreign policy. The journal called the European public opinion for closer scrutiny of the German-Soviet agreement, which was the real cause of Poland and Romania’s concern⁴⁰.

Polska Zbrojna immediately reported the French journals’ opinion. Ten days later, it has also printed the summary of an article written by the Soviet author Aleksandr Sediakin. The Chief Directorate of the Red Army discussed the inevitability of the war in Eastern Europe, which would break out, in his view, due to France’s plans of aggression against Soviet Russia. He argued that Finland, Latvia, Poland and Romania were to become the executors of the plans drawn in the French General Staff’s headquarters. *Polska Zbrojna* called Sediakin’s claims a “fantasy”⁴¹. However, on March 13, *Polska Zbrojna* decided to unveil some information about the treaty’s provisions. Unlike *Żołnierz Polski*, which focused on the future technical protocol, *Polska Zbrojna* summarised the political convention. It argued that the treaty was a defensive one and aimed at threats on all Poland’s and Romania’s borders, and not only on the threat from Soviet Russia. The article eventually highlighted the peaceful character of the treaty⁴².

The Polish military press also very carefully shaped its communication about Romania’s internal situation. Both *Żołnierz Polski* and *Polska Zbrojna* did not comment about the Romanian army’s highest leadership reorganisation. While reporting between January and April 1931 on the governmental crisis in Bucharest, *Polska Zbrojna* drew on its early

1920s rhetoric. Rather than discuss the implications of the crisis for the Polish-Romanian Alliance's effectiveness, the military daily returned to the concept of solidarity between states and highlighted King Charles II's moderating role. The journal showed Charles as a mature political leader eager to mediate between different political factions⁴³. On March 27, 1931, *Polska Zbrojna* published a lengthy article titled "Rezultat panowania krola Karola Rumunskiego" [The outcome of King Charles II's reign]. The journal explained how the King's return to power one year earlier – at the expense of his son Nicolas – restored the country's highest authority⁴⁴. *Żołnierz Polski* added to this perception even though the journal preferred to emphasise Charles II's empathy for its subjects. As soon as on January 31, 1931, the weekly published a short article "Nowoczesny monarcha" [A modern monarch], in which it described the King's interactions with inhabitants of Bucharest. It reported that one day Charles II interrupted official audiences to visit a police station, a municipality and a tax office in Bucharest. The King gathered first-hand information about local officials' salaries and expectations and Romanian taxpayers' economic condition. He eventually walked through the town's streets and made its appearance on the local market. The daily concluded that the King received a warm welcome from his subjects⁴⁵. In May 1931, both military journals published extensive reports on the Romanian Independence Day, which this time featured Charles II as a military commander at the head of a great and well-organised army.

At the eve of Romania's Independence Day, both military journals intensified their Polish-Romanian relations coverage. Several lengthy articles on Polish-Romanian links in the economic and cultural field outweighed reports about Romanian military missions in Poland. In early May 1931, *Polska Zbrojna* informed its readers about the conclusion of an air convention between Poland and Romania. The new air-route was to link Gdynia with two Polish cities (Warsaw, Lviv) with Romanian cities (Chernivtsi, Bucharest, Galați) and with Sofia and Thessaloniki⁴⁶. The journal printed eventually three long articles on the touristic destinations in Romania. It also published the

impressions of captain Fularski from his visit to Romania with the Polish military mission who attended the Independence Day celebrations⁴⁷. *Żołnierz Polski* echoed this perspective as well. On June 21, 1931, the military weekly published a special issue on the Polish military and merchant navy. In the article devoted to Gdynia port, the journal explained how the expansion of this trading post participated in the redirection of Romanian trade with England and the Baltic countries. The journal illustrated this point with one picture of a railway station and a train linking Gdynia with Constanța. The sign on the picture read "From sea to sea"⁴⁸. The article and the picture aimed to show that Romania was a part of the Polish broader geopolitical project – the Intermarium project.

Conclusion

Żołnierz Polski and *Polska Zbrojna* had two different profiles. *Żołnierz Polski* aimed at promoting the patriotic feelings in the Polish army. *Polska Zbrojna* specialised in the issues of state defence and positioned itself in a broader international setting. As a consequence, these two military journals developed two different narratives about the treaties. While the first adopted the Polish army's perspective, the latter analysed the treaty from the perspective of state interests and Poland's international image. Its reports were strongly influenced by changing security context in Europe and international rhetoric on peace. At the same time, at the national level, articles published by these two journals entered into a debate on the national defence and external guarantees' role in providing security of a country. In 1920-21, *Żołnierz Polski* and *Polska Zbrojna* took a different position. While *Żołnierz Polski* believed that Poland's security needed to rely on a strong army, *Polska Zbrojna* argued that a strong army had to be complemented by international alliances. However, as Poland's international situation changed with the growing rapprochement between Germany and Soviet Russia, *Polska Zbrojna* aligned its reports about the treaty with the weekly *Żołnierz Polski*. At the same time, the latter felt compelled to remind its readers about the original rationale for the treaty.

In the case of state visits, *Polska Zbrojna* and *Żołnierz Polski* came together to promote the project of Alliance within the Polish public opinion. In its daily reports, both journals developed a standard narrative centred around three themes: the solidity of Alliance based on the solidarity of the heads of states, the rank of Alliance and the community of Polish-Romanian interests. Some elements of this narrative also appeared later as we have seen in reporting about the political crisis in Romania in 1931. Despite the seemingly same narrative, their language was in line with their editorial profile, which was apparent when they reported the Polish-Romanian Alliance's origins. While *Polska Zbrojna* privileged in its narrative what Marshal Józef Piłsudski called the "community of harms" that is the shared historical experience of external invasions, *Żołnierz Polski* underlined the "brotherhood of arms", that is the shared experience and solidarity between Polish and Romanian soldiers.

The case of the Polish military press opens an avenue for further research on the Romanian-Polish alliance treaty. It shows that the Polish military press was one of the actors in the Polish-Romanian relations. It participated in the promotion of the treaty and the international debate about the treaty. Whether its reports expressed the Polish *raison d'État*, the Ministry of Defence's views or particular interests of highest military leadership remains an open question, which the military archives will unveil. Accordingly, the Polish military network's substantial influence in shaping the treaty's perception by national and international military networks needs to be uncovered. In this case, the Central Military library – named after Marshal Józef Piłsudski – and its resources are perfect for such research.

Reference list

- Buĥhak, Henryk, ed. 'Dokumenty dotyczące wojskowego sojuszu polsko-rumuńskiego (1921-1931)'. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 43 (2008): 145–70.
- . 'Konferencja wojskowa polsko-rumunsko-francuska w Warszawie (7–8 IV 1924 r.). Geneza, przebieg, rezultaty'. *Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej*, n.d.

———. 'Początki sojuszu polsko-rumunskiego i przebieg rokowań o konwencje wojskowa w latach 1919-1921'. *Dzieje najnowsze* V, no. 3 (1973): 21–52.

———. 'Próby przekształcenia sojuszu wojskowego z Rumunią w trójsonne przymierze polsko-rumuńskie w latach 1923-1924'. *Przegląd Historyczny* 64, no. 3 (1973): 519–28.

———. 'Rozmowy Wojskowe Polsko-Rumunsko-Francuskie w Warszawie (7-8 Kwietnia 1924 r.)'. *Przegląd Historyczny* XXX (1989).

Buĥhak, Henryk, and Antoni Zieliński. 'Pologne et Roumanie. 1918-1939'. *Acta Poloniae Historica* 41 (1980): 171–201.

Dessberg, Frédéric. 'La Roumanie et la Pologne dans la politique soviétique de la France : la difficulté d'établir un « front uni »'. *Revue historique des armées*, no. 244 (15 September 2006): 60–72.

Fabisz, Dariusz. *Generał Lucjan Żeligowski (1865-1947): Działalność Wojskowa i Polityczna*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2007.

Gołdyn, Piotr. 'Wizyty rumuńskich ministrów spraw zagranicznych w Polsce międzywojennej w świetle doniesień prasowych'. In *Ze wspólnej przeszłości : studia z dziejów stosunków polsko-rumuńskich*, edited by Aleksander Smoliński, 97–112. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2017.

Iachimovschi, Stanislava, Karina Stempel-Gancarczyk, Elżbieta Wieruszewska-Caliștru, Ilona Czamańska, Henryk Walczak, and Constantin Geambașu, eds. *Polska i Rumunia: wspólnie – obok – blisko [Polonia și România: împreună – alături – aproape]*. Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2015.

Leczyk, Marian. 'Z dziejów polsko-rumuńskiego sojuszu wojskowego 1926-1932'. *Dzieje najnowsze* 26, no. 3 (1994).

Lisiak, Henryk. 'Narodziny dobrego sąsiedztwa: Polska i Rumunia przed podpisaniem traktatu sojuszniczego w 1921 r.'. In *Ze wspólnej przeszłości : studia z dziejów stosunków polsko-rumuńskich*, edited by Aleksander Smoliński, 59–76. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2017.

Pacuła, Przemysław. 'Polsko-rumuńska współpraca obronna. Stan obecny i perspektywy'. *Bezpieczeństwo Narodowe* 35, no. 3 (2015): 11–27.

Patelski, Mariusz. *Generał Broni Tadeusz Jordan Rozwadowski: Żołnierz i Dyplomata*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm, 2002.

Reszczyński, Łukasz. 'Umowa o tranzycie wojskowym pomiędzy Polską, Rumunią a Królestwem SHS z listopada 1925 r.'. In *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych [Bogăția multiseclară a legăturilor istorice și culturale polono-române]*, edited by Henryk Walczak, Stanislava Iachimovschi, and Elżbieta Wieru-

szewska-Calistru, 163–79. Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2014.

Samsel, Agata. 'Rumunia w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1939'. In *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych* [Bogăția multiseclară a legăturilor istorice și culturale polono-române], edited by Henryk Walczak, Stanislava Iachimovschi, and Elżbieta Wieruszewska-Calistru, 144–59. Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2014.

Walczak, Henryk. 'Józef Piłsudski wobec sojuszu Polski z Rumunią w okresie międzywojennym'. *Przegląd Zachodniopomorski*, 2018, 109–36. <https://doi.org/10.18276/pz.2018.3-06>.

———. 'Polska a sprawa rumuńsko-sowieckiego paktu o nieagresji w latach 1931–1932 (2)'. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 49, no. 2 (31 December 2014): 75–112. <https://doi.org/10.12775/SDR.2014.2.04>.

———. 'Polsko-Rumuńskie Konwencje Wojskowe 1921-1931'. In *Stosunki Polsko-Rumuńskie w XX Wieku*, edited by Mariusz Patelski and Marek Białokur. Seria 'Spotkania'. Toruń : Opole: Wydawnictwo Naukowe Grado ; Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Opolu, 2010.

———. 'Przedłużenie przymierza Polski i Rumunii a kwestia rokowań o pakt o nieagresji z ZSRR (1930-1931)'. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 43 (2008): 25–39.

———. *Wizyty Szefów Państw w Ramach Wzajemnych Stosunków Polski i Rumunii w Dwudziestolecu Międzywojennym*. Wydanie I. Rozprawy i Studia, t. (1139) 1065. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2019.

Żarnowski, Janusz, ed. *Pologne – Roumanie – intégration européenne (XVIIIe-XXe siècles): Colloque de la Commission d'Historiens Polonais et Roumains (Septembre 2003)*. Warszawa: Instytut Historii PAN, 2004.

NOTES

¹ Henryk Bułhak, ed., 'Dokumenty dotyczące wojskowego sojuszu polsko-rumuńskiego (1921-1931)'. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 43 (2008): 145–70; Henryk Bułhak, 'Rozmowy Wojskowe Polsko-Rumunsko-Francuskie w Warszawie (7-8 Kwietnia 1924 r.)', *Przegląd Historyczny* XXX (1989); Henryk Bułhak and Antoni Zieliński, 'Pologne et Roumanie. 1918-1939', *Acta Poloniae Historica* 41 (1980): 171–201; Henryk Bułhak, 'Początki sojuszu polsko-rumuńskiego i przebieg rokowań o konwencje wojskowa w latach 1919-1921', *Dzieje najnowsze* V, no. 3 (1973): 21–52; Henryk Bułhak, 'Próby przekształcenia sojuszu wojskowego z Rumunią w trójstronne przymierze

polsko-rumuńskie w latach 1923-1924', *Przegląd Historyczny* 64, no. 3 (1973): 519–28; Henryk Bułhak, 'Konferencja wojskowa polsko-rumunsko-francuska w Warszawie (7-8 IV 1924 r.)', *Genez, przebieg, rezultaty*, *Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej*, n.d.; Frédéric Dessberg, 'La Roumanie et la Pologne dans la politique soviétique de la France : la difficulté d'établir un «front uni»', *Revue historique des armées*, no. 244 (15 September 2006): 60–72; Piotr Gołdyn, 'Wizyty rumuńskich ministrów spraw zagranicznych w Polsce międzywojennej w świetle doniesień prasowych', in *Ze wspólnej przeszłości: studia z dziejów stosunków polsko-rumuńskich*, ed. Aleksander Smoliński (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2017), 97–112; Stanislava Iachimovschi et al., eds., *Polska i Rumunia: wspólnie – obok – blisko [Polonia și România: împreună – alături - aproape]* (Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2015); Marian Leczyk, 'Z dziejów polsko-rumuńskiego sojuszu wojskowego 1926-1932', *Dzieje najnowsze* 26, no. 3 (1994); Henryk Lisiak, 'Narodziny dobrego sąsiedztwa: Polska i Rumunia przed podpisaniem traktatu sojuszniczego w 1921 r.', in *Ze wspólnej przeszłości: studia z dziejów stosunków polsko-rumuńskich*, ed. Aleksander Smoliński (Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2017), 59–76; Przemysław Pacuła, 'Polsko-rumuńska współpraca obronna. Stan obecny i perspektywy', *Bezpieczeństwo Narodowe* 35, no. 3 (2015): 11–27; Łukasz Reszczyński, 'Umowa o tranzycie wojskowym pomiędzy Polską, Rumunią a Królestwem SHS z listopada 1925 r.', in *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych* [Bogăția multiseclară a legăturilor istorice și culturale polono-române], ed. Henryk Walczak, Stanislava Iachimovschi, and Elżbieta Wieruszewska-Calistru (Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2014), 163–79; Henryk Walczak, 'Józef Piłsudski wobec sojuszu Polski z Rumunią w okresie międzywojennym', *Przegląd Zachodniopomorski*, 2018, 109–36, <https://doi.org/10.18276/pz.2018.3-06>; Henryk Walczak, 'Polska a sprawa rumuńsko-sowieckiego paktu o nieagresji w latach 1931–1932 (2)'. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 49, no. 2 (31 December 2014): 75–112, <https://doi.org/10.12775/SDR.2014.2.04>; Henryk Walczak, 'Polsko-Rumuńskie Konwencje Wojskowe 1921-1931', in *Stosunki Polsko-Rumuńskie w XX Wieku*, ed. Mariusz Patelski and Marek Białokur, Seria 'Spotkania' (Toruń : Opole: Wydawnictwo Naukowe Grado ; Polskie Towarzystwo Historyczne Oddział w Opolu, 2010); Henryk Walczak, 'Przedłużenie przymierza Polski i Rumunii a kwestia rokowań o pakt o nieagresji z ZSRR (1930-1931)'. *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* 43 (2008): 25–39; Henryk Walczak, *Wizyty Szefów*

Państw w Ramach Wzajemnych Stosunków Polski i Rumunii w Dwudziestoleciu Międzywojennym, Wydanie I, Rozprawy i Studia, t. (1139) 1065 (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2019); Walczak, 'Józef Piłsudski wobec sojuszu Polski z Rumunią w okresie międzywojennym'; Janusz Żarnowski, ed., *Pologne - Roumanie - intégration européenne (XVIIIe-XXe siècles): Colloque de la Commission d'Historiens Polonais et Roumains (Septembre 2003)* (Warszawa: Instytut Historii PAN, 2004).

² An enumerative bibliography edited and published by Central Military Library since 1921 (known as Polska Bibliografia Wojskowa).

³ Mariusz Patelski, *Generał Broni Tadeusz Jordan Rozwadowski: Żołnierz i Dyplomata* (Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm, 2002), 39–49; 194–96.

⁴ Dariusz Fabisz, *Generał Lucjan Żeligowski (1865-1947): Działalność Wojskowa i Polityczna* (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2007), 83–99.

⁵ Agata Samsel, 'Rumunia w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1939', in *Wielowiekowe bogactwo polsko-rumuńskich związków historycznych i kulturowych [Bogăția multiseculară a legăturilor istorice și culturale polono-române]*, ed. Henryk Walczak, Stanislava Iachimovschi, and Elżbieta Wieruszewska-Calistru (Suceava: Związek Polaków w Rumunii, 2014), 144–59.

⁶ Walczak, 'Polsko-Rumuńskie Konwencje Wojskowe 1921-1931'.

⁷ "Połączenie z Rumunami", *Żołnierz Polski*, June, 11, 1919.

⁸ Sewer, "Armja Rumuńska", *Żołnierz Polski*, June, 25, 1919.

⁹ "Układy polsko-francuskie", *Żołnierz Polski*, February, 23, 1921.

¹⁰ "Na Ukrainie", *Żołnierz Polski*, March, 5, 1921.

¹¹ Józef Gruszka, "Przymierza", *Żołnierz Polski*, February, 19, 1920.

¹² Szczesny Stankiewicz, "Żołnierzu, Alleluja", *Żołnierz Polski*, March, 26, 1921.

¹³ Jan Sokołowski, "Rumunja a Sowietci", *Polska Zbrojna*, January, 7, 1922.

¹⁴ "Na wedecie", *Polska Zbrojna*, May, 1, 1922.

¹⁵ "Co oznaczają odwiedziny Królestwa Rumunii w Polsce", *Żołnierz Polski*, July, 1, 1923.

¹⁶ "Przyjazd Naczelnika Rzplitej Polskiej", *Polska Zbrojna*, September, 14, 1922; "Rząd, Sejm, Polityka. Dzień polityczny: Podróż Naczelnika Państwa", *Polska Zbrojna*, September, 14, 1922.

¹⁷ "Rząd, Sejm, Polityka. Dzień polityczny: Wizyta Naczelnika w Rumunii", *Polska Zbrojna*, September, 16, 1922.

¹⁸ "Para królewska", *Żołnierz Polski*, June, 24, 1923.

¹⁹ Józef Rossowski, "Historia Rumunów", *Polska Zbrojna*, September, 13, 1922.

²⁰ "Co powinniśmy wiedzieć o Rumunach", *Polska Zbrojna*, June, 24 and 25, 1923.

²¹ Jan Szczepkowski, "Z żołnierskiej tułaczki. Wspomnienia z Besarabii", *Żołnierz Polski*, August, 15, 1922 and August, 22, 1922.

²² M.D., "Pogadanka o Rumunji i o wojsku rumuńskim", *Żołnierz Polski*, September, 24, 1923 and October, 1, 1922.

²³ *Żołnierz Polski*, June 24 1923.

²⁴ "Królewska para rumuńska na ziemiach polski", *Żołnierz Polski*, July, 1, 1923.

²⁵ Samsel, 'Rumunia w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1939'; Walczak, 'Polsko-Rumuńskie Konwencje Wojskowe 1921-1931'.

²⁶ "Polska i Rumunia", *Polska Zbrojna*, March, 31, 1926; "Stosunki na Wschodzie", *Polska Zbrojna*, April, 1, 1926.

²⁷ "Stosunki na Wschodzie", *Polska Zbrojna*, April, 1, 1926.

²⁸ "Rewia prasy", *Polska Zbrojna*, April, 13, 1926.

²⁹ "Rewia prasy", *Polska Zbrojna*, April, 13, 1926.

³⁰ "Polska i Rumunia", *Polska Zbrojna*, April, 21, 1926.

³¹ "Równowaga na Wschodzie", *Polska Zbrojna*, April, 9, 1926.

³² "Rapallo-Locarno-Berlin", *Polska Zbrojna*, April, 29, 1926.

³³ "Polska musi mieć silne wojsko", *Żołnierz Polski*, April, 18, 1926.

³⁴ Samsel, 'Rumunia w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1939'; Walczak, 'Polsko-Rumuńskie Konwencje Wojskowe 1921-1931'.

³⁵ "Traktat gwarancyjny polsko-rumuński", *Żołnierz Polski*, January, 24, 1931.

³⁶ "Traktat polsko-rumuński", *Żołnierz Polski*, January, 31, 1931.

³⁷ "Traktat gwarancyjny polsko-rumuński", *Polska Zbrojna*, January, 16, 1931.

³⁸ "Przemówienie ministra A. Zaleskiego na posiedzeniu senackiej komisji spraw zagranicznych", *Polska Zbrojna*, February, 5, 1931.

³⁹ "Organ wojska łotewskiego o polsko-rumuńskim sojuszu wojskowym", *Polska Zbrojna*, February, 8, 1931. "Le Temps o polskiej polityce zagranicznej. Na marginesie exposé ministra Zaleskiego", *Polska Zbrojna*, February, 18, 1931.

⁴⁰ "Le Temps o polskiej polityce zagranicznej. Na marginesie exposé ministra Zaleskiego", *Polska Zbrojna*, February, 18, 1931.

⁴¹ "Bezustanna wizja 'interwencji zbrojnej' spędza sen z powiek dygnitarzy sowieckich", *Polska Zbrojna*, February, 28, 1931.

⁴² "Odnowienie paktu gwarancyjnego polsko-rumuńskiego", *Polska Zbrojna*, March, 13, 1931.

⁴³ "Przed rekonstrukcja gabinetu rumuńskiego", *Polska Zbrojna*, March 11, 1931; "Dymisja gabinetu rumuńskiego", *Polska Zbrojna*, April, 7, 1931; "Mowa króla Karola II-go na audiencji przywódców stronnictw", *Polska Zbrojna*, April, 16, 1931; "Przesilenie rządowe w Rumunii", *Polska Zbrojna*, April, 17, 1931; "Wybitne osobistości w nowym rządzie rumuńskim. Przemówienie do członków gabinetu", *Polska Zbrojna*, April, 20, 1931; "Urzędowy komunikat o nowym rządzie rumuńskim", *Polska Zbrojna*, April, 20, 1931; "Urzędowy komunikat o nowym rządzie rumuńskim", *Polska Zbrojna*, April, 26, 1931.

⁴⁴ "Rezultat panowania króla Karola Rumuńskiego", *Polska Zbrojna*, March 27, 1931.

⁴⁵ "Nowoczesny panujący", *Żołnierz Polski*, January, 31, 1931.

⁴⁶ "Wielka linia lotnicza. Bałtyk – Morze Egejskie. Podpisanie układu polsko-rumuńskiego", *Polska Zbrojna*, May, 4, 1931.

⁴⁷ Kpt. Dypl. Mieczysław Fularski, "W Królestwie Rumunji. Wrażenia z pobytu delegacji WP na uroczystościach rumuńskich", *Polska Zbrojna*, May, 13 and 14, 1931.

⁴⁸ "Rozwój Gdyni", *Żołnierz Polski*, June, 21, 1931.

DRUMUL CĂTRE ALIANȚĂ: PROVOCĂRI GEOPOLITICE ȘI PROIECTE REGIONALE

Dr. CARMEN SORINA RÎJNOVEANU *

Abstract

On March 3, 1921, the Convention on Defensive Alliance was signed between the Kingdom of Romania and the Republic of Poland. This was to become a key pillar in the overall efforts leading to the establishment of the first regional defence system in Central-Eastern Europe, which would be further extended by integrating the Little Entente (1921) and the Balkan Entente (1934).

The Romanian-Polish alliance was the result of a longstanding strategy developed by Bucharest and Warsaw based on practical considerations imposed by both common interests and shared security needs, as well as by the growing uncertainty of the geopolitical order newly emerged at the end of the First World War. The new strategic map of Europe shaped at the Paris Peace Conference forced the two states to identify different forms of cooperation in the field of security and defence to tackle the challenges of the new regional geography and secure the post-war territorial status quo. Various regional projects developed by Romania and Poland in the aftermath of the Great War facilitated this goal. The main concern was to find a counterweight against the danger of a revanchist Germany and a rising Bolshevik threat but, also important, to prevent a possible alignment between Germany and Bolshevik/Soviet Russia. Under these circumstances, the Romanian-Polish alliance was presumed to be a central component of a potential strategic and military construct imagined by Romania and Poland.

Despite the final outcome, the idea of the bilateral defence alliance demonstrated an accurate understanding of the geopolitical realities that required a close defensive partnership between Romania and Poland as the key factor in ensuring the defence along the Eastern flank.

Keywords: Romania, Poland, alliance, defence system, Intermarium, Little Entente

La 3 martie 1921 s-a semnat convenția de alianță defensivă dintre Regatul României și Republica a 2-a Polonă. Acest moment avea să constituie un pilon central în eforturile de con-

struire a primului sistem regional de apărare în Europa central-estică care va include, în etape succesive, Mica Înțelegere (1920-1921) și Înțelegerea Balcanică (1934).

* Directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

Alianța româno-polonă nu a fost un eveniment conjunctural, datorat unei acțiuni de moment, ci a fost rezultatul unei strategii îndelung elaborate la București și Varșovia în baza unor considerente practice impuse atât de interesele și nevoile de securitate comune, cât și de incertitudinile ordinii geopolitice nou apărute la sfârșitul Primului Război Mondial. Realitățile geopolitice generate de schimbările hărții postbelice au obligat cele două state să identifice diferite formule de cooperare în domeniul securității și apărării. Deși acestea au integrat și abordări specifice fiecăruia dintre cei doi actori regionali, alianța româno-polonă a fost asumată ca vector central al unui potențial constructiv strategic și militar imaginat deopotrivă de liderii de la București și Varșovia. Importanța cooperării româno-polone este evidentă dacă analizăm diversele inițiative promovate de cele două țări în perioada premergătoare încheierii alianței defensive bilaterale.

Harta central-europeană în schimbare

Europa anului 1920 era departe de a anunța o perioadă de stabilitate așa cum sperau arhitecții *păcii versailleze*. Inițial, Tratatul de la Paris, dincolo de deficiențele inerente, a generat optimism cu privire la crearea unei noi ordini internaționale având ca fundament principiile securității colective girată sub auspiciile Ligii Națiunilor ca organism central responsabil de menținerea păcii.

A devenit repede evident că ordinea liberală versailleză nu a reușit să gestioneze marile dileme geopolitice ale regiunii. În acest sens putem identifica două dinamici cu deosebire importante. În primul rând, retrasarea frontierelor intra-regionale a dus la apariția a două categorii de actori regionali: state revizioniste (Ungaria, Bulgaria) și state pro-status-quo de orientare pro-occidentală (Polonia, România, Cehoslovacia și Regatul sârbo-croato-sloven)¹. S-au creat linii suprapuse de potențial conflict generând o geografie variabilă a tensiunilor de frontieră cu atât mai grav cu cât apariția unui focar de vulnerabilitate regional era de natură să deschidă Germaniei și Rusiei un spațiu de mișcare cu deosebire periculos, care putea fi exploatat pentru atingerea propriilor obiecti-

ve de revenire geopolitică. În al doilea rând, proximitatea geografică a celor două forțe hegemonice, Germania și Rusia, a adâncit faliile de vulnerabilitate strategică. Atât Germania, cât și Rusia, deși înfrânte, și-au păstrat un potențial semnificativ de putere pe care îl puteau folosi, separat sau împreună, pentru a-și menține preeminența în jocurile geopolitice regionale. Niciunul dintre statele status-quo nu dispunea de capacitatea de a contracara o eventuală revenire revizionistă a celor două mari puteri vecine. Divizarea fostelor teritorii habsburgice între șapte state mici și mijlocii, a determinat, inevitabil, apariția unei disproporții de forțe față de Germania. Cu alte cuvinte, noua geografie a hărții în spațiul central-est european a consolidat puterea Germaniei și, în același timp, a sporit vulnerabilitatea noilor state în fața manevrelor geopolitice ale acesteia. Statele succesorale ale Monarhiei Dualiste erau, în fapt, dependente politic, economic, psihologic și strategic de puterile occidentale, care reprezentau principalii garanți ai securității și integrității lor teritoriale, acționând ca un zid de apărare în fața potențialelor revendicări revizioniste din partea statelor înfrânte².

Într-o astfel de ecuație, era imperativă menținerea angajării, inclusiv militare, din partea marilor puteri aliate în garantarea apărării aliaților mici din regiune, lucru care nu s-a întâmplat. Nu a ajutat nici faptul că Franța și Anglia, cele două mari puteri victorioase, nu au împărtășit o viziune comună asupra organizării ordinii de putere europene și, mai ales, asupra soluționării problemei germane. Atât Parisul, cât și Londra au acordat prioritate agendelor naționale de interese de securitate în detrimentul nevoilor de apărare ale aliaților regionali, realitate care a devenit evidentă după încheierea acordurilor de la Locarno (octombrie 1925). Aceste diferențe de abordare au afectat coeziunea de acțiune a celor doi actori centrali, singurii care puteau compensa slăbiciunea micilor lor aliați în fața puterii Germaniei. Deopotrivă important, Germania și Rusia au fost excluse din ecuația decizională sistemică, în timp ce SUA s-au reîntors la tradiționala lor politică izolaționistă. S-a creat, astfel, o nouă balanță de putere în Europa central-estică, a cărei funcționare depindea de disponibilitatea

occidentului (Franța în primul rând) de a gestiona dinamica regionale deosebit de complicate, de a modera agendele regionale competitive și de a menține balanța de putere continentală.

Ecuția strategică regională a fost, în mod evident, înțeleasă corect în marile capitale occidentale. Franța, cu deosebire, și-a asumat un rol central în eforturile de construire a unei noi geografii regionale prin sprijinirea noilor aliați regionali. Intenția a fost ca, prin consolidarea puterii acestor state, în termeni de teritoriu și resurse, să asigure un „buffer”/ „cordon sanitaire” atât împotriva unei potențiale renașteri a revanșismului din partea statelor înfrânte (Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria), cât și împotriva expansionismului Rusiei bolșevice³. În această logică, interesele franceze au coincis cu cele ale aliaților regionali, al căror interes major de securitate a vizat menținerea și apărarea *ordinii versailleze*, singura care oferea certitudinea respectării noilor granițe stabilite prin tratatele de pace de la Paris și asigura prezența Franței ca garant al acesteia. Contracararea revizionismului a devenit marea miză care a mobilizat eforturile regionale și acțiunile aliaților occidentali. Elementul de slăbiciune a strategiei franceze a fost dat de menținerea unei atitudini reticente în ceea ce privește asumarea unor angajamente practice pe dimensiunea militară în sprijinul aliaților săi estici pornindu-se de la premisa, de altfel eronată, că sprijinul politic și moral era suficient pentru a descuraja potențialele acțiuni agresive și a garanta securitatea spațiului central-est european. Mai mult, prioritizarea asigurării propriei securități pe direcția Germania a dus, inevitabil, la concesii în detrimentul securizării aliniamentului de apărare estic.

Așadar, o privire de ansamblu asupra configurării strategice a spațiului central-european în anii care au urmat semnării tratatelor de la Paris ne indică o realitate deosebit de complicată pentru statele pro-status-quo din regiune. Situate între cele două forțe hegemonice, Germania și Rusia, și expuse jocurilor geopolitice regionale, aceste state s-au văzut obligate să identifice opțiuni de amenajare a propriei securități. În această direcție s-au remarcat cu deosebire acțiunile întreprinse de România și Polonia, țări care s-au aflat încă de la început

în epicentrul zonei de expunere strategică a ambițiilor hegemonice ruso-germane.

Polonia și România: o ecuație geopolitică comună

La încheierea Primului Război Mondial, cele două țări, România – prin realizarea proiectului de întregire teritorială – și Polonia – prin restaurarea suveranității și independenței statale –, și-au realizat marile proiecte naționale. Tratatele de Pace de la Paris au consfințit noua realitate teritorială și politică și au deschis o nouă etapă în evoluția istorică a celor două state. Odată cu reconfigurarea hărții regionale, România și Polonia s-au confruntat, însă, cu o realitate geopolitică extrem de complicată pe axa est-vest. La est, vecinătatea Rusiei bolșevice a devenit repede o amenințare reală pe două dimensiuni: spectrul extinderii revoluției bolșevice instrumentalizată de Moscova ca vehicul de expansiune mondială, și chestiunea asigurării frontierelor în fața revizionismului rusesc. Rusia nu a participat la negocierile păcii de la Paris și a refuzat în mod constant să recunoască noile realități teritoriale regionale. Granița polonă-rusă a devenit repede teatru unui conflict deschis pe fondul lansării unei ample ofensive a forțelor bolșevice către Varșovia (obiectivul era de a crea la Varșovia o republică sovietică)⁴ și a acțiunilor armatei polone în Lituania, Ucraina și Belarus în vederea asigurării unei zone de protecție în fața expansionismului rusesc și stabilizării frontierei în Galiția Orientală⁵. Criza majoră în relațiile dintre Varșovia și Moscova a culminat cu războiul polono-bolșevic din 1919-1920. Pericolul extinderii revoluției bolșevice a constituit o preocupare majoră pe agendele politice de la Varșovia și București. Succesul militar polonez în fața Armatei Roșii („Miracolul de pe Vistula”) și intervenția militară a armatei române în Ungaria, care a dus la înlăturarea regimului bolșevic condus de Béla Kun, au reușit să stopeze ofensiva revoluției bolșevice proiectate de Moscova spre Europa Occidentală⁶.

Relațiile ruso-române s-au desfășurat într-o paradigmă similară marcată de tensiune și neîncredere. Rusia a refuzat să accepte recunoașterea actului de unire a Basarabiei, și implicit, noua frontieră ruso-română conform

hotărârilor de la Paris, afirmându-și în mod deschis pretențiile teritoriale împotriva statului român. Relațiile dintre Rusia și România au devenit cu deosebire încordate pe fondul accelerării acțiunilor revizioniste și agresive rusești, granița estică a României rămânând, pe întreaga perioadă interbelică, o sursă majoră de vulnerabilitate, Rusia fiind considerată principala amenințare la adresa securității și integrității teritoriale. Axa amenințării era completată de dimensiunea sa vestică pe o dublă direcție: granița polono-germană și granița româno-ungară, ambele situații generând o amenințare reală la adresa integrității teritoriale a celor două țări.

De altfel, postura strategică a Poloniei, situată între Germania și Rusia, a devenit un coșmar geopolitic care a marcat profund tipologia de acțiune a liderilor de la Varșovia. În ceea ce privește România, riscul unui conflict cu Ungaria a constituit o preocupare centrală și constantă pe agenda decidenților politici și militari români în anii dintre cele două războaie. A fost evident, atât pentru București, cât și pentru Varșovia, că noua lor postură geopolitică și matricea amenințărilor de securitate impunea identificarea unor constructe de co-

operare care să asigure o strânsă coordonare a acțiunilor în domeniul militar și al apărării.

Expresie a acestui interes au fost eforturile întreprinse de ambele părți în vederea stabilirii unei granițe comune în cursul negocierilor tratatelor de pace de la Paris, element considerat crucial în vederea unei mai bune coordonări a acțiunilor la nivel regional. Încă din decembrie 1918, reprezentanții Comitetului Național Polon, cu sediul la Londra, au contactat Legația română în vederea coordonării acțiunilor și adoptării unei poziții comune față de problematica stabilirii unei frontiere comune între cele două țări. În viziunea părții polone, prin asigurarea unei conectări teritoriale directe, „cele două state, cu relații economice intime ce vor fi stabilite, își vor asigura reciproc un debușeu la Marea Neagră și la Marea Baltică”⁷. Tot în sprijinul acestei idei, redăm un scurt extras dintr-o analiză din 1923 aparținând istoricului Nicolae Iorga, expusă în cadrul unui interviu acordat ziarului „Gazeta Warszawska”: „Între România și Polonia există o solidaritate dublă: una politică, care este îndreptată contra ideii de revanșă a Rusiei, și una economică, care consistă în aceea că Poloniei i se garantează accesul la Marea Neagră prin

Harta Europei Centrale după Primul Război Mondial

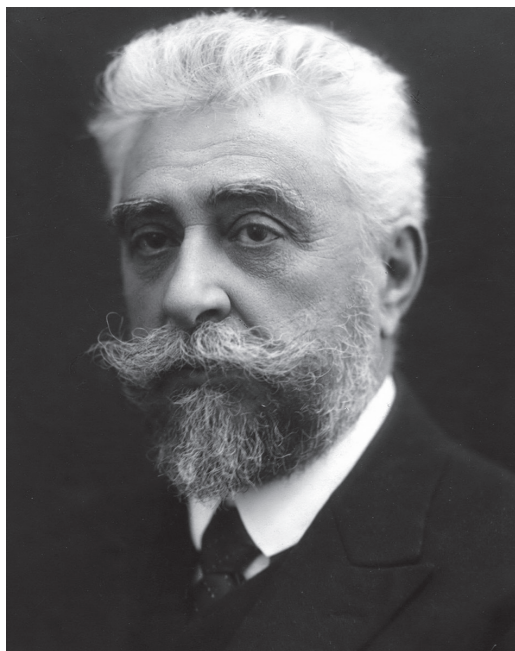
gurile Dunării, iar României accesul la Marea Baltică prin Danzig”⁸.

În cadrul sesiunii plenare a Conferinței de Pace din 31 mai 1919, primul ministru român, Ionel I.C. Brătianu, a solicitat în mod categoric ca frontiera din Bucovina să fie stabilită în așa fel încât să asigure o graniță comună între România și Polonia.

Imperativul graniței comune româno-polone a fost înțeles corect de decidenții occidentali. De altfel, acesta a fost unul dintre raționamentele care a influențat semnificativ poziția guvernului francez legat de chestiunea frontierelor finale. Având la bază strategia „cordonului sanitar” pe întreg perimetrul dintre Marea Baltică și Marea Neagră, poziția Franței a fost de a facilita, prin noile delimitări teritoriale, stabilirea de granițe comune între România, Polonia și Cehoslovacia, cele trei state-pivot ale arhitecturii de securitate imaginată de Paris pentru amenajarea spațiului central european.

Drumul către alianță

În geopolitica spațiului central-european la sfârșitul războiului, cele două state, în ciuda anumitor nuanțări de poziție, au urmărit o agendă similară de interese și obiective având un dublu raționament: pe de o parte, preservarea *status-quo-ului versaillez*, iar pe de altă parte, prevenirea revenirii regiunii în logica jocurilor hegemonice ruso-germane. Acest din urmă obiectiv impunea, cu prioritate, trei direcții majore de acțiune: stabilizarea/securizarea granițelor în fața eventualelor tentații revizioniste; crearea unui construct regional îndeajuns de puternic încât să asigure o platformă coerentă de acțiune capabilă să contribuie la o apărare comună în fața amenințărilor revizioniste; obținerea angajamentului marilor puteri occidentale aliate prin garanții credibile de apărare. Era evident că axa Berlin-Moscova reprezenta marea provocare a cărei gestionare a definit agendele de politică externă a celor două state. În centrul preocupărilor de securitate atât la Varșovia, cât și la București s-a aflat necesitatea găsirii unei contraponderi la pericolul unei Germanii remilitarizate și, chiar mai grav, a alinierii acesteia cu Rusia sovietică. Aceasta era cu atât mai important cu cât jocurile geopolitice regionale, inclusiv tentațiile

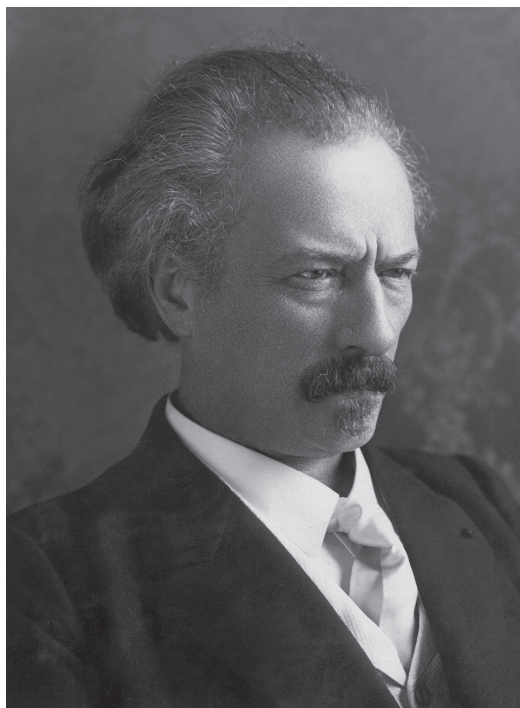

Ion I.C. Brătianu
(20 august 1864 – 24 noiembrie 1927),
om politic român, ministru de externe
și prim ministru al României de mai multe ori
între 1902 și 1927

revizioniste ale statelor vecine, erau direct influențate de evoluția politicilor germane și rusești.

Conform unei analize elaborate de ministrul polon de externe, Ignacy Paderewski, din aprilie 1919, un posibil scenariu pentru gestionarea geopoliticii regionale viza crearea unei axe strategice nord-sud, între Baltica și Marea Neagră, care ar fi inclus, cu prioritate, România și Polonia, dar se avea în vedere și participarea altor state precum Letonia, Estonia, Finlanda, Grecia și chiar Turcia⁹.

Ideea construirii unui ansamblu regional extins care să genereze o sinergie de acțiune de-a lungul întregului alinament Marea Baltică – Marea Neagră a constituit o preocupare majoră pe agenda strategilor români și polonezi. În acest sens, eforturile au fost axate pe identificarea celor mai viabile formule de cooperare care să asigure consolidarea potențialului de apărare regional. Era, deopotrivă, importat să se prevină apariția unei situații de nesiguranță strategică și incertitudine geopolitică care ar fi încurajat statele să caute propriile strate-

Ignacy Jan Paderewski
(18 noiembrie 1860 – 29 iunie 1941),
muzician, compozitor și politician polonez,
prim ministru al Poloniei (18 ianuarie –
27 noiembrie 1919) și ministru de externe
(16 ianuarie – 9 decembrie 1919)

Take Ionescu (13/25 octombrie 1858 –
2 iunie 1922), avocat, publicist și om politic ro-
mân, a îndeplinit funcțiile de ministru
de externe (13 iunie 1920 – 16 decembrie 1921)
și prim ministru al României
(17 decembrie 1921 – 19 ianuarie 1922).
A fost artizanul alianțelor regionale
cu Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia

gii de supraviețuire, inclusiv prin negocieri și găsirea compromisului cu puterile revizioniste. Soluția a fost crearea unor formule de alianțe/mini-alianțe care să acționeze într-o geografie variabilă în baza unității de interese și coerenței direcțiilor strategice. În această configurație, atât la București, cât și la Varșovia, s-a conștientizat în mod clar că alianța dintre cele două țări era cheia de boltă de care depindea eficacitatea oricărei formule/proiect regional care se putea constitui la nivel regional. Ca poziție geografică, resurse și arhitectură a amenințărilor, Polonia și România erau menite să joace un rol central în amenajarea hărții geopolitice a Europei central-estice.

Inițiative românești

Încă din vara anului 1920, ministrul de externe Take Ionescu a inițiat o serie de demersuri având ca scop crearea unei mari alianțe în

Europa centrală și de est care să includă România, Polonia, Cehoslovacia, Serbia și Grecia¹⁰. Proiectul avea ca obiectiv central stabilirea unui construct solid de cooperare regională cu participarea statelor care împărtășeau o viziune comună de securitate în baza a trei direcții de acțiune: apărarea status-quo-ului teritorial, prevenirea tendințelor revizioniste ale statelor vecine și susținerea principiilor securității colective în spiritul Ligii Națiunilor. După cum arăta Take Ionescu, alianța în cinci, cuprinzând statele situate între Baltica și Egee, va constitui cel mai puternic sprijin al păcii în zonă, dar și o barieră atât în fața unei Germanii doritoare să distrugă tratatul de la Versailles, cât și al unei eventuale alianțe a ei cu Rusia sovietică¹¹. În realizarea unui astfel de proiect regional, era de înțeles că Franța urma să aibă o voce importantă având în vedere atât interesele ei directe în zonă, dar și potențialul de putere

și influență asupra jocurilor regionale. Inițial, Franța a abordat o atitudine reticentă, temându-se că proiectul propus de partea română putea accentua și mai mult divizarea Europei Centrale prin trasarea unei linii de despărțire între statele considerate revizioniste și cele *pro status-quo*. Poziția Parisului s-a modificat ulterior, ajungându-se la concluzia că „Franța are și va avea întotdeauna nevoie de un punct de sprijin la răsărit de Germania...Punctul de sprijin trebuie să fie Mica Înțelegere pe care trebuie să o întărim și s-o unim cu Polonia și să facem din ea instrumentul politicii franceze în Europa Centrală”¹². În cuvintele mareșalului Foch, „Existența statelor din Europa centrală este, în întregime, condiționată de Germania...o Germanie victorioasă în caz de conflict armat, va distruge întreaga organizare nouă în Europa centrală”¹³.

În această direcție, guvernul francez a încercat să convingă Polonia să ia în considerare alăturarea la proiectul susținut de România. O dovedește, printre altele, telegrama trimisă de ministrul de externe francez, Georges Laygues, agenților săi diplomatici: „Vă rog să precizați clar această politică prințului Sapiemba și să-i spuneți că adeziunea Poloniei la Mica Înțelegere, într-un scop pur defensiv, conform sugestiilor d-lui Take Ionescu, nu poate fi văzută decât favorabil de guvernul francez”¹⁴.

Realizarea proiectului promovat de Take Ionescu a relevat complexitatea hărții nou apărute după război. Litigiile teritoriale dintre Varșovia și Praga s-au dovedit un obstacol greu de trecut afectând dinamica negocierilor avansate de partea română. Deși partea poloneză și-a exprimat reticența față de racordarea la o alianță cu Cehoslovacia, ideea stabilirii unui parteneriat româno-polon s-a bucurat de o largă susținere la nivelul cercurilor de conducere de la Varșovia. O alianță între cele două țări era considerată cu deosebire necesară în vederea „garantării eventualelor tratate de pace ce s-ar semna cu Sovietele”¹⁵. Relația complicată polono-cehoslovacă a impus o ajustare a planului imaginat la București, prin susținerea unui dublu format de alianță: alianța cu Polonia, pe de o parte, și alianța (Mica Înțelegere) cu Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven, pe de altă parte. Obiectivul pe termen lung al Bucureștilor a fost de a conecta cele două

alianțe prin aderarea Poloniei și asumarea unor angajamente ferme de apărare pe întreg flancul estic.

Un document explică

Pentru înțelegerea ecuației geopolitice de ansamblu care a definit opțiunile geopolitice la București, vom reda în cele ce urmează o serie de considerații incluse în informarea transmisă de șeful misiunii militare a României la Varșovia, maior George Rovin. În documentul intitulat *Situația politică în Europa Centrală și răsăriteană din punct de vedere românesc*, datat iulie 1920, diplomatul român atrăgea atenția asupra existenței unei alianțe germano-ruse și pericolul pe care această alianță îl reprezintă pentru pacea generală. Concluzia era că, pentru contrabalansarea puterii germano-ruse, era cu deosebire necesară „crearea unei Ucraine independente aliată de o parte cu Polonia și România, de altă parte cu Franța și Anglia”¹⁶. În această configurație, era remarcată importanța rolului jucat de Polonia avându-se în vedere faptul că era singurul stat care putea bloca conexiunea directă între Rusia și Germania și, de asemenea, le putea obliga să lupte pe două fronturi în caz de război¹⁷.

Pornind de la aceste ipoteze, analiza observa cu acuratețe rațiunile care stăteau la baza agendei acționale a Berlinului și Moscovei, care considerau ambele state – Polonia și Ucraina – ca un obstacol pentru proiectele lor. Eșecul Poloniei de a asigura independența Ucrainei este justificată prin faptul că Polonia a ales să acționeze singură, misiune care s-a dovedit imposibil de realizat datorită dezechilibrului major de forțe față de Rusia. Mai mult, se atrăgea atenția că o alianță militară a Poloniei și României și ajutorul pe care acestea și-l pot da nu pot contrabalansa forța Rusiei. Explicația consta în faptul că geografia separa practic cele două armate și „le atrăgea către două teatre de operații cu totul independente unul de altul”¹⁸. Într-o astfel de ecuație militară, angajarea forțelor ucrainene ar fi putut modifica dinamica militară, obiectivul independenței Ucrainei căpătând, astfel, o relevanță cu totul specială. O concluzie la care ajungea diplomatul român era aceea că chestiunea Ucrainei trebuie redeschisă și „susținută cu cea mai mare tărie”¹⁹. În acest sens, se argumenta că România trebuie

să facă tot posibilul să determine angajarea aliaților, în special a Angliei și Franței, în vederea asigurării independenței Ucrainei, considerată factor determinant în stoparea pericolelor de invadare a Europei Centrale dinspre est.

Extinzând cadrul de analiză, documentul atrăgea atenția asupra faptului că România și Polonia nu pot, singure, să facă față forței Rusiei ceea ce impunea cu necesitate independența Ucrainei și alianța cu aceasta. Deopotrivă important, se remarcă faptul că România trebuia să evalueze cu atenție legăturile și proiectele de cooperare și alianță între Rusia și Germania și de a influența, pe cât posibil, ca această alianță să nu conțină scopuri periculoase României²⁰.

Citirea informării transmisă de maiorul Rovin decelează două aspecte cu deosebire importante: primul, necesitatea consolidării frontierei estice în baza unei alianțe România-Polonia-Ucraina, țările care asigurau zona de siguranță în fața Rusiei; secunda, imperativul obținerii sprijinului occidental ca vehicul de contrabalansare a Rusiei în regiune și de creștere a rolului unei potențiale alianțe româno-polono-ucrainiene.

Intrarea ulterioară a Ucrainei și Belarusului în componența statului sovietic a schimbat geografia regională generând o presiune suplimentară asupra României și Poloniei de a găsi împreună o soluție pentru stabilizarea zonei de amenințare dinspre est. Documentul transmis de maiorul Rovin este cu deosebire important în sensul că oferă o perspectivă asupra situației deosebit de complicate în care se găsea România în perioada imediat următoare încheierii războiului și identifica corect posibile opțiuni pentru amenajarea spațiului imediat de securitate.

Inițiative poloneze

Diplomația polonă a susținut, la rândul ei, o serie de proiecte menite să realizeze o arhitectură consolidată de securitate regională. Ideea poloneză a avut la bază necesitatea creării unui al treilea bloc între Germania și Rusia – ideea conceptualizată în formula *Intermarium* – prin conectarea statelor localizate între Marea Baltică, Marea Egee și Marea Neagră. Cu alte cuvinte, crearea unui construct regional consolidat format din statele aflate în

zona de ciocnire geopolitică dintre cele două puteri hegemonice, Germania și Rusia, care să grăveze în jurul Poloniei, ca principală putere regională. Implementarea proiectului *Intermarium* a luat diferite forme și tipologii de organizare. În această direcție s-a înscris concepția federalistă a mareșalului Józef Piłsudski, avansată încă din 1918, care avea în vedere o federație de state condusă de Varșovia ca formulă de soluționare a problemelor de securitate, autodeterminare și dispute teritoriale²¹. Această construcție de state era menită, în viziunea liderului polonez, să descurajeze potențialii vecini beligeranți, în particular Germania, umilită de pierderea Prusiei Orientale, și Rusia, aflată în revenire geopolitică²². În cursul tratativelor de la Versailles, viitorul ministru de externe August Zaleski a avut o serie de convorbiri cu reprezentanții Lituaniei și Ucrainei despre posibilitatea formării unei federații, fără ca discuțiile să aibă și o concretizare practică²³.

În 1919-1920, Piłsudski a propus o reconceptualizare a ideii unei federații regionale imaginată ca o „Ligă a națiunilor central europene”. Un astfel de proiect presupunea, în viziunea poloneză, câteva etape de construcție: Polonia și Lituania formau un stat federal (pe liniile vechi istorice), Belarus devenea stat autonom, Ucraina și România intrau într-o confederație politică și militară cu Polonia. Finlanda și Țările Baltice formau un „bloc Baltic”, în timp ce Azerbaidjan, Georgia și Armenia formau un „Stat Federal al Caucazului”²⁴. Deși realizarea unor astfel de proiecte era iluzorie, mai ales în condițiile revenirii URSS și reînegrării Ucrainei și Belarusului în componența statului sovietic, ele au demonstrat preocuparea decidenților polonezi pentru găsirea unor soluții de gestionare a spațiului geopolitic deosebit de complicat din care făceau parte, dar și un nivel de ambiție ridicat al Poloniei, de afirmare a unui rol de lider regional²⁵.

Proiectul imaginat de Polonia a pornit de la asumția că pentru izolarea Rusiei era necesară construcția unui bloc regional extins care să includă deopotrivă statele pro-status-quo și statele revizioniste regionale (Ungaria) în baza unei agende axate cu prioritate pe necesitatea construirii unei „zone tampon” între Germania și Rusia. În conceptualizarea gândirii po-

loneze, viabilitatea unei astfel de formule de alianță regională impunea racordarea strânsă a statelor de la periferia vestică a Rusiei, respectiv Țările Baltice, Belarus și Ucraina, aceasta din urmă constituind o miză strategică majoră în calculele decidenților de la Varșovia.

Tot într-o paradigmă similară s-a înscris inițiativa lui Piłsudski de creare a unui bloc catolic din care urma să facă parte Polonia, Ungaria, Slovacia (separat de Cehia) și România²⁶. O astfel de alianță de sorginte catolică, la care era alăturată și România, era considerată o strategie viabilă de contracarare a hegemoniei Germaniei și/sau URSS. Un astfel de proiect cuprindea, însă, un neajuns dificil de acceptat de partea română, și anume rolul acordat Ungariei ca parte a concepției poloneze. O alianță împreună cu Ungaria a constituit o linie roșie pentru conducerea de la București, care a privit cu îngrijorare strângerea relațiilor dintre Varșovia și Budapesta.

Relațiile complicate polono-cehoslovace și româno-ungare au impus găsirea unei formule de compromis care să permită avansarea negocierilor dintre București și Varșovia în vederea creării unei alianțe de apărare cu deosebire necesară având în vedere provocările cărora cele două țări trebuiau să le facă față pe granița estică. De altfel, diferitele proiecte regionale formulate de partea română și de cea poloneză în perioada care a urmat încheierii Marelui Război au fost, în mod evident, preocupate de stabilirea unei conectări strânse între Polonia și România ca vector central în crearea unui construct de apărare regional capabil să acționeze ca un descurajant în fața potențialelor jocuri geopolitice care ar fi putut amenința status-quo-ul teritorial recunoscut prin tratatele de pace de la Paris²⁷.

Tot în această paradigmă, conducerea Bucureștilor a urmărit cu interes acțiunile Poloniei în vederea consolidării flancului baltic, cu deosebire important în sporirea potențialului de apărare pe întreg flancul estic. Obiectivul Poloniei a fost de a racorda pactul defensiv baltic semnat între Estonia și Letonia în noiembrie 1923 la gruparea defensivă româno-polonă. Din perspectiva României, după cum se remarcă într-un raport al Legației române la Riga din 1930, „stabilirea unei conexiuni formale, directe sau indirecte, între cele două

pacte defensive burgheze, sau cel puțin pregătirea terenului optim pentru o asemenea conexiune, este o operă de o atât de mare importanță pentru siguranța frontului politic de la Marea Baltică la Marea Neagră încât nu cred fără interes a alătura un moment cele două instrumente diplomatice”²⁸.

Crearea Alianței

Nesiguranța geopolitică, sporită de incertitudinile generate de dinamica ruso-germană, a grăbit demersurile în vederea creării unui construct puternic de alianță între România și Polonia. După încheierea armistițiului polono-bolșevic, la 11 octombrie 1920, negocierile româno-polone s-au intensificat. La începutul lunii noiembrie 1920, ministrul de externe Take Ionescu a efectuat o vizită în Polonia prin care s-a încercat o ultimă tentativă de a convinge Polonia să adere la proiectul Micii Înțelegeri. Demersul a eșuat în urma refuzului ferm al Poloniei. Rezervele Varșoviei au impus regândirea strategiei diplomatice și

Regele Ferdinand I al României
și Mareșalul Józef Piłsudski

opțiunea unei alianțe regionale în baza a două constructe: Mica Înțelegere și Alianța româno-polonă. În această ecuație, România asigură legătura dintre cele două, fiecare fiind gândită ca o formulă de securizare a celor două direcții centrale de amenințare. Se impune precizat, în acest cadru de analiză, rolul definitoriu jucat de Franța, care a intermediat între ansamblul de negocieri derulat pe direcția Varșovia-București. De altfel, la 12 decembrie, ministrul român la Varșovia, Alexandru Iakovaki, informa Bucureștii că ambasadorul francez i-a confirmat că generalul Stanislas Haller, șeful Statului Major polonez, va veni la București, înainte de sărbătorile de Anul Nou, pentru a negocia tratatul de alianță militară defensivă între cele două țări²⁹. În acest scop, un consilier de la legația Franței din Varșovia fusese trimis la București pentru a informa cu privire la intenția prințului Sapieha de a se deplasa cât mai curând la București pentru a discuta chestiunea alianței bilaterale³⁰. Având în vedere că elementul central al alianței româno-polone prevedea garantarea frontierelor estice, condiția Bucureștilor a fost ca Polonia să-și clarifice granița cu Rusia, ceea ce s-a realizat prin semnarea Tratatului de la Riga din 18 martie 1921.

A existat o amplă activitate diplomatică pe direcția București-Varșovia-Paris pentru găsirea celei mai bune și potrivite formule pentru a răspunde intereselor și nevoilor de securitate ale celor două țări. Ampla ofensivă diplomatică, care a reflectat atât voința celor două țări implicate, dar și rolul activ jucat de Franța, s-a concretizat în prima parte a anului 1921. Vizita echipei de negociatori din Polonia condusă de generalul Stanislaw Haller, șeful Marelui Stat Major polon, la București a permis agreearea termenilor convenției militare bilaterale care a fost parafată la 28 ianuarie 1921³¹.

După cum este bine cunoscut, Convenția de alianță defensivă între Republica Polonă și Regatul României s-a semnat la 3 martie 1921 de către miniștrii de externe Take Ionescu și Eustachy Sapieha. Conform articolului 1 al documentului, cele două state se angajau să-și acorde asistență în cazul unui atac neprovocat la frontierele orientale³². Convenția a fost însoțită de trei protocoale secrete prin care au

fost detaliate condițiile de aplicare a garanțiilor de ajutor reciproc, precum și alte aspecte ale relației bilaterale³³. Încheierea alianței cu România dublată de alianța cu Franța semnată la 19 februarie 1921 a constituit principala axă de securitate a Poloniei. România și-a extins, la rândul ei, centura de securitate prin încheierea Micii Alianțe și tratatul cu Franța semnat în 1926. Harta strategică a Europei central-estice la jumătatea anilor '20 integra, astfel, o rețea extinsă de aranjamente de securitate care acoperea zona de maximă expunere geopolitică între Rusia și Germania. Alianța româno-polonă a reprezentat, în întreaga perioadă interbelică, singurul instrument care a garantat apărarea frontierelor estice ale celor două țări împotriva unei potențiale agresiuni din partea URSS.

Dincolo de anumite abordări specifice care au modelat agendele de acțiune ale celor două țări, România și Polonia au rămas cu deosebire interesate să creeze un aliniamnt consolidat de apărare de-a lungul frontierei estice, care să încurajeze și o prezență extinsă din partea aliaților occidentali (Franța în primul rând) în regiune. Legătura pe culoarul Marea Neagră – Marea Baltică a constituit, așadar, cheia de înțelegere a caracterului special al alianței româno-polone. El asigură o matrice de securitate bazată pe trei piloni aflați în strânsă corelație: sprijin reciproc în cazul unei agresiuni din partea Rusiei sovietice; prevenirea unei conectări directe între Germania și Rusia; menținerea angajării aliaților occidentali de natură să contracareze tentațiile revizioniste regionale. Fundamentul gândirii politice a celor doi aliați consta în apărarea status-quo-ului teritorial regional și descurajarea oricăror încercări de repunere în discuție a tratatelor de pace.

Importanța cooperării româno-polone a căpătat un rol sporit în contextul creșterii turbulențelor internaționale, mai ales începând cu jumătatea anilor '30. În contextul negocierilor din cursul anului 1930 în vederea prelungirii tratatului româno-polon, se specifica că: „este evident că interesele comune între România și Polonia pe granițele lor orientale sunt astăzi atât de mari încât, chiar fără un angajament formal, cooperarea lor în cazul unei agresiuni ar fi asigurată în mod spontan”³⁴.

Concluzii

Alianța dintre România și Polonia a devenit un construct reprezentativ de gestionare a amenințărilor și întărire a capacității comune de apărare constituind, de altfel, extinderea aliniamntului occidental de apărare în fața ambițiilor hegemonice ruso-germane și acționând ca o barieră între cele două forțe hegemonice.

Rolul alianței româno-polone în angrenajul geopolitic regional rămâne o constantă impusă de situația strategică și de interesele de securitate ale celor două țări, lucru evident și la un secol de la încheierea documentului cadru de alianță la 3 martie 1921. După cum remarcă, în mod elocvent, mareșalul Piłsudski: „România și Polonia sunt state mijlocii, cărora soarta le impune sarcinile unor mari puteri. Suntem datori a face față unor răspunderi care ar trebui să incumbe Marilor Puteri dar armonia acestora nu este constantă, cearta dintre ele se ivește des; de aceea trebuie să fim uniți pentru a apăra interesele noastre. Alianța noastră este condiția primordială a apărării acestor interese”³⁵.

Persistența unor diferențe teritoriale a împiedicat coagularea unui front comun extins la nivel regional ceea ce a alimentat, inevitabil, revendicările revizioniste pe fondul afirmării Germaniei și a retragerii occidentale. Mai mult, prevederile Pactului de la Locarno au limitat în mod substanțial capacitatea Franței de a interveni în sprijinul aliaților săi estici, în ciuda tratatelor de garanție existente. Nesiguranța strategică și ambiguitatea politicilor promovate de puterile occidentale au determinat, inevitabil, mișcări centrifuge în rândul statelor mici și mijlocii din Europa central-estică, fiecare încercând să-și găsească propriile strategii de supraviețuire.

Alianța româno-polonă a fost, în final, victima unui eșec sistemic al ordinii liberale instaurate cu mult entuziasm la Paris în 1920 de a organiza pacea după război. A fost un eșec al occidentului care nu a înțeles că propria securitate depinde de apărarea securității aliaților săi din spațiul central-est european. Accele-rarea turbulențelor sistemice sub presiunea revenirii geopolitice a Germaniei și dezechilibrarea balanței de putere urmare a paraliziei puterilor occidentale în fața agendelor revizioniste ale contestatarilor sistemici (Germania,

Rusia Sovietică) au acționat implacabil asupra întregii arhitecturi de securitate din Europa Centrală.

În ciuda deznodământului final, ideea constructului de apărare regional a fost unul valid și a demonstrat o înțelegere corectă a realităților geopolitice și a modului de gestionare a marilor provocări de securitate. Cu alte cuvinte, rolul celor două țări în asigurarea aliniamntului de apărare estic rămâne o constantă impusă de condițiile strategice și geopolitice care definesc postura de securitate și apărare a celor două țări.

NOTE

¹ R.J. Crampton, *Eastern Europe in the Twentieth Century—and After*, 2nd edition (London and New York: Routledge, 1997), p. 37.

² Robert Bideleux, Ian Jeffries, *A history of Eastern Europe. Crisis and change*, 2nd edition (New York: Routledge, 2007), p. 328.

³ *Ibid*, pp. 322, 329.

⁴ Intențiile sovietice relativ la Polonia au fost exprimate în mod deschis de Lenin în octombrie 1920: „Dacă Polonia va deveni un stat sovietic [...], pacea de la Versailles va fi desființată și întregul sistem internațional obținut prin victoriile împotriva Germaniei se va destrăma”. Arhivele Militare Române (A.M.R.), Fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, Dos. 35/1920, f. 10.

⁵ Norman Davis, *Istoria Poloniei. Terenul de joacă al lui Dumnezeu* (București: Polirom, 2014).

⁶ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costica Prodan, *Campania armatei romane din 1918-1919* (București: Editura Enciclopedică, 1994).

⁷ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (A.M.A.E.), Fond 71/1914, vol. 90, f. 14-15. Raport nr. 1945 de la Legația României la Londra către Ministerul român al Afacerilor Străine, 7 decembrie 1918, în Florin Anghel, *Construirea sistemului 'Cordon sanitare'. Relațiile romano-polone 1919-1926* (Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2008), p. 48.

⁸ AMAE, Fond 71/Polonia, vol. 52, Relații cu România, ff. 121-124.

⁹ Florin Anghel, *op. cit.*, pp. 67-68.

¹⁰ C. Xeni, *Take Ionescu, 1858-1922*, (București, 1932), p. 465.

¹¹ Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României 1919-1940* (București: Humanitas, 1991), pp. 108-109.

¹² Scrisoare manuscris a atașatului militar francez la Praga, generalul Pele, 20 septembrie 2020, că-

tre directorul Direcției politice de la Quai d'Orsey, Laroche, în Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 108.

¹³ Viorica Moisuc, *op.cit.*, p. 137.

¹⁴ *Ibid.*, p. 110-111.

¹⁵ Eliza Campus, *Mica Înțelegere* (București: Editura Științifică, 1968) p. 52. La momentul discuțiilor avansate de Take Ionescu, Polonia se afla în război cu Rusia bolșevică (războiul polono-bolșevic) față de care România a adoptat o poziție de neutralitate. Războiul s-a încheiat prin Pacea de la Riga din octombrie 1920 prin care a fost stabilizată granița ruso-polonă.

¹⁶ A.M.R., Fond Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului, Dos. 7/1920, iulie 1920, f. 962.

¹⁷ *Ibid.*, f. 962.

¹⁸ *Ibid.*, f. 963.

¹⁹ *Ibid.*, f. 963.

²⁰ *Ibid.*, f. 966.

²¹ Florin Anghel, *op.cit.*, p. 65.

²² Marlene Laruelle and Ellen Rivera, *Imagined Geographies of Central and Eastern Europe: The Concept of Intermarium*, IERES Occasional Papers, Georg Washington University, March 2019, p. 4.

²³ *Ibid.*, p. 5.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ O nouă încercare de realizare a proiectului *Intermarium* i-a aparținut lui Józef Beck care a deținut portofoliul ministerului de externe polonez între 1932 și 1939. Beck a inițiat acest proiect la instrucțiunile mareșalului Piłsudski, după încheierea de către Polonia a pactelor de neagresiune cu Germania și URSS. Ideea a constat în dezvoltarea unei „politici de echilibru” care să permită distanțarea față de cele două puteri hegemonice

vecine și crearea unui al treilea bloc de putere între Germania și Rusia. Se avea în vedere crearea celei „de-a Treia Europe”, un proiect care se înscria, mai degrabă, în linia ambițiilor manifestate de Varșovia de a juca rolul de lider regional.

²⁶ Nicolae Mareș, *Józef Piłsudski. Monografie* (București: ePublishers, 2015).

²⁷ Deopotrivă important, potrivit aprecierilor lui Aleksander Skrzyński, diplomația polonă a conștientizat faptul că, fără o alianță cu România, „Polonia ar fi o insulă închisă, izolată, o insulă continentală amplasată într-un cadru dușmănos”. Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)* (București: Editura Academiei Române, 1991) p. 30.

²⁸ AMAE, Fond 71/Polonia, vol. 53, mai 1926-1930, *Raportul Legațiunii noastre din Riga*, no. 765 din 9 decembrie 1930, f. 332.

²⁹ AMAE, Fond 71/Polonia, Anul 1920-1926, vol. 52, Relații cu România, Telegramă descifrată de la Legațiunea din Varșovia no. 3087 din 12 decembrie 1920, f. 3.

³⁰ *Ibid.*, f. 3.

³¹ Florin Anghel, *op.cit.*, p. 122.

³² Textul convenției de alianță se află la AMAE, Fond Convenții și Tratat, 1876-1944, Bilaterale, Polonia 3, ff. 7-10.

³³ AMAE, Fond 71 Polonia, vol. 52 (1920-1944), filele 16-18.

³⁴ AMAE, Fond 71/Polonia, vol. 53, mai 1926-1930, *Raportul Legațiunii noastre din Riga*, no. 765 din 9 decembrie 1930, f. 331.

³⁵ AMAE, fond 71/1920-1944 Polonia, vol. 62, f. 47 în Florin Anghel, *op.cit.*, p. 287.

ALIATUL ROMÂN ÎN OPINIA SFERELOR MILITARE ȘI DIPLOMATICE POLONEZE

KRZYSZTOF NOWAK *

Abstract

Polish foreign policy with Romania during the interwar years, due to the Soviet threat, was based on the military alliance with Romania. As a result, the Polish military and political services were interested in the Romanian Army and its role in the domestic security situation that permitted the continuity of this alliance. Generally, Poles did not give good marks to the Romanian Army. In their opinion, Romanians disregarded the danger from the East and the security of Bessarabia, overestimated the Hungarian threat, and had too much confidence in France. Poles also pointed to the integration problems of "Great Romania," which weakened its value as an ally. On the other hand, Polish perceptions always contained considerable optimism and emphasized realistically that the situation was improving in many respects. Nevertheless, contemporary evidence suggests that Poland needed Romania more than Romania needed Poland.

Keywords: *Polish-Romanian relations, Polish-Romanian military alliance, interwar Romania in Polish opinions, interwar Romanian army*

Istoricii polonezi sunt de acord că alianța militară polono-română a fost unul dintre elementele fundamentale ale sistemului de securitate din jurul Poloniei creat de Varșovia în anii interbelici¹. Desigur, cele două țări au pășit pe drumul comun în primul rând datorită existenței unei amenințări comune din partea Rusiei Sovietice. *Ca fiind temeiul relației noastre cu România, să binevoiți Domnule ministru să considerați, bineînțeles, convenția politică semnată pe 3 martie 1921 la București împreună cu convenția militară, așa îl instruia șeful de atunci al diplomației poloneze Roman*

în România Józef Wielowiejski în decembrie 1923². Deci, unde este sfera acțiunilor noastre? În România! Aceasta este aliatul nostru și vecina Rusiei. Așadar, vreau ca această alianță să ne ofere beneficiile de care avem nevoie, vreau ca România să se bazeze mai mult pe noi, declara mareșalul Józef Piłsudski în decembrie 1928, un mare susținător al cooperării mai strânse între Varșovia și București³. Nu este de mirare atunci că valoarea aliatului român a fost evaluată și de sferile militare și diplomatice poloneze în ceea ce privește durabilitatea și eficacitatea acestei alianțe. Deci, merita să analizăm mai atent aceste opinii.

* Dr hab., prof. Universitatea din Silezia, Institutul de Istorie, Katowice, Polonia.

Józef Klemens Piłsudski

După martie 1921, polonezii au încercat să consolideze, să extindă și să clarifice cooperarea cu România, în primul rând în sfera militară, ceea ce în septembrie 1922 a avut ca rezultat modificarea convenției din anul precedent, iar mai târziu tratatele de garanție din martie 1926 și ianuarie 1931⁴. Se poate spune că pentru partea poloneză cel mai important element de cooperare cu România în cazul amenințării sovietice a fost protejarea generală a flancului sudic al trupelor poloneze și asigurarea de către București a tranzitului materialului de război și prin teritoriul Cehoslovaciei, cu care Polonia – spre deosebire de România – avea relații destul de tensionate⁵. Din acest motiv, polonezii au început să privească mai atent starea armatei române și a rețelei de comunicații.

Trebuie constatat faptul că starea armatei române nu a stârnit entuziasm în rândul polonezilor, deși, desigur, și armata poloneză avea slăbiciunile sale. S-a subliniat că această situație a românilor rezultă și din motive politice: subestimarea de către București a amenințării din Est și chiar o anumită nonșalanță și indiferență în acest sens, supraestimarea pericolului din

partea Ungariei și contarea prea mult pe ajutorul Franței⁶. Au existat și probleme interne, care, spre deosebire de conflictele politice din Polonia, au avut un impact mai mare asupra condițiilor în care a funcționat armata română.

Sentimentele negative ale polonezilor se refereau, printre altele, la starea serviciului de informații românesc în aceea ce privește direcția estică. Deja în februarie anului 1924 raportul maiorului Wacław Jędrzejewicz, ofițer al Statului Major General polonez, întocmit după o ședință în Marele Stat Major român, elucidează această problemă. Conform acestuia, *S-a dovedit că nu numai numărul de informații despre Rusia, existente la Statul Major General român este foarte limitat, ci și domeniul interesului pentru respectivele probleme este foarte restrâns. Multe dintre cele mai importante chestiuni actuale din Rusia, precum, de pildă, regulile serviciului militar, sistemul miliției, industria de război etc. nu au fost deloc lucrate sau chiar informațiile existente se bazau pe premise false. În aceste condiții munca mea a constat mai degrabă în informarea reprezentanților statului major ro-*

mân despre totalul situației ruse, decât în punerea de acord asupra informațiilor deținute. Jędrzejewicz a subliniat următoarele deficiențe în organizarea serviciului de informații militar român: a) amestecarea competențelor de informații și de evidență, ceea ce se manifestă prin faptul nu toate materialele de informații se află la dispoziția referenților care se ocupă de un anumit teren, ci sunt stocate într-un centru de informații, unde sunt clasificate nu conform conținutului, ci conform surselor de obținere a acestora [...]. Referentul unui anumit teren lucrează numai pe extrase și conspecte și, în consecință, este informat slab despre totalul situației; b) delimitarea foarte strictă a funcțiilor de informații și contraspionaj care se centralizează abia la șeful Departamentului de Informații, pe când în realitate acestea sunt foarte apropiate în ceea ce privește tehnica de lucru; c) eliminarea din referatele de teren a problemelor politice și economice și trecerea acestora într-o secțiune separată. Astfel referentul de teren nu are posibilitatea de a pătrunde mai în adâncime în chestiuni economice și politice și invers, secțiunea politică este ruptă de lucrările pur militare. [...] Normele foarte mici pentru ofițeri îngreunează munca productivă a Departamentului. Un singur ofițer pentru Rusia împreună cu asistent (traducător) nu este în stare să stăpânească și să lucreze situația rusească atât de dificilă. Și, de aceea, rezultatele muncii sunt insuficiente. Statul major român se descurcă parțial, astfel încât anumite segmente ale situației țărilor străine sunt analizate la alte Departamente (operațional, de învățământ, de transport etc.). Însă rezultatele respectivei colaborări nu sunt prea satisfăcătoare. [...] În general pot să constat că – a recapitulat Jędrzejewicz – în ceea ce privește serviciul de informații, interesul statului major român este foarte slab. Nu am simțit că personalul știe să aprecieze informațiile deținute și să le utilizeze în mod corespunzător. De aceea, probabil, rezultă numărul insuficient de angajați ai Departamentului de Informații și lipsa de fonduri pentru scopuri informative. În aceste condiții statul major român nu prezintă pentru noi valoare sub aspectul schimbului de informații⁷.

Mai multe opinii despre starea armatei române datează din a doua jumătate a anilor

Generalul Constantin Christescu, șef al M.St.M român 1920-1923

Generalul Tadeusz Rozwadowski, un promotor al alianței româno-polone

1920, adică din perioada în care echipa lui J. Piłsudski a preluat puterea în Polonia, care, în fața slăbirii Franței, a încercat să extindă cooperarea aliată. Polonezii au încercat să-i influențeze pe români pentru ca aceștia să acorde mai multă atenție amenințării sovietice și ceea ce rezultă din acest fapt necesității modernizării și consolidării armatei. În vara anului 1927, atașatul militar francez, colonelul Alfred Thierry, i-a atras atenția lui Jan Szembek, ministrul plenipotențiar polonez de la București, asupra stării precare a armamentului armatei române, constatând că situația armamentului armatei române face ca România să aibă valoarea zero ca aliată⁸. Această situație a trezit îngrijorarea observatorilor polonezi, deoarece viza și unitățile militare staționate în Basarabia (a cărei unire cu România nu era recunoscută de Moscova), adică cele care erau în linia întâi în cazul primului atac sovietic. Într-una din opiniile observatorilor militari polonezi din anul 1927 s-a afirmat în mod explicit că Bucureștiul din start nu părea să creadă în menținerea liniei de pe Nistru și se aștepta la o retragere rapidă a trupelor sale dincolo de Prut. Într-unul dintre rapoartele militare s-a afirmat chiar că la București există un plan strict secret privind nerespecta-

rea [...] angajamentelor față de aliați: în cazul unui război între Polonia și sovietici, România urmează să declanșeze o revoluție artificială în Basarabia: sub pretextul unor probleme interne, nu își va onora obligațiile. Se presupune că sovieticii știu despre aceste planuri ale României și pentru posibilă sa neutralitate ar renunța (dar pentru cât timp?) la pretențiile de restituire a Basarabiei. Astfel de informații, sau de fapt doar presupuneri, sunt dificil de verificat. În opinia consulatului polonez de la Chișinău, granița româno-sovietică era, de asemenea, slab păzită, ceea ce facilita pătrunderea agenților sovietici, agitatorilor și sabotajelor⁹. În noiembrie 1927, generalul Kazimierz Sosnkowski, trimisul mareșalului Piłsudski, convingea autoritățile române să mărească cheltuielile pentru îmbunătățirea armamentului armatei. Românii au fost de acord cu el, dar din motive economice, la acea vreme, nu au putut face prea multe în acest sens¹⁰.

În România, ne așteaptă o muncă destul de grea – așa aprecia mareșalul Piłsudski situația la sfârșitul lunii decembrie 1928 – Trebuie să distrugem atmosfera de satisfacție existentă față de starea actuală a lucrurilor, de sațietatea și credința în tratatele care urmează să apere România împotriva oricărui pericol. Întreaga politică externă a acestei țări se bazează pe convingerea că acordurile sau obligațiile scrise sunt o garanție suficientă a păcii și a integrității tuturor frontierelor. Am vorbit cu mulți politicieni români aparținând diferitelor partide și am constatat că toți – fără excepție – repetă aceleași vorbe goale. Nu se tem de nimeni, decât de Ungaria. Întreaga lor viață se concentrează pe tonul de neîncredere față de vecinii din Occident și pe indiferența față de posibilul pericol dinspre Est. Distribuția armatelor și a armamentului urmează, de asemenea, aceeași linie. Acest lucru va trebui schimbat prin trimiterea unor oameni în România care, cunoscând bine Rusia de astăzi, pot ridica măcar o umbră de îngrijorare cu privire la Soviete și la atitudinea lor față de România¹¹. Persoana pe care Piłsudski a trimis-o la București a fost colonelul Tadeusz Kobylański, consilier al legației poloneze, care avea sarcina – conform cu cele spuse de mareșal – să-i sperie pe români de efectele conduitei lor anterioare, pe care polonezii o considerau riscantă. În

Jan Szembek,
ministrul plenipotențiar polonez la București
1927-1932

opinia lui Piłsudski, deși românii le plăceau polonezii, Polonia, de fapt, nu juca niciun rol în România, așadar în cazul în care scădea influența Franței, iar influența economică și politică a Germaniei și a Italiei începeau să fie vizibile pe Dunăre, această situație ar trebui să se schimbe pentru a-i convinge pe români că alianța cu Polonia i-ar proteja mai eficient împotriva agresiunii sovietice¹². Józef Piłsudski era, de asemenea, interesat de *Basarabia mai sus menționată*. Personal, mă interesează problema Basarabiei. În acest scop, îl voi trimite pe maiorul Uzdowski [...] Prin urmare, Uzdowski se va convinge cu ochii lui de poziția geografică importantă a Basarabiei. Mi s-a spus că funcționarii de acolo vorbesc doar limba rusă și că lucrează de obicei în această limbă și că în Basarabia vorbesc aproape în exclusivitate rusa. Ofițerii stau cât stau șoarecii pe o cutie. Nu-și aduc familiile și aparatura electrocasnică, locuiesc în hoteluri și sunt întotdeauna gata să fugă peste Prut¹³. Situația din Basarabia a fost monitorizată nu numai de maiorul Marian Uzdowski (între anii 1929-1933 consul la Chișinău, între anii 1933-1939 consul la Cernăuți), ci și de alți ofițeri ai serviciului de informații și funcționari consulari¹⁴. De remarcat în special este de asemenea raportul mai puțin cunoscut al căpitanului Mieczysław Łoś, atașat militar adjunct la București, care între septembrie și octombrie 1929 a efectuat o deplasare de serviciu prin garnizoanele basarabene. În opinia lui, comandanții militari români nu credeau în menținerea liniei de pe Nistru și nici în întreprinderea unor acțiuni ofensive, iar depozitele erau situate peste Prut, ceea ce dovedea că armata nu era pregătită pentru o apărare mai lungă a acestei provincii. După părerea lui Łoś, exista un moral bun în rândul ofițerilor mai tineri, pe de altă parte, unii dintre aceștia se aflau în Basarabia ca într-un fel de exil – fuseseră transferați din garnizoanele Regatului ca urmare a conflictelor cu superiorii lor. Acești ofițeri, deși majoritatea erau căsătoriți cu rusoaice (dar din familii antibolșevice), erau conștienți de pericolul sovietic și de consecințele lipsei unui plan de acțiuni ofensive pe teritoriul Basarabiei. Cooperarea armatei cu populația civilă era, de asemenea, bună. În opinia lui Łoś, problema a fost și modul în care forțele de ordine venite

din Regat au implementat starea de urgență în provincie¹⁵. Părerii similare privitoare la slăbiciunea armatei române din Basarabia ajungeau la Varșovia și în anii următori, nelăsând polonezilor vreo îndoială cu privire la șansele românilor de a o apăra. Prin urmare, Varșovia a încercat să influențeze Bucureștiul pentru a spori capacitățile defensive ale acestei provincii, fapt înțeles de autoritățile militare române, care în timp, au remediat o parte din neglijențele anterioare.

Opiniile care prezentau starea groaznică – din punctul de vedere al specialiștilor militari polonezi – a armatei române l-au determinat pe Piłsudski să intensifice presiunea asupra aliatului pentru a îmbunătăți situația. Problema armamentului menționată mai sus și coordonarea acțiunilor ambelor țări în acest sens au jucat un rol important în activitățile întreprinse de Varșovia în contextul transformării alianței într-o realitate. În opinia polonezilor, dependența României de furnizarea de materiale de război numai din Franța, din motive logistice, era lipsită de sens având în vedere perspectiva unui război cu Rusia. Echipamentul armatei române trezea îngrijorări în rândul polonezilor. Din anul 1929, despre această problemă Varșovia era informată mai ales de către noul atașat militar la București, maiorul Roman Michałowski. În opinia lui, o parte a cadrelor din Marele Stat Major român era, de asemenea, conștientă de situația *cu adevărat catastrofală* în această sferă, în principal datorită persuasiunilor poloneze. Cu toate acestea, în opinia lui Michałowski, aici se încheia deocamdată activitatea autorităților române referitoare la chestiunile materiale, deoarece reformele necesare pentru dotarea armatei au fost împiedicate de lipsa unui curs clar de acțiune și coordonare, diviziunile existente în cadrul Marelui Statul Major în fracțiuni opuse care se combăteau reciproc, *o teamă exagerată față de Ungaria*, confruntările dintre lobbyurile pro-cehe, pro-germane și pro-franceze în ceea ce privește investițiile militare, lipsa unei *mâini de fier* în corpul generalilor, cu care ofițerii din teren să aibă un contact adecvat. Potrivit lui Michałowski, *critica din partea sferii ofițerilor inferiori este mult mai constructivă decât cea venită din sfera generalilor. În majoritatea cazurilor, această critică nu este*

rezultatul interesului personal, ci mai degrabă rezultatul constatării unor lipsuri grave care împiedică munca adecvată. Din acest motiv, Michałowski sfătuia să se acorde atenție acestui grup de ofițeri și necesității de a veni cu sugestii poloneze pentru a reconstrui armata dincolo de cercurile militare. Cu atât mai mult cu cât, de ceva timp, problemele conexe mergeau într-o direcție bună, așa cum sublinia observatorul polonez¹⁶.

Raportul maiorului Michałowski din decembrie 1929 privind „conferința materială” polono-română desfășurată la București cu o lună în urmă era la fel de pesimist. Din acesta rezulta că Marele Statul Major român și chiar guvernul român par să nu fie conștienți de conținutul obligațiilor față de Polonia din tratatele pe care le ratificaseră. *Astăzi se poate spune – scria Michałowski – că Marele Stat Major român a fost atât de surprins de faptul că această conferință a avut loc, încât nici măcar nu a fost capabil să pregătească programul și, vrând-nevrând, sub forma unei curtoazii, a fost nevoit să accepte programul nostru. Cum trebuie explicată surpriza? Probabil că nu atât prin lipsa de coordonare a punctelor de vedere dintre Statele Majore înainte de conferință, cât mai ales prin lipsa totală a elaborării în acest Stat Major a fondului problemelor care alcătuiesc programul conferinței. Cifrele colectate haotic, fără o împărțire adecvată, fără competențe specifice ale celor care urmează să proceseze aceste cifre și, cel mai grav dintre toate, fără cea mai mică precizare a responsabilității șefului care, în timp de pace, urma să pregătească armata pentru război, trebuia să dea un rezultat dezastruos și a forțat delegația română să umble cu tertipuri, să se scuze prin lipsa de competență etc. Pentru mine, conferința a fost o confirmare a presupunerilor vagi că nici Statul Major român și nici Ministerul de Război nu au elaborat sau pregătit vreun plan material pentru propria armată, nici pentru timp de pace, nici de război. Faptul că această conferință ne-a dezvăluit slăbiciunile armatei române este cunoscut de factorii locali și îi doare tare. [...] Am impresia că sunt foarte conștienți de faptul că începem să fim convinși că până acum ne-au dus de nas. [...] Pentru a explica conduita Statului Major, trebuie precizat că aici haosul privind „competențele” este*

cu adevărat inimaginabil. De facto, nimeni și toți sunt responsabili de pregătirea armatei pentru război. Potrivit autorului raportului, utilizarea metodelor diplomatice în discuțiile cu guvernul local pe această temă nu va aduce niciun rezultat în viitorul apropiat. Discuțiile trebuie să fie ferme, dacă nu chiar irevocabile¹⁷. Partea poloneză a fost pusă pe gânduri de sugestiile unor generali români, ca polonezii să influențeze guvernul român în ceea ce privește efectuarea modernizării necesare a armatei. Polonezii au avut o impresie mai bună în timpul conferinței polono-române a celor două State Majore desfășurată la sfârșitul lunii aprilie și începutul lui mai 1930 la Varșovia¹⁸.

În opiniile de mai sus, se poate observa că, atunci când s-au confruntat cu evaluările negative ale atitudinii și acțiunilor autorităților militare române, au existat multe comentarii pozitive cu privire la cadrele inferioare de ofițeri. Cu toate acestea, avem și păreri despre soldații obișnuiți, recrutați în principal din clasa țărănească. Într-unul dintre rapoartele consulare s-a afirmat că țăranul român *are un suflet de artist, îi place frumusețea, evită brutalitatea, respectă autoritatea (totuși, nu există un simț dezvoltat al diferenței între puterea exercitată de drept și cea exercitată nedrept), sentimentul invidiei îi este aproape străin, este inteligent, are un sentiment dezvoltat de colectivitate și camaraderie, nu este egoist, este rezistent fizic, nu intră în panică*. Astfel de trăsături de caracter trebuiau să facă din țăranul român *un material ideal* ca soldat, dar care trebuia, totuși, să fie bine comandat, instruit și echipat, însă – în opinia polonezilor – în armata română acestea încă lipseau¹⁹.

Din punct de vedere militar, polonezii au investigat și problemele de comunicații din zonele de frontieră. În Basarabia, ca și în Polonia, starea drumurilor în unele cazuri depindea de condițiile meteorologice existente. Polonezii mai subliniau că linia de cale ferată Chișinău-Tighina se apropia de granița sovietică la o distanță de doar 1 km. Alte conexiuni erau locale. În special, nu exista nicio legătură între nordul și sudul provinciei. În Bucovina, un obstacol pentru creșterea posibilităților de tranzit din Polonia către porturile de la Marea Neagră constituia faptul că linia de cale ferată de pe tronsonul Stanislau-Zalisciki-Grigore

Ghica Vodă-Galați era una simplă, cu o singură cale. Cu toate acestea, polonezii erau sceptici cu privire la planurile româno-cesoslovace de extindere a liniilor de cale ferată prin Bucovina spre est²⁰. Cu toate acestea, tranzitul între cele două țări a fost facilitat de punerea în funcțiune în anul 1930 a podului feroviar peste Nistru în Zaliscikî (reconstruit), și podul rutier-feroviar peste Ceremuș în Kutý.

Interesante și având multe în comun cu chestiunile alianței militare polono-române sunt, de asemenea, opiniile observatorilor polonezi asupra proceselor de integrare a „României Mari”, care în multe privințe se mănau cu situația din Polonia. O Românie puternică și permanent unită era în interesul Poloniei, prin urmare, polonezii au înțeles necesitatea și importanța românizării și înlocuirii cadrelor de funcționari publici în noile provincii. Cunoscând situația din propria țară, au înțeles, de asemenea, inevitabilitatea anumitor acțiuni neechivoce ale românilor față de minoritățile naționale constituind 28% (1930) din întreaga populație a țării, dintre care unii, în special maghiarii, nu acceptau schimbările politice de după Marele Război. Cu toate acestea, opiniile exprimate de polonezi cu privire la activitățile de integrare ale guvernului central nu au fost pozitive pentru acesta. Politica Regatului pe acest plan a fost considerată ca o *mulgere* a noilor provincii, iar atitudinea autorităților față de minoritățile naționale a fost considerată prea dură, disproporționată față de amenințările reale. S-a observat că lichidarea completă a școlilor publice cu predarea într-o limbă străină a afectat și minoritățile poloneze din Basarabia și Bucovina. În opinia polonezilor, nu a existat o tendință generală în politica minorităților în România, prin urmare acțiunile autorităților din acest domeniu nu au fost consecvente, în special față de maghiari. În opinia poloneză, tendința de unificare a fost, de asemenea, prea radicală și activități precum centralizarea prea rapidă, unificarea administrației, schimbul frecvent de funcționari publici între Regat și noile provincii au fost considerate inutile și au dus la formarea unor separatisme regionale supraetnice și la izbucnirea unor conflicte între populația locală și nou-veniții. Funcționarii publici, care veneau din Regat erau mai predispuși la corupție și, la fel ca militarii profesioniști,

își tratau adesea șederea ca pe un exil sau o oportunitate de a se îmbogăți rapid, cu atât mai mult cu cât erau atrași de guvern cu salarii mai mari. Observatorii polonezi nu au fost prea surprinși când, după câțiva ani, au apărut sloganurile „Basarabia pentru basarabeni” sau „Bucovina pentru bucovineni”. Polonezii au dat Transilvania ca exemplu, care era mai dezvoltată economic decât Regatul, unde o politică de centralizare prea rapidă a trezit antagonisme considerabile. Drept urmare, s-au perpetuat și stereotipurile negative despre sistemul corupt și funcționarii publici, care veneau din vechiul Regat. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că, indiferent de aceste opinii negative despre unele metode prea dure utilizate de către București în politica de integrare și unificare, polonezii au subliniat în opiniile lor că acest proces era necesar și, în general, mergea în direcția corectă. Polonezii au apreciat reforma agrară derulată în noile provincii cu o mare consecvență, datorită căreia guvernul central a câștigat sprijinul multor țărani, inclusiv maghiari. În opiniile poloneze cu privire la politica minoritară a autorităților române, s-a putut observa că acestea au fost percepute pozitiv, mai ales în cazul limitării influenței ucrainenilor din Bucovina și a rușilor din Basarabia, care, desigur, rezultau din prioritățile politicii externe ale Varșoviei²¹. *Românii mai au nevoie de mulți ani pentru a se aranja în statul lor mare și relativ neglijat – a rezumat o altă opinie din 1938. Deci ei nu vor războiul, ba chiar se tem de acesta. De asemenea, ei nu urmăresc vreo politică dinamică, ci defensivă, dar foarte activă. La evaluarea obiectivelor politicii românești nu poate fi ignorat faptul că, așa cum afirmă istoria, românii sunt capabili, practici și au un mare simț al realismului politic și o mare flexibilitate de gândire și etică. În istoria diplomației române sunt rar întâlnite cazurile în care aceasta să fie ghidată de considerente emoționale. Interesul pentru o anumită formă materială prevalează întotdeauna și nu contează cu cine și cum. Prin urmare, prietenul de astăzi poate fi dușmanul de mâine și invers. În cele din urmă, trebuie subliniat faptul că România crede cu sinceritate că politica abilă, și nu armele, asigură securitatea statului, mai ales atunci când statul nu intră în categoria puterilor*²². Polonezii au admirat potențialul general al României în curs de unire ca fiind al

unei țări, care în timp ar avea șansa de a deveni un lider economic și politic în Balcani. Și, desigur, polonezii își doreau o astfel de țară.

Se poate spune că, în lumina aprecierilor și opiniilor observatorilor polonezi, Bucureștiul a fost un aliat dificil pentru Varșovia. Totuși, ar fi o mare simplificare să credem că România s-a comportat în această alianță ca un copil răsfățat și Polonia a jucat rolul unui mentor. Trebuie amintit faptul că în anul 1918 s-au întâlnit nu numai două state noi unul pentru celălalt, ci și viziuni, concepte și priorități ale politicii externe care nu întotdeauna se îndreptau în aceeași direcție. Atât Polonia, cât și România au avut problemele lor interne legate, în special, de necesitatea integrării teritoriilor, care funcționaseră în state separate de secole și de consecințele aderării zonelor locuite de un număr semnificativ de minorități naționale. Adeseori între Varșovia și București s-au întâlnit diferite experiențe și tradiții istorice și, în cele din urmă, mentalități diferite. Deși Rusia era o amenințare atât pentru Polonia, cât și pentru România, celălalt potențial adversar al Poloniei, adică Germania, nu era în aceeași măsură de periculos pentru români cum era pentru polonezi, iar românii se temeau să nu fie atrași într-un conflict al Poloniei cu Berlinul. Pe de altă parte, inamicul istoric al românilor, adică maghiarii, se bucurau de simpatia tradițională a polonezilor, în timp ce Cehoslovacia, legată prin alianța Micii Antante de România, nu era prietenoasă față de Polonia. Planurile poloneze ca antagonismul româno-ungar să fie atenuat de către Varșovia și cel polono-cehoslovac de către București s-au dovedit a fi o iluzie. Prin urmare, România era prudentă cu privire la planurile poloneze de a construi un bloc polono-ungar-român, iar Polonia nu era interesată să participe la proiectele politice în care Cehoslovacia juca un rol important și care se distanța de orice activități antisovietice. În opinia Varșoviei, statele Micii Antante au supraestimat amenințarea reprezentată de Ungaria și, de la mijlocul anilor '20, păreau să nu observe slăbirea Franței și declinul interesului acesteia pentru zona Europei Centrale și de Est. De asemenea, diferită a fost și abordarea României și a Poloniei a problemei ucrainene, pe care polonezii o considerau importantă datorită situației din Galiția de Est, în timp ce românii nu doreau să se amestece în aceasta. După cum s-a dove-

dit, gradul de evaluare a amenințării din partea Sovietelor era diferit la Varșovia și București.

Analizând opiniile poloneze cu privire la aliatul român, trebuie de asemenea să ne amintim că Polonia nu avea altă alternativă în afara alianței cu România. Deși România se temea de Uniunea Sovietică și s-a decis să încheie o alianță militară cu Polonia, aceasta a fost de fapt foarte prudentă în implementarea acesteia, deoarece din motive geopolitice, Polonia avea mai multă nevoie de România, decât România de Polonia. Prin urmare, Polonia și nu România a încercat să aprofundeze această alianță și în ciuda obstacolelor cu care s-au confruntat, autoritățile poloneze au încercat în mod constant să atragă atenția românilor asupra elementelor importante pentru rațiunea de stat poloneză, care, în opinia Varșoviei, trebuiau îmbunătățite sau modificate. Această atitudine nu întotdeauna era înțeleasă la București, deoarece nu întotdeauna rațiunea de stat a României era în concordanță cu cea a Poloniei. Desigur, românii erau conștienți de faptul că Polonia se află în poziția de petiționar și, prin urmare, știau că polonezii nu pot face presiuni prea mari sau șantaja în chestiunile divergente și nu vor condiționa cooperarea de soluționarea unor probleme precum recompensarea cetățenilor polonezi din România după realizarea reformei agrare sau lichidarea școlilor publice poloneze. Varșovia a trebuit să accepte acest lucru și nu a putut interveni dur la București în probleme compatrioților din România, așa cum a făcut-o ferm în problemele minorității poloneze din Cehoslovacia. Pe de altă parte, trebuie amintit că opiniile poloneze au exprimat întotdeauna o notă de optimism și credință în puterea și capacitățile națiunii române, pe care polonezii le cunoșteau și le înțelegeau din ce în ce mai bine. În ciuda părerilor proaste a Varșoviei cu privire la starea armatei române, a fost atrasă atenția asupra eforturilor depuse de autoritățile române pentru a schimba această situație. De asemenea, schimbările în situația internă a României, care vizau consolidarea și întărirea statului, au stârnit admirație și satisfacție în rândul polonezilor, iar în septembrie 1939, când România a adăpostit mii de refugiați polonezi, națiunea poloneză s-a convins de valoarea reală a națiunii aliate.

I. Documente inedite

Archiwum Akt Nowych w Warszawie:

– Attachés Wojskowi RP

– Sztab Główny

– Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu:

– A. Wysocki: *Dzieje mojej służby*, t. II.

II. Documente edite

K. Nowak, H. Walczak (ed.), *„Jeden naród o dwu sztandarach”. Przymierze polsko-rumuńskie (1918) 1919-1926. Dokumenty i materiały. „Un singur popor cu două drapele”. Alianța polono-română (1918) 1921-1926. Documente și materiale*, Warszawa, Varșovia 2021.

Zjazdy i konferencje konsulów polskich w Rumunii w okresie międzywojennym. Protokoły i referaty. Congrese și conferințe ale consulilor polonezi în România în perioada interbelică. Procese verbale și referate, ed. H. Chałupczak, E. Kołodziej, M. Willaume, Lublin 2010.

III. Lucrări

Anghel F. *Construirea sistemului „Cordon Sanitaire”. Relații româno-polone 1919-1926*, Târgoviște, 2008.

Nowak K., *Polska i Polacy wobec problemów integracyjnych terytorium „Wielkiej Rumunii” (1918-1939)*, in: *Współcześni historycy polscy o Rumuni*, ed. T. Dubicki, Toruń 2009.

Nowak K., *Z polskich opinii o Besarabii (1918-1939)*, in: *Polacy i Rumuni na drodze do poznania i zrozumienia. Materiały z sympozjum. Polonezi și Români pe drumul cunoașterii reciproke. Materialele simpozionului*, ed. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska, Suceava 2002.

Walczak H., *Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1931*, Szczecin 2008.

NOTE

¹ Cea mai bună publicație științifică poloneză pe acest subiect este în prezent cartea: H. Walczak, *Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1931* [Alianța cu România în politica externă poloneză între ani 1918-1931], Szczecin 2008.

² K. Nowak, H. Walczak (ed.), *„Jeden naród o dwu sztandarach”. Przymierze polsko-rumuńskie (1918) 1919-1926. Dokumenty i materiały. „Un singur popor cu două drapele”. Alianța polono-română (1918) 1921-1926. Documente și materiale*, Warszawa, Varșovia 2021, doc. 89.

³ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, (BOW) [Biblioteka Institutului Național Ossoliński din Wrocław], sygn. 12477/II, A. Wysocki: *Dzieje mojej służby* [Istoria serviciului meu], t. II, k.44-48.

⁴ Vezi H. Walczak, *Sojusz z Rumunią*; F. Anghel, *Construirea sistemului „Cordon Sanitaire”. Relații româno-polone 1919-1926*, Târgoviște 2008.

⁵ H. Walczak, *Sojusz z Rumunią*, p. 442, 469-472.

⁶ Vezi mai sus, p. 335, 436, 438-443, 471.

⁷ K. Nowak, H. Walczak (ed.), *„Jeden naród o dwu sztandarach”*, doc. 94.

⁸ H. Walczak, *Sojusz z Rumunią*, p. 264-265, 329.

⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN) [Archiva Actelor Noi din Varșovia], Sztab Główny (SG) [Statul Major General], 616, t. 73: *Materiały dotyczące Bukowiny i Besarabii, 1927-1929* [Materiale pentru Bucovina și Basarabia, 1927-1929], f. 87-88; K. Nowak, *Z polskich opinii o Besarabii (1918-1939)* [Opinii despre Basarabia în surse poloneze (1918-1939)], in: *Polacy i Rumuni na drodze do poznania i zrozumienia. Materiały z sympozjum. Polonezi și Români pe drumul cunoașterii reciproke. Materialele simpozionului*. Red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska, Suceava, 2002, p. 85-87.

¹⁰ H. Walczak, *Sojusz z Rumunią*, p. 329.

¹¹ BOW, A. Wysocki: *Dzieje mojej służby*.

¹² H. Walczak, *Sojusz z Rumunią*, p. 354-355.

¹³ BOW, A. Wysocki: *Dzieje mojej służby*.

¹⁴ AAN, Attachés Wojskowi RP (AWRP), [Atașati militari RP], AII/25, [R. Michałowski], *Charakterystyka Rumunii jako sprzymierzeńca wojskowego na wypadek zatargu z Rosją* [Caracteristicile României ca aliat militar în cazul unui conflict cu Rusia]; H. Walczak, *Sojusz z Rumunią*, p. 354-355.

¹⁵ AAN, AWRP, A II/26, k. 1081-1087; K. Nowak, *Z polskich opinii o Besarabii (1918-1939)*, p. 86-87.

¹⁶ AAN, AWRP, A II/25, Raport mjr Michałowskiego [Raportul maiorului Michałowski], 9.09. 1929, f. 663-667.

¹⁷ Vezi mai sus, 3.12.1929, f. 163-167.

¹⁸ H. Walczak, *Sojusz z Rumunią*, p. 414-417.

¹⁹ AAN, SG, 616, t. 140: *Charakterystyka wieśniaka rumuńskiego* [Caracteristicile țăranului român], f. 397-398.

²⁰ Vezi *Zjazdy i konferencje konsulów polskich w Rumunii w okresie międzywojennym. Protokoły i referaty. Congrese și conferințe ale consulilor polonezi în România în perioada interbelică. Procese verbale și referate*, ed. H. Chałupczak, E. Kołodziej, M. Willaume, Lublin 2010, dok. 16-17.

²¹ Vezi mai sus, dok. 12-14, 18-22; K. Nowak, *Polska i Polacy wobec problemów integracyjnych terytorium „Wielkiej Rumunii” (1918-1939)* [Polonia și polonezii în fața problemelor de integrare în teritoriul „României Mari” (1918-1939)], in: *Współcześni historycy polscy o Rumunii* [Istorici polonezi contemporani despre România], ed. T. Dubicki, Toruń 2009, p. 99-122.

²² AAN, SG, 616, t. 312: *Polityka zagraniczna Rumunii* [Politica externă a României], 24.09.1938, f. 260-261; K. Nowak, *Z polskich opinii o Besarabii (1918-1939)*, p. 87.

RELAȚIILE ROMÂNNO-POLONE DIN ANII 1919-1932 REFLECTATE ÎN PRESA ȘI MEMORIALISTICA ROMÂNEASCĂ

SORIN CRISTESCU *

Abstract

Polish-Romanian relations between the world wars were examined on numerous occasions in multiple studies and platforms. This article traces their “echoes” in the Romanian press at the time, and through the sympathetic works of prominent contemporary personalities, including Queen Marie, Nicolae Iorga, and Constantin Argetoianu, to better understand the interwar situation.

Keywords: Polish-Soviet war, peace treaty, Polish-Romanian alliance

Sistemul tratatelor de pace încheiate la Paris în anii 1919 a validat reparația pe harta Europei centrale și de est a statului polonez desființat la 1795 și, de asemenea, a validat actele de unire, liber exprimate de românii din provinciile aflate până la 1918 sub stăpânire străină – Basarabia, Bucovina, Transilvania, Crișana, Maramureș și Banat – voința acestora de a se uni cu România. Polonia Reînviată și România Întregită au devenit entități statale cu drepturi depline în marea familie a națiunilor europene.

În condițiile în care sistemul tratatelor de la Paris au fost contestat de la bun început, atât de mari puteri precum Germania învinsă și Rusia Sovietică cât și de țări mai mici din zonă ca Ungaria și Bulgaria, apropierea româno-polonă devenea o opțiune a momentului, iar relațiile româno-polone interbelice aveau să

reprezinte unul dintre aspectele definitorii din politica externă a celor două state.

Istoriografia românească a consacrat un număr important de lucrări acestui aspect¹, iar în ceea ce ne privește ne-am propus să urmărim această problematică la nivelul publicațiilor din presă și a câtorva însemnări memorialistice – Regina Maria, Nicolae Iorga și Constantin Argetoianu – de-a lungul unei perioade cuprinsă între momentul stabilirii relațiilor diplomatice bilaterale în vara lui 1919 și aprilie 1932, momentul ultimei vizite a mareșalului Józef Piłsudski² în România.

La începutul lui 1919, liderii politici și militari ai Poloniei proclamate oficial între 5 și 14 noiembrie 1918 au hotărât să nu aștepte atacul inevitabil al forțelor sovietice care contestau formarea statului polonez și au luat, la 14 februarie 1919, inițiativa confruntării cu Arma-

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

ta Roșie sovietică³. Era un demers clar care arăta că noul stat nu accepta ca marile puteri să-i traseze ele frontiera de est⁴ și era hotărât să le impună marelui său vecin prin forța armelor. Atacul polonezilor a dus la alungarea bolșevicilor din capitala lituaniană Vilnius la 19 aprilie 1919, iar în vara lui 1919 trupele noii armate poloneze se fixaseră pe o linie care mergea de la râul Dvina în nord până la râul Desna din nordul Ucrainei, la est de Tarnopol și până la frontiera cu România.

Cum era evident că guvernul sovietic nu va accepta situația și îndată ce va lichida amenințarea forțelor contrarevoluționare conduse de generalul Anton Denikin va riposta, liderii polonezi au hotărât să ia inițiativa stabilirii de relații diplomatice cu România având apoi în vedere realizarea unei alianțe politico-militare. Acest eveniment a avut loc chiar în zilele tensionate premergătoare semnării tratatului de pace de la Versailles din 28 iunie 1919 și într-un moment când se prefigura acutizarea conflictului dintre Ungaria bolșevică și România. Discuțiile politice în acest sens își găsesc ecoul în însemnările reginei Maria scrise cu prilejul primirii primului reprezentat diplomatic al Poloniei la București, la 22 iunie 1919: „La ora 12 am primit oficial pe primul ministru polonez⁵ atașat aici. Este un bărbat înalt și distins. Polonezii îmi fac mare curte. Ei vor să fie în strânsă legătură cu România”⁶.

Anul 1920 a dus, cum era de așteptat, la acutizarea conflictului polono-sovietic în condițiile în care polonezii și-au continuat înaintarea spre est, s-au aliat cu ucrainenii conduși de Simon Petliura⁷ și au ocupat Kievul la 7 mai 1920.

Presa românească a urmărit situația conflictului polono-sovietic, dar pe un ton mai curând neutru, fără a manifesta o simpatie pronunțată pentru Polonia. Acest este contextul în care diplomația poloneză inițiază tratative în vederea încheierii unei alianțe cu Franța, respectiv cu România. Din nou reprezentantul Poloniei la București cere să fie primit de regina Maria, pe care o socotește o personalitate cu mare influență politică. La 9 decembrie 1920, regina consemnează: „L-am primit pe ambasadorul polonez, care a încercat să mă convingă să încurajez o convenție militară între cele două țări ale noastre ca mijloc de apărare îm-

potriva bolșevicilor care ne-ar putea lovi. I-am spus că la prima vedere pare un plan înțelept, dar că eu nu l-am studiat, așa că trebuie să o fac înainte de a-mi spune părerea – am întotdeauna grijă să nu o exprim la lăgăre, pentru că s-a creat legenda că am influență în problemele politice, un lucru care este mult exagerat”⁸.

Lucrurile se schimbă însă în condițiile în care presa anunță că la 19 februarie 1921, la Paris, prințul E. Sapieha⁹, ministrul de externe al Poloniei și omologul său francez, Aristide Briand¹⁰, au semnat o alianță politică. Convenția prevedea adoptarea unei politici externe comune, promovarea legăturilor economice bilaterale și asistență în cazul în care una dintre părți ar fi devenit victima unui atac neprovocat, fiind deci o alianță defensivă. Două zile mai târziu, la 21 februarie, la Paris, a fost semnat un pact militar secret în vederea unor amenințări venite atât din partea Germaniei cât și a Rusiei Sovietice. În cazul unui atac asupra Poloniei, Franța trebuia să asigure linii de comunicații libere și să țină Germania în șah, dar nu era obligată să trimită trupe sau să declare război. Atât pactul politic cât și cel militar urmau să intre în vigoare numai după ratificarea pactului economic, care va avea loc la 2 august 1923.

În primele zile ale lui martie presa anunță apropiata venire în România a ministrului de Externe al Poloniei. Cu acest prilej, regina Maria a scris: „1 martie 1921: Sunt însă tot felul de discuții în jurul acestui tratat polono-român, care este una din invențiile lui Take [Ionescu] nesuținută de toți oamenii noștri politici. Am încercat să-l determin pe Nando¹¹ să fie foarte prudent. Au fost, de asemenea, multe discuții în legătură cu participarea mea la ceaiul de joi [3 martie] de la Legația poloneză. În cele din urmă nu a fost aprobată ceea ce va fi o teribilă dezamăgire pentru Schrimsky [Skrzynski]”¹².

Presa românească consacră reportaje entuziaste vizitei ministrului de Externe polonez și reproduce în extenso discursurile oamenilor politici români rostite cu acest prilej: Duiliu Zamfirescu, Nicolae Iorga¹³, Al. Averescu, Gh. Mârzescu. Toți dau glas simpatiei unanime față de Polonia, iar șeful diplomației poloneze răspunde într-un mod la fel de călduros. În limba franceză, principele Sapieha a răspuns din tribuna în care se găsea cu următoarele cuvinte:

„Sunt profund mișcat de primirea atât de prietenoasă și de călduroasă pe care mi-o face parlamentul și guvernul român. Manifestarea de față nu face decât să învedereze vechile legături dintre cele două națiuni. Vă declar că de multă vreme simpatia Poloniei pentru România este câștigată în mod definitiv. (Aplause prelungite, unanime, ovațiuni)”¹⁴.

Tratatul de alianță româno-polon s-a semnat la 3 martie 1921, iar două săptămâni mai târziu, la 18 martie, s-a semnat tratatul de pace de la Riga ce pune capăt războiului polono-sovietic. Proiectul mareșalului Józef Piłsudski de a crea o alianță, eventual un stat federal, al națiunilor neruse din Europa Răsăriteană (*Międzymorze*) s-a năruit, deoarece Polonia nu a fost în stare să-și îndeplinească îndatoririle pe care și le asumase față de ucrainenii pentru a le sprijini independența. În plus, relațiile cu lituanienii s-au tensionat dramatic odată cu anexarea, de către Polonia, a orașului Vilnius, pe care lituanienii îl considerau drept capitala lor istorică¹⁵.

Un an și jumătate mai târziu, mareșalul Piłsudski vine în prima sa vizită în România. Presa consacră un spațiu amplu detaliilor vizitei și toasturilor rostite cu acest prilej. De

asemenea consemnează interviul oferit presei de mareșalul Piłsudski, care a precizat, printre altele:

„Sunt mulțumit că mă găsesc între d-voastră și constat că mi-am împlinit un vis de demult făcând această vizită. [...] Vecinătatea noastră, comunitatea noastră de interese politice și până și asemănarea unor anume trăsături ale caracterului nostru sunt tot atâtea motive puternice cari determină o apropiere a tuturor elementelor și a tuturor sferelor de ambele părți, atât guvernamentale cât și politice, culturale, științifice, financiare și economice. Sunt fericit să vă arăt cât sunt de mișcat cunoscând farmecul țării d-voastră și cât de sensibil sunt față de primirea ce mi se face, primire care confirmă o străveche reputație a d-voastră proverbială. Puteți fi siguri că aceleași cordiale sentimente de fraternitate sunt nutrite și de cealaltă parte a frontului dv. în Polonia, și sper că mulți dintre dv. au și constat acest lucru. [...] Să încercăm să facem ca să prindă rădăcini adânci în conștiințele noastre, să se ramifice în toate cercurile animând toate energiile naționale pentru că sunt convins că din această prietenie nu poate ieși pentru ambele popoare decât un bine durabil”¹⁶.

Regele Ferdinand și mareșalul Piłsudski

Regina Maria consemnează în jurnalul ei, la 14 septembrie 1922, impresia pe care i-o face faimosul lider polonez:

„O dimineață frumoasă pentru sosirea lui Piłsudski. El a fost primit cu mare onoare. Nando a coborât să-l întâmpine la gară cu patru cai etc... Eu cu doamnele și cu principesele l-am întâmpinat la castel. Eu și cu fetele mele eram îmbrăcate, ca de obicei, în costumele noastre naționale... Piłsudski îmi place foarte mult. Este un adevărat soldat. Are o mare energie și niște ochi de *farouche* [feroce] care te pot privi drept în față. Are un fel incisiv, animat de a vorbi, are maniere alese, dar este simplu. Felul de om cu care mă pot înțelege. Mi-au fost prezentați în marele hol central numeroși polonezi, unul după altul; are cu el suită nesfârșită, în majoritate ofițeri. Arată bine, mulți sunt plăcuți la înfățișare.

Ne-am condus oaspetele în apartamentul său și apoi l-am așteptat, la dejun la Pelicor, unde a fost doar un grup mic, în timp ce ceilalți au dejunat în castelul cel mare. A fost o masă

animată, plină de bune intenții reciproce și de loc obositoare. De fapt, eu niciodată nu las să fie ceva oficial și ceremonios, fac în așa fel ca să dau o notă de simplitate și naturalețe chiar și celei mai oficiale întruniri. Spun «eu» pentru că eu dau tonul, iar Nando îi dă curs întocmai.

...Seara, mare dineu de gală cu toate uni-formele noastre de paradă... Nando a ținut un discurs *bien tourné* și Pilsucker, așa cum îl numește Ali, a răspuns simplu și frumos. Da, îmi place cu adevărat. El este mai mult un gen *gaulois*, cu mustața mare căzută... A fost plăcut să putem vorbi cu regret și tristețe despre vremurile trecute. El a iubit Petersburgul cel din timpul înfloritor al țărilor”.

Sâmbătă, 16 septembrie 1922, Regina revine cu însemnări referitoare la vizita oaspetelui polonez:

„...Prânzul nostru la Stână a decurs bine, acolo era frumos, dar ar fi putut fi mai cald. Eu am mers cu mașina, cu bunul meu Piłsudski, și ne-am simțit mai bine ca oricând, iar el a fost foarte vorbăreț. Noi am ajuns primii și eu

Regele Ferdinand și Regina Maria în timpul vizitei din Polonia în 1923

l-am dus pe poieni, în timp de așteptam să ni se anunțe masa. După-amiază el a mai avut o convorbire politică cu Maiestatea Sa și un ceai militar, timp în care eu m-am dus să-l văd pe Barbu, care este mai bine, dar încă slăbit. Cam pe la 7 Piłsudski și suita lui au venit să-și ia rămas bun de la mine, și Nando l-a dus, cu tot onorul, la gară. Toți am avut sentimentul că a fost a întâlnire extrem de cordială și plăcută, totul a decurs bine și cred că latura politică a întregii afaceri a fost și ea satisfăcătoare. Cred că el a găsit că suntem cu toții mai drăguți și că este mai ușor să te înțelegi cu noi decât se aștepta. Firește că eu știu cum să dau la o parte toată morga din recepțiile oficiale. Am fost foarte mișcată că el mi-a dăruit 50.000 lei pentru săracii mei”¹⁷.

Între 22-24 iunie 1923 a avut loc vizita regelui Ferdinand și a reginei Maria în Polonia, dovadă a bunelor relații dintre cele două state. Presa consacră din nou ample reportaje pe un ton entuziast. Cu acest prilej, ziarul *Universul* prezintă declarațiile ministrului de Externe polonez privind principiile de bază ale politicii externe ale Poloniei. În privința relațiilor cu Germania, el remarcă că „față de Germania nu urmărim nici un scop agresiv, din contra vom continua pertractările începute la Dresda. Nu putem însă admite restrângerea drepturilor recunoscute Poloniei prin tratatul de la Versailles și nici nu vom lăsa să treacă nerelevante calomniile aruncate în public de miniștrii Prusiei, nici declarațiunile lor teritoriile atribuite Poloniei în baza tratatelor îi aparțin numai vremelnice. Nu putem iarăși privi cu indiferență la expulzările în masă de Poloni domiciliați în Germania, nici la actele de brutalitate comise în Germania asupra pașnicei populații polone. Ministrul apelează la înțelepciunea poporului ca să nu comită acte nechibzuite și să lase guvernului puțința de a o apăra prin mijloace legale”.

În privința alianței cu România, ministrul de externe polonez preciza: „același scop pașnic are alianța noastră cu România bazată pe interese comune pozitive (concrete). Această alianță va fi confirmată și glorificată prin vizita de mâine a Suveranilor României în tovărășia miniștrilor români”¹⁸.

Însemnările reginei Maria sunt, de data aceasta, limitate la considerații personale dar

în care regina subliniază cât de mult periclitează decizia politică un lider „încăpățânat și îndărătnic” precum Piłsudski:

„Marți, 26 iunie 1923 Varșovia

Pe drumul spre casă, noi am stat din nou împreună cu șefii militari cei mari și Piłsudski care, încurajat de mine, ne-a spus tot felul de snoave și ne-a făcut să râdem tot timpul. El este cu adevărat spiritual, plin de viață și amuzant, deși ca sănătate este, realmente, un om terminat și absolut «netratabil» ca temperament, cred. Am însă pentru el aproape un sentiment de afecțiune. Este absolut original, și un caracter puternic. Toți polonezii îl respectă, dar, fiind extrem de încăpățânat și îndărătnic, este dificil de manevrat când nu ești pe deplin stăpân pe situație, ceea ce, în general, se întâmplă celor care sunt prea intransigenți, așa încât jumătate din calitățile lor reale sunt în cea mai mare parte irosite”¹⁹.

Un aspect interesant aspect al vizitei suveranilor României în Polonia rămâne însă consemnarea declarațiilor unuia din oamenii politici polonezi care atunci, la 1923, are intuiția că pacea nu se va putea menține decât printr-un acord economic franco-german, așa cum avea să se facă însă abia în 1950 ca act fondator al viitoarei Uniuni Europene:

„La un banchet oferit delegațiunei de presă română de către oficialitatea din Katowice, la hotelul «Savoya», d. Korfanty²⁰, fost deputat în parlamentul german și personaj politic de mână întâia, a rostit un discurs pe care socotesc necesar să-l comunic în linii generale, considerând pe de o parte importanța ideilor exprimate, iar pe de alta situațiunea specială pe care o are vorbitorul.

În adevăr, d. Korfanty, unul din adversarii mareșalului Piłsudski, a fost desemnat de evenimentele politice din Polonia în două rânduri ca indicat să formeze guvernul, însă d. Piłsudski s’a opus sistematic.

Cărbunele german din Westfalia și fierul francez ar putea da Europei prosperitatea de altădată; o asemenea înțelegere constituie o condițiune sine qua non a consolidării generale. (subl S.C.)

De aceea, crede d. Korfanty, nici nu va trece prea multă vreme, și acest lucru se va întâmpla pentru binele general și pentru orânduirea efectivă a păcii. În încheiere d. Korfanty a citat

Vizita marelui Piłsudski la București, 1928

o serie de cifre, dovedind în mod riguros caracterul polonez al Sileziei și scoțând în evidență faptul că Poznań, unde 95% din locuitori sunt polonezi, nu poate fi numit altfel decât cel mai polonez dintre toate orașele poloneze²¹.

Vizita cea mai interesantă din punct de vedere al definirii concepțiilor politice a fost categoric aceea pe care Piłsudski a făcut-o în România în august-octombrie 1928. Din octombrie 1925 situația politică se schimbase. Acordurile de la Locarno încheiate între Gustav Stresemann²² și Aristide Briand, prin care Germania recunoscuse inviolabilitatea frontierelor ei de vest, dar nu și pe cele din est împărțiseră Europa în două: în țări cu frontiere garantate și negarantate (după expresia istoricului Viorica Moisuc). Conciliatorismul Franței și al Marii Britanii în fața ascensiunii Germaniei prevestea eșecul politicii marilor puteri occidentale ca garante ale sistemului de la Versailles.

Regina Maria consemnează, ca de obicei, vizita marelui:

„Joi, 23 august 1928 Sinaia

La dejun l-am primit pe bătrânul Piłsudski. Eu mă înțeleg întotdeauna bine cu el, dar nu-

mi pot aminti exact ce ne-a făcut să fim prieteni. Impetuoșitatea sa și conversația extrem de amuzantă. Este un tip exploziv. A fost un dejun foarte amuzant, bătrânul domn întreținând conversația, încurajat de mine. El a vorbit și a tot vorbit în franceza lui imposibilă, dar încântător de pitorească. A fost atât de exaltat și atât de sugubăț încât soții Szembeck (diplomatul polonez și soția sa) au devenit cam agitați, mai ales ea, fiind jenați de vorbele pe șleau ale marelui lor, pe când eu, copiii și Symki firește că ne-am distrat copios.

Am avut pentru el același sentiment de simpatie ca și în celelalte două ocazii când l-am mai văzut; îmi pot imagina însă că, ocazional, *poate fi ein unbequemer Herr*. [un domn incomod]²³.

Discuția cea mai interesantă o are Piłsudski cu Constantin Argetoianu²⁴, cel care între 15 septembrie – 3 noiembrie 1928 a îndeplinit funcția de ministru ad-interim la Afacerile Străine în guvernul liberal condus de Vintilă Brătianu. Mareșalul îi explică Ministrului român faptul că țările din cordonul sanitar au de ales între o înțelegere cu Germania sau Rusia Sovietică și că în ceea ce privește Polonia opțiunea nu

poate fi alta decât Germania și aici concepțiile celor doi oameni politici se întâlnesc, deși Argetoianu știe prea bine că în România nimeni nu poate vedea lucrurile astfel:

„Venirea lui Piłsudski în România mi-a dat prilejul să încerc o strângere a raporturilor noastre cu Polonia, cu care deși eram aliați, nu prea ne cunoșteam...

Am avut două lungi convorbiri cu Piłsudski, una la Târgoviște, alta la București, amândouă între patru ochi. La Târgoviște am vorbit despre raporturile României cu Polonia și vice-versa – iar la București de politica externă în general. La Târgoviște am fost de acord că o alianță militară, fie și numai defensivă, nu avea sorti să-și dovedească tot efectul la momentul oportun, dacă înainte de a i se cere efortul comun, țările aliate nu ar fi fost obișnuite cu o sinceră și intimă colaborare. Piłsudski mi-a dat dreptate și a convenit că e și Polonia vinovată de răceala relațiilor dintre popoarele noastre. Am convenit să elaborăm un plan de «penetrație» reciprocă, în care tineretul ambelor țări mai ales, să fie pus în măsură să se cunoască reciproc. Delegații de studenți dintr-o țară în școlile superioare ale celeilalte, invitații de profesori pentru cursuri speciale, colonii de vară, cât de numeroase, emulații sportive, studiul limbilor respective etc. – trebuiau să treacă din domeniul dezideratelor în acela al realităților. Alături de acest plan cultural, trebuia desăvârșit unul economic, pe terenul schimburilor – care, între țările noastre erau aproape nule. Piłsudski a părut supărat că nu făceam un apel mai serios la fabricile polone de armament, «în măsură să concureze, din punct de vedere tehnic cu orice uzină din Europa sau din America.» Am lămurit Mareșalului că în asemenea materie nu aleargă clientul după fabricant ci trebuie să alerge fabricantul după client și să-i bage marfa pe gât. Și mai era și chestiunea finanțării. Noi aveam mare nevoie de armament, dar nu prea aveam parale, și ne uitam mai cu drag la cei care pe lângă armament ne puteau face și credit... «Facem și credit!» mi-a replicat Mareșalul... Planuri frumoase! De ce nu le vor fi dat urmare succesorii noștri? Unele idei s-au realizat, dar o apropiere mai intimă între polonezi și noi, nu – nici chiar mai târziu sub Carol al II-lea care, sedus prin vizita sa la Varșovia, a făcut eforturi seri-

oase în acest sens. S-a mers până la proiectarea unei «Uniuni personale» între cele două țări, dar nu s-a ajuns la un contact mai intim între cele două popoare. Între polonezi și noi sunt prea puține afinități de rasă, de credință și de năzuinți pentru constituirea unui cheag serios – teama de un inamic comun nefiind un imbold suficient, cât timp acest inamic stă liniștit și nu amenință.

În politica externă, Mareșalul Piłsudski avea vederi foarte clare și judeca situația noastră în estul Europei cu foarte mult simț. Dânsul socotea că Polonia – și același raționament se putea aplica și României – nu-și putea garanta independența între Rusia și Germania decât sprijinindu-se pe una din aceste mari puteri împotriva celeilalte. Pentru noi, cei din estul și sud-estul Europei, Franța și Anglia constituiau în jocul alianțelor numai rezerve, soarta noastră rămânând să fie pentru multă vreme încă hotărâtă prin echilibrul forțelor germano-ruse. Polonia trebuind să aleagă între Germania și Rusia, nu poate să aleagă decât Germania și a ales-o, și s-a apropiat de dânsa și s-a înțeles cu dânsa. Dacă Franța și Anglia se supără din pricina acestei înțelegeri, e o dovadă mai mult că interesele Poloniei le preocupă foarte puțin, și că în jocul raporturilor internaționale europene ele nu văd decât țintele imediate pe care le urmăresc. «Se va supăra sau nu se va supăra Parisul și Londra, *Polonia nu poate conta pe o dezvoltare normală decât cu ajutorul Germaniei, care singură îi poate da siguranța pe granița sa de est.* E pentru mine o convingere pe care nimic nu o va putea schimba. și dvs sunteți în aceeași poziție ca noi, deși mai puțin amenințați de Germania. Și siguranța dvs. și existența dvs. sunt în funcție de echilibrul de forțe dintre Germania și Rusia. Și dvs trebuie să vă apropiați de Germania și să vă sprijiniți pe dânsa împotriva Rusiei...»

Mareșalul își dă seama că o asemenea mișcare de apropiere de Germania era foarte anevoioasă de executat într-o țară ca a noastră în care toată lumea era înfeudată politiciii anglo-franceze – într-o țară în care vrăjmășia față de Ungaria nu se stinsese încă și în care sentimentele cu care intraserăm în război rămăseseră intacte deși situația după război era cu totul alta ca înainte... «Am să vă fac o propunere» – a continuat Mareșalul. «*Noi ne vom înțelege*

cu Italia, și axa Varșovia – Roma va trece prin Budapesta. Veniți cu noi, și în locul unei axe vom avea un triumfuri cu vârfurile la Varșovia, la Roma și la București. Indirect vă veți împăca și cu ungurii... Iau această împăcare asupra mea! Ce mai vreți de la unguri? Va fi mai greu să-i împac pe ei, căci ei vor mult de la dvs! Dar voi izbuti... Ce zici?» Ce să zic? Eram convins că avea dreptate, că România Întregită, constituită cu ajutorul Franței și al Angliei, nu putea fi consolidată și apărută împotriva răsăritului decât cu ajutorul Germaniei, singura Putere de opus Rusiei în cazul în care și-ar pune puhoaietele în mișcare. Dar eram tot atât de convins că nu sosise încă ceasul evoluției noastre în politica externă: opinia publică românească și cercurile diriguibile de la noi nu erau încă pregătite pentru o nouă îndrumare, iar în Germania situația nu era încă destul de lămurită pentru a inspira încredere celor ce priveau mai mult înapoi decât înainte. Am explicat Mareșalului greutățile pe care o politică ca cea propusă de dânsul ar întâlni-o în România, că ideile sale erau foarte aproape de ale mele și că eu unul eram hotărât să i le susțin – dar că nu credeam că deocamdată s-ar putea obține ceva în direcția propusă. Am încheiat sfătuindu-l să discute aceste probleme cu primul ministru pe care trebuia să-l vadă după mine...

Pe Vintilă, care nu se orienta în materie de politică externă decât prin antenele lui Titulescu și pentru care înfeudarea României la îndrumările «aliaților» era o dogmă – Piłsudski l-a speriat. La masa care a urmat, m-a luat la o parte și mi-a spus: «Închipuiește-ți ce mi-a propus Mareșalul, e nebun de tot!...», și mi-a povestit ce știam deja. Nici n-am încercat să reacționez. În capul lui Vintilă era greu de băgat ceva și pentru ce să încerc: Guvernul era pe ducă și nu mai putea fi vorba pentru noi de inaugurarea unei politici noi.

...Piłsudski vedea departe, iar la noi nimeni nu băga în seamă norii ce se adunau la orizont...»²⁵

Nicolae Iorga a consemnat și el întrevederea sa cu mareșalul: „30 Septembre 1928. Recepție la Legația polonă pentru mareșalul Piłsudski. Îmi vorbește de portretele și iscăliturile lui Ștefan Bathory²⁶: iscăliturile câștigă tot mai multă amploare și complicații de la Voievodatul Ardealului la Coroana regală și de acolo

la biruința asupra Muscalilor. Neconținut i se aduc în odaie vizitatori. Apare și Stere, mi se pare cu un cordon dat de regele Ferdinand. Mă ridic: «Scuzați-mă, domnule Mareșal», și plec. Așa face și generalul Cihoschi. Explic ministrului Poloniei²⁷ că nu pot sta alături de cine ar fi trebuit să fie împușcat pentru trădare»²⁸.

De interes este vizita pe care o face la București, tot în octombrie 1929, August Zaleski²⁹, ministrul de Externe al Poloniei, care definește în fața presei românești conținutul tratatului de conciliațiune și arbitraj româno-polon și apoi explică pe larg principiile de politică externă ale Poloniei:

„Relevând o întrebare ce i s'a pus, d. Zaleski a precizat că politica externă a Poloniei urmărește aceleași scopuri pacifice ca și politica Micii Înțelegeri: «Polonia nu poate fi membră a Micii Înțelegeri, însă urmărește o politică absolut paralelă cu a acesteia». În ce privește

Mareșalul Józef Piłsudski
și Nicolae Iorga, 1932

atitudinea față de Ungaria, ministrul de externe al Poloniei a precizat «că pe câtă vreme cu România statul ce reprezintă are acorduri și alianțe temeinice de prietenie, cu Ungaria, Polonia n'are niciun fel de legătură politică decât doar simpatie de la popor la popor. În orice caz linia de conduită precisă a Poloniei e că se opune cu hotărâre oricărei revizuirii a tratatelor de pace»³⁰.

În condițiile în care Polonia pregătea tratatul de neagresiune cu URSS, mareșalul Piłsudski se ține totuși de cuvânt și vizitează Chișinăul. Presa descrie pe larg evenimentul și se ocupă la fel și de plecarea mareșalului care va trece prin Fălticeni unde i se fac onoruri militare deosebite – primește comanda onorifică a regimentului 16 de infanterie – și apoi prin Cernăuți:

„Vizita mareșalului Piłsudski la Chișinău
Chișinău, 17 Aprilie 1932

Mareșalul Piłsudski, care a sosit la Chișinău este găzduit la consulul Poloniei. Azi a primit vizita de curtoazie a d-lui general Cănciulescu, comandantul corpului 3 de armată și la ora 5, a d-lui general Rășcanu, ministrul Basarabiei. Mareșalul s-a interesat de măcelurile de la Nistru exprimându-și toată indignarea. S-a mai interesat de refugiații transnistrieni, de inundații și de mișcarea comunistă³¹.

Tot atunci, Președinția consiliului de miniștri a primit din partea legațiunii Poloniei următorul comunicat: „Mareșalul Piłsudski, în trecerea sa din Egipt spre Polonia, s'a oprit câteva zile în România, unde a fost primit de către M.S. Regele. Excelența Sa s'a dus de asemenea la Fălticeni spre a lua comanda regimentului 16 de infanterie, al cărui cap a fost numit. Mareșalul a avut întrevederi cu d. președinte al consiliului, cu ministrul afacerilor străine și cu ministrul finanțelor³².

În cursul acestor întrevederi, toate chestiunile privind politica celor două state au fost examinate și un acord complet a fost constatat în toate domeniile. S'a dovedit o dată mai mult că politica României și a Poloniei, întemeiată pe alianța strânsă care le unește, se dezvoltă în aceeași armonioasă colaborare. Mareșalul Piłsudski a profitat de șederea sa în România spre a vizita orașul Chișinău, unde a rămas trei zile.³³

Așadar alianța româno-polonă s-a conturat ca un element firesc în politica externă a

celor două state, dar nu avea cum să împiedice sfârșitul tragic ale sistemului de la Versailles.

Trei ani mai târziu, mareșalul Piłsudski a încetat din viață la câteva zile după prelungirea tratatului de neagresiune cu URSS. A murit la timp ca să nu vadă că politica sa între Germania și URSS a eșuat – cum altfel? – din cauza conciliatorismului franco-britanic și a înțelegerii semnate la Moscova, la 23 august 1939, de reprezentanții lui Hitler și Stalin: Ribbentrop, respectiv Molotov. Acest eveniment a marcat de fapt eșecul ideii de cordon sanitar format din state de sine stătătoare. În anii 38-40 cordonul sanitar a fost împărțit între Germania și URSS, din 1945 a trecut în stăpânirea URSS care l-a organizat după chipul și asemănarea ei vreme de 45 de ani, pentru ca la sfârșitul anilor 90 ai secolului trecut și la începutul secolului al XXI-lea respectivele țări să se integreze în sistemul NATO și al Uniunii Europene.

NOTE

¹ Din bogata bibliografie a problemei cităm câteva din lucrările mai noi și mai vechi la unor prestigioși istorici: Gheorghe Gheorghe, *Tratatule internaționale ale României 1921 – 1939*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, Eliza Campus, *Politica externă a României 1913 – 1947*, Editura Politică, București, 1980, Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale*, Editura FRM, București, 2003, Institutul Român de Studii Internaționale, *România și politica de alianțe. Istorie și actualitate*, București, 1995, Ion Calafeteanu, *Politică și interes național în România interbelică*, Editura Enciclopedică București, 1997 și multe altele. Dintre lucrările generale ale unor autori străini vezi Norman Davies *Istoria Poloniei de la 1795 până în prezent*, Editura Polirom, București, 2014.

² Józef Piłsudski (1867-1935) celebru om politic și mareșal al Poloniei (19 martie 1920) a fost conducătorul Poloniei (22 noiembrie 1918 – 14 decembrie 1922). A determinat încheierea unei alianțe cu Franța la 19 februarie 1921 și cu România la 3 martie același an. După o retragere de trei ani din viața politică a țării a inițiat lovitura de stat din zilele de 12-14 mai 1926 care i-a asigurat controlul neoficial asupra politicii interne și externe a statului polonez până la încetarea sa din viață, la 12 mai 1935. Pe plan extern a susținut până în 1932 un proiect de «prometeism» – sprijinirea naționalismului și mișcărilor de independență ale celor mai importante popoare neruse, care trăiau între granițele fostului imperiu țarist. Dezamăgit de politica Franței de conciliere

cu URSS și Germania a decis încheierea unui pact de neagresiune cu URSS, semnat la Moscova, la 25 iulie 1932 (inițial pentru trei ani, iar la 5 mai 1934 a fost extins până la 31 decembrie 1945) și a unui pact de neagresiune cu Germania hitleristă, semnat la Berlin, la 26 ianuarie 1934, pentru o perioadă de zece ani.

³ Din bogata bibliografie a războiului polono-sovietic vezi lucrarea din 1972 a lui Norman Davies, *White Eagle Red Star*, de multe ori reeditată, și cea a lui Adam Zamoyski, *The Battle for Marchlands*, New York, 1981.

⁴ În decembrie 1919 lordul Curzon, secretar de stat al Afacerilor Externe britanice (23 octombrie 1919 – 22 ianuarie 1924) a trasat frontiera de est a Poloniei pe o linie ce va purta numele autorului și care trecea pe la est de orașele Białystok și Liov.

⁵ Aleksander Skrzynski (1882-1931), diplomat și om politic polonez, ministru plenipotențiar la București (1919-1922); a jucat un rol important în semnarea tratatului de alianță româno-polonă la București, la 3 martie 1921; va fi ministru de Externe (16 decembrie 1922 – 26 mai 1923 și 27 iulie 1924 – 5 mai 1926) și prim-ministru (20 noiembrie 1925 – 5 mai 1926). A decedat în urma unui accident de mașină.

⁶ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice 1919*, traducere Valentina Costache și Sanda Racoviceanu, Editura Albatros, București, 1996, p. 221.

⁷ Simon Vasilovici Petliura (1879-1926) jurnalist și lider politic ucrainian, comandant suprem al statului și armatei ucrainene. Învins de bolșevici, la sfârșitul anului 1919, Petliura s-a retras în Polonia, al cărei guvern îl recunoscuse ca șef al guvernului legal al Ucrainei. În martie 1920, ca șef al Republicii Populare Ucrainene, a semnat, la Lublin, o alianță cu guvernul polonez, recunoscând, totodată, râul Zbruci ca linie de demarcație între cele două state și acceptând ocuparea de către Polonia a Lovului și a Galiției, primind, la schimb, ajutor militar și politic în lupta pentru alungarea regimului bolșevicilor. Din 1921 s-a stabilit la Paris, dar a fost asasinat acolo.

⁸ Regina Maria a României, *Însemnări zilnice 1920*, Editura Historia, București, 2006, traducere V. Costache, S. Racoviceanu, vol. II, pp. 340-341.

⁹ Eustachy Kajetan Sapieha (1881-1963) nobil polon, diplomat și om politic independent, ambasador la Londra (iunie 1919 – iunie 1920), a semnat din partea Poloniei Tratatul de la Trianon de la 4 iunie 1920. Ministru de externe (23 iunie 1920 – 20 mai 1921). După invadarea Poloniei în 1939 a fost arestat și întemnițat la închisoarea Lubianka. După acordul Sikorski-Maiski semnat la Londra, la 30 iulie 1941, s-a alăturat armatei condusă de generalul Anders, creată de Uniunea Sovietică ce va fi trecută

în Iran și Palestina în martie 1942, ajungând sub comandă britanică. În 1941 Sapieha a plecat în Kenya unde va rămâne până la sfârșitul vieții.

¹⁰ Aristide Briand (1862-1932) om politic francez, care a ocupat în mai multe rânduri funcția de prim-ministru și ministru de externe în anii 1909-1929. În 1926 a primit Premiul Nobel pentru Pace împreună cu ministrul de externe german, Gustav Stresemann (1878-1929).

¹¹ Regele Ferdinand I.

¹² Regina Maria a României, *Însemnări zilnice 1921*, Editura Historia, București, 2006, traducere S. Racoviceanu, vol. III, pp. 140-141.

¹³ În *Memoriile sale*, Nicolae Iorga a consemnat la 1 martie 1921: „Recepție la Academie a prințului Nicolae al Greciei.... Sapieha vine mai târziu. E măgulit de legătura, pe care i-o descopăr, cu Ștefan cel Mare. Vorbește calduros de iubirea sa pentru poporul nostru.” (Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 3, f.a., p. 125).

¹⁴ *Universul*, Anul XXXIX, Nr. 49, Vineri, 4 Martie 1921, pp. 1-3.

¹⁵ Vezi pe larg în Norman Davies, *op. cit.*, pp. 268 – 275 și Adam Zamoyski, *op. cit.*, pp. 188-192.

¹⁶ *Universul*, An XL, Nr. 209, Sâmbătă, 16 Septembrie 1922, p. 1-3.

¹⁷ Regina Maria a României, *Însemnări zilnice 1922*, vol. IV, trad. Sanda Racoviceanu, Editura Historia, București, 2006, pp. 277-281.

¹⁸ *Universul*, Anul XLI, Nr. 167, Miercuri, 27 Iunie 1923, p. 1-3.

¹⁹ Regina Maria a României, *Însemnări zilnice 1923*, vol. V, trad. Sanda Racoviceanu, Editura Historia, București, 2007, p. 252.

²⁰ Wojciech Korfanty (1873 – 17 august 1939) om politic economist și lider paramilitar polonez, membru în *Reichstag*-ul german și ulterior în *Sejm*-ul polonez. Organizator al revoltei din Silezia Superioară (august 1919 – iulie 1921) care a dus la împărțirea zonei între Germania și Polonia (cea din urmă a obținut o treime din teritoriu și jumătate dintre locuitori, 1,95 milioane). Expulzat din Polonia în 1935, a trăit în exil în Cehoslovacia. Revenit în august 1939, a fost inițial arestat, apoi eliberat și a încetat din viață la scurtă vreme. Din 1946 orașul Friedland din Silezia Superioară, Frydlad în Polonia interbelică, îi poartă numele: Korfantów.

²¹ *Universul*, Anul XLI, Nr. 168, Joi, 28 Iunie 1923, p. 1.

²² Gustav Stresemann (1878 – 1929) om politic german, care s-a afirmat în timpul republicii de la Weimar, cancelar (13 august – 30 noiembrie 1923), ministru de externe de la 13 august 1923 până la moartea sa survenită la 3 octombrie 1929. Laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 1926 împreună cu Aristide Briand.

²³ Regina Maria a României, *Însemnări zilnice* 1928, vol. X, trad. Sanda Racoviceanu, Editura Polirom, București, 2014, p. 292.

²⁴ Constantin Argetoianu (1871-1955) om politic român, ministru în guvernările dintre anii 1918-1940, prim-ministru (28 septembrie – 23 noiembrie 1939) celebru pentru memoriile sale. Arestat de regimul comunist la 5 mai 1950 a încetat din viață în închisoarea de la Sighet.

²⁵ Constantin Argetoianu, *Memorii 1926 – 30*, vol. VIII, Editura Machaivelli, București, 1997, p. 215-219.

²⁶ Ștefan Báthory (1533-1586) unul din cei mai renumiți membri ai familiei Bathory. A fost principe al Transilvaniei între anii 1571-1575 și rege al Poloniei din 1575 până la moartea sa în 1586. Cu toate greutățile financiare și cu o armată epuizată, Ștefan Báthory reușește să obțină unele victorii împotriva țarului de la Moscova, victorii nu numai militare, ci și diplomatice prin care reușește să redobândească încrederea Porții Otomane și a Casei de Habsburg.

²⁷ Jan Szembek (1881-1945) diplomat polonez, unul dintre cei mai influenți în anii din urmă ai celei de a doua republici poloneze, colaborator apropi-

at al lui Józef Beck. Ministru plenipotențiar la Budapesta (ianuarie 1919 – 19 septembrie 1924), la Bruxelles (15 septembrie 1924 – 16 februarie 1927) și la București (16 februarie 1927 – 4 noiembrie 1932). După revenirea în Polonia a fost adjunct la Ministerul de Externe până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. După invadarea Poloniei a părăsit țara și a murit în exil la 9 iulie 1945, la Estoril, în Portugalia.

²⁸ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 5, f.a. p. 305.

²⁹ August Zaleski (1883-1972) a fost un om politic și diplomat polonez, ministru al Afacerilor Externe (1926-1932), președinte al Republicii Poloneze în exil din 1947 până la moartea survenită în exil, la Londra, la 7 aprilie 1972.

³⁰ *Universul*, Anul XLVII, Nr. 249, Duminică, 27 Octombrie 1929, p. 1.

³¹ *Universul*, Anul XLIX, Nr. 108, Marți, 19 Aprilie 1932, p. 1.

³² Constantin Argetoianu (1871 – 1955) om politic român, ministru de Finanțe în guvernul condus de Nicolae Iorga (18 aprilie 1931 – 31 mai 1932).

³³ *Universul*, Anul XLIX, Nr. 113, Duminică, 24 Aprilie 1932, p. 1.

MARSHAL JÓZEF PIŁSUDSKI AND ROMANIA

ANDRZEJ DUBICKI *

Abstract

Romania held a special place in the politics and views of Marshal Józef Piłsudski. This was due largely to the geopolitical situation at the time, in which Romania was an important factor in Soviet politics and diplomacy. The close relations established by Piłsudski with the Romanian royal court also served to strengthen mutual support and understanding.

Keywords: *Romania, Poland, international relations, interwar period*

The first diplomatic contacts between the newly established Republic of Poland and the Kingdom of Romania were recorded at the end of 1918. Initially, they have revolved around the issue of establishing diplomatic relations and the exchange of accredited representatives in both countries, which finally took place in mid-1919¹. The first permanent Polish representative in Romania with the rank of envoy was Count Aleksander Skrzyński. On the other hand, Romania was the first to be represented in Poland by Alexandru G. Florescu. The first mutual contacts concerned the demarcation of the border line in Pokuttia². The matter was resolved relatively quickly with success and without major disputes, which was carefully emphasized in Poland during the period of the struggle for borders and opened up good prospects for cooperation in the near future. The first noticeable effect of the cooperation was the temporary occupation of Pokuttia by Romanian troops, which made it easier for the

Polish troops to fight the Ukrainians. In Polish-Romanian relations at that time, important role was also played by the issue of the possible normalization of political relations between Romania and Soviet Russia, which, as it turned out later, would continue with varying intensity until 1934. The lack of an agreement between the RSFSR and Romania undoubtedly made the position of Romania more flexible with regard to the final agreement with Poland.

The advantages of possible cooperation with the Romanian side were noticed by Józef Piłsudski, who saw Romania as a potentially valuable ally, which culminated in the conclusion of a Polish-Romanian military alliance against Soviet Russia on March 3, 1921. This was later extended several times and was a significant instrument in the foreign policy of both countries. Nevertheless, as Florin Anghel noted, the left-wing press was not very enthusiastic about the agreement, denying any possibility of Romania helping Poland in the

* Dr hab., prof. University of Łódź.

event of a conflict with Soviet Russia, unfortunately in this case the Romanian author overestimated the possibilities of Piłsudski and his entourage on the left-wing press, describing it as inspired by the surroundings of the Chief of State, whose relationships, and thus the possibility of influencing the political views presented on this side of the political scene, were rather negligible, especially after the Marshal cut his links with the PPS (Polish Socialist Party)³. A visible confirmation of the close relations between the two countries was the visit to Poland on November 4, 1921 by the Minister of Foreign Affairs Take Ionescu, during which the mutual political and military obligations resulting from the treaty were clarified. Nevertheless, it is worth noting at this point that the Marshal spoke positively about the very idea of cooperation between Poland and Romania⁴.

The significance of the concluded alliance was particularly emphasized by the visit that Marshal Józef Piłsudski paid to Romania between September 13-18, 1922. It is worth emphasizing that the Marshal decided to visit his ally after quite long persuasion from Lt. Col Bolesław Wieniawa Długoszowski who, while staying for some time as attaché in Bucharest, knew how to easily tighten relations⁵. It had a historical dimension because it was the second official visit that the head of the Polish state paid to another country after 1918 (firstly, Marshal went to France, with whom Romania and Poland remained in alliance). The warm welcome of the Polish Marshal by the hosts was noted with satisfaction in the Polish press, which emphasized that the Chief of State was greeted in accordance with the protocol intended for royal visits. He was also given the highest Romanian decorations. From the analysis of the speeches and toasts delivered then, emerges a picture of mutual respect and recognition for the achievements of both countries. The Romanian press emphasized Piłsudski's warm statements about Romania and the Polish-Romanian alliance. The Marshal himself, in interviews with representatives of the Romanian press, emphasized the existing commonality of interests between the two countries and expressed the hope that the alliance between the two nations would be further deepened. During the response to the welcome speech

given by King Ferdinand, Piłsudski emphasized the common fate of Poland and Romania, which, thanks to the Great War, had the opportunity to implement their national plan – respectively – to regain independence by Poland and to unify all Romanian lands⁶. The above was accepted by the Romanians with approval because it meant Poland's full approval of the idea of Greater Romania. Of course, both sides also stressed the peaceful nature of the alliance.

Marshal Piłsudski also laid a wreath on the grave one of the architects of the Polish-Romanian agreement – Take Ionescu, recently deceased. By the way, the Polish press not without satisfaction noticed that thanks to the tightening of the Polish-Romanian alliance, the Little Entente, currently being developed according to the vision of the Czechoslovak Foreign Minister, Edward Beneš, was seriously weakened.

Culmination of the visit was marked by the decoration by Marshal Piłsudski of King Ferdinand with the Great Cross of the Order of Virtuti Militari. In addition to the king's, high decorations were also presented to other members of the royal family and members of the government. They received the Order Polonia Restituta. During the visit, the marshal himself was honoured with the Cross of the Order of Michael the Brave of all classes and the Grand Cross of the Order of Charles I, the remaining members of the delegation were awarded high civil decorations.

The contacts established in this way resulted in a return visit in 1923. King Ferdinand and Queen Maria were officially received by the President of the Republic of Poland Stanisław Wojciechowski (elected in December 1922), Marshal Piłsudski was already on the edge of political life as the chairman of the War Council, which he finally gave up after the visit of the Romanian royal couple (July 3, 1923), motivating it by his disagreement with the state of internal relations at that time. It is commonly believed that Piłsudski held his position in the War Council only because of the visit of the Romanian royal couple.

The visit took place between June 24 and 30, 1923 and was widely reported by the Polish and Romanian press. Contrary to Marshal

The Romanian royal family and Marshal Piłsudski in 1922

Piłsudski's visit to Romania, the royal couple visited the main cities of Poland at that time, including Warsaw and Krakow. The main point of the visit, and in fact, the only one officially attended by the Marshal, was the awarding of King Ferdinand the Grand Cross of the Order of Virtuti Militari, i.e. the highest Polish military decoration. Marshal Piłsudski, in his laudation, emphasized the key role that the king played during the war in Romania, firstly as the commander of the army, victorious, for example, at Mărășești, and also as a great moral authority that enabled the Romanians to survive the hardships of the war. The award of the Romanian king with the highest military decoration was a great proof of the recognition and importance attached to the alliance with Romania⁷. Apart from meeting the king, Marshal Piłsudski also talked to Prime Minister Ion I. C. Brătianu, unfortunately it was confidential and we do not know the findings and opinions that were exchanged at that time.

According to the statements of the then head of the Romanian Ministry of Foreign Affairs, Ion Duca, the excellently organized visit of the royal couple and the government in Poland was proof of the further tightening of the Polish-Romanian alliance, especially that,

as it was stated, there was a wide community of interests between the two countries, King Ferdinand himself thanked in a special message the reception he experienced in Poland. In their comments on the visit, the Polish side emphasized the great value of mutual cooperation for both countries, and treated the visit as a kind of "fixer" of the alliance.

The marshal's return to power was very much commented on by the Romanian press, which stated that such a move was necessary on his part because the situation in the country required it, but it was expected that after the attack, Piłsudski would relatively quickly restore democratic relations in Poland. The editorial board of *Adevărul* claimed that Romania is far from interfering in Poland's internal affairs, but hopes were expressed that the ambiguities would be resolved quickly, due to the still active alliance between the two countries. As time passed, more insightful comments on the current internal situation in Poland began to appear in the Romanian press, especially with the relative normalization of internal relations. The necessity to protect the country by Piłsudski from the threat of right-wing forces, which had already compromised in power, e.g. in 1923, was pointed out. As early as in June

1926, it was pointed out that Piłsudski could rule as a dictator⁸. It was also noted that, for example, Great Britain welcomed the events of May in 1926 with satisfaction, it was a derivative of the then very tense relations between the USSR and Great Britain, dating from 1925, i.e. from the *Letter of Zinoviev*⁹. The British realized that the new Polish government would certainly not pursue a policy of rapprochement with the Soviets. The Romanian side also emphasized the completely opposite attitude to the May coup by the French who were very suspicious of the events in Warsaw¹⁰.

To sum up, the May coup itself was received by most of the Romanian press at least with understanding, if not with open sympathy. It was emphasized that the previous governments had led to a confusing political situation in the country, a situation which Piłsudski wanted to solve, also with the help of the socialist party. It was emphasized that this situation in Poland was brought about by party governments, which turned out to be ineffective¹¹, it could be argued that such votes appeared in connection with the then situation in Romania, where new electoral rules were introduced, intended to guarantee

the emergence of a strong government and to exclude a situation similar to the Polish one¹². Nevertheless, it was pointed out, quite rightly, that Piłsudski did not accept the presidency due to his reluctance to ignite further feuds in the country and to deepen what the May coup had brought with it. One could even notice a certain nostalgia for a similar statesman in Romanian conditions, who did not exist in this country, the figure of Piłsudski was very clearly contrasted with Tomas Pangalos, who had carried out a similar coup in Greece a little earlier, but was not as effective¹³. An important event in the relations between both countries was the end of the first period of validity of the alliance treaty in 1926. Talks on its extension were conducted from the beginning of 1926, initially, it was rather expected that the existing arrangements would be extended quickly. Nevertheless, the Polish side began to quickly strive for a possible extension of Romanian obligations according to the *erga omnes* formula – in this particular case it was more about directing the edge of the alliance against Germany, which the Romanians did not consistently agree to, paying attention to the need to provide France with help in this case (this

King Ferdinand I and Marshal Piłsudski

Marshal Piłsudski in Sinaia, 1931

was, of course, about possible support for Romania by France – as Poland had ensured it under the alliance treaty).

This, in turn, could have influenced the USSR's transition to the "agenda" over the Bessarabia affair, especially as the Soviets had often casually suggested such a possibility towards Polish diplomats. This resulted in talks on the conclusion of appropriate agreements, held in parallel by delegates from Poland and the USSR, Romania and the USSR, but while the Polish-Soviet talks finally reached a happy end, they did not go so easily in the Romanian direction for various reasons. At the same time, in 1931, Józef Piłsudski once again visited Romania, and on this occasion, under an appropriate agreement, he was appointed commander-in-chief of the combined Romanian-Polish army in the event of a possible conflict between the USSR and the two countries. At the same time, it should be remembered that in 1931 the existing agreement between Romania and Poland was expiring, and therefore talks on its extension had to be started, which necessarily took place simultaneously with the negotiations with the USSR. However, since there were many misunderstandings between the USSR and Romania during the negotiations, which were understandably related primarily to the status of Bessarabia, the sign-

ing of the (initially intended joint) treaty with its eastern neighbour was protracted. Ultimately, in order to convince the Romanian side of a more flexible attitude, Marshal Piłsudski, during his visit to Bucharest (April 14, 1932) in a conversation with the then Romanian Minister of Foreign Affairs – Dimitre Ghika, unequivocally stated that in the event of further prolongation of the negotiations between Romania and the USSR, Poland will sign the contract without waiting for the Romanians, which, importantly, the marshal threatened to do so without taking into account the impact of this decision on the condition of the Polish-Romanian alliance¹⁴. Nevertheless, more reassuring news reached the daily press, such as the interview given to the *Lupta* newspaper by J. Beck, in which he assured of close cooperation between the two countries during the negotiations of the pact with the USSR, especially in the context of a possible weakening of contacts between Romania and Poland, which was considered obviously untrue¹⁵. Later, Beck explained this matter also in the Sejm, claiming that the lack of a non-aggression pact between Romania and the USSR results from the position of this country, which apparently prefers to regulate its contacts with the USSR through the Briand-Kellog Pact, the Polish-Soviet Pact Beck treated in this particular case as

a kind of superstructure over the aforementioned global agreement¹⁶.

After Piłsudski came to power in 1926, the alliance with Romania continued to be an axiom in Polish foreign policy. It was extended and as far as possible adapted to the current international situation, although it was never transformed into the *erga omnes* formula. Maintaining close relations with the Romanian state was in line with the pragmatic vision of mutual relations that Marshal Piłsudski presented with regard to foreign policy, which was next to military matters and the area of the marshal's interest. Piłsudski attached great importance to bilateral relations, not trusting in the doctrine of universal security promoted by the League of Nations, which he made known many times on various occasions¹⁷. Piłsudski presented his views on individual neighbours as early as 1919 on the occasion of the inauguration of the work of the Sejm, when he argued that Poland would not interfere in the internal affairs of individual neighbouring countries, but would not allow them to interfere in Polish affairs. In Piłsudski's mind, Eastern matters were of paramount importance for the Polish issue, especially relations with the USSR, perceived as an area in which the Polish side could afford, it should be remembered that the issues related to the USSR were very closely connected with Romania.

In Romanian matters, the first very important element was the case of the Little Entente, which although in the later period of the Marshal's activity seemed to be losing importance, still had to be taken into account, especially in the context of Romanian-Czechoslovak and Romanian-Hungarian relations. This was a serious burden for Polish diplomacy. In Piłsudski's opinion, Romania itself was treated as the most important object of our possible expansion in the international arena. In Piłsudski's intentions, Bucharest should to a greater extent base and consult its own foreign policy with Warsaw, actually weakening its contacts with Prague¹⁸. Piłsudski saw Czechoslovakia as a country that had virtually no chance of staying longer in the political arena of Europe, which is why Piłsudski considered this factor to be a serious mistake by Romanian politicians. Nevertheless, it should be

noted that the reality slightly differed from the somewhat idealized vision of the Marshal, who apparently did not notice or even did not want to see the Hungarian threat, or overestimated Poland's ability to possibly stop Hungary's revisionist intentions towards Romanian matters.

The death of King Ferdinand, which took place on July 20, 1927, caused a renewed wave of interest in this country in Poland, also Marshal Józef Piłsudski, who at that time was the prime minister and minister of military affairs, sent a special telegram of condolence to Bucharest, in which he remembered the deceased as a great friend of Poland and an advocate mutual alliance.

Marshal Piłsudski's next visit to Romania began on August 20, 1928 and lasted until October 3, 1928, so it was combined with a vacation. The Marshal was then in Romania as the Minister of Military Affairs. Despite this, the visit was given a much greater significance. The Marshal stayed in Târgoviște and as usual, spoke with appreciation about the hosts. A particular show of Romanian attitude towards Piłsudski was the panegyric article published by Pamfil Șeicaru in the *Curentul*. The final point of the visit was Bucharest, where the Marshal met with the Romanian Regency Council, the government and the generals. During the exchange of toasts, the permanence and importance of the Polish-Romanian alliance, which was to remain strictly defensive, was again emphasized. Despite the warm welcome by the hosts, Piłsudski was quite sceptical about the possibility of Poland becoming involved in the event of a conflict over Transylvania. This perception of Hungarian-Romanian affairs was undoubtedly influenced by the Marshal's long visit to Transylvania in 1928, when Piłsudski personally became acquainted with this province during his holiday stay, giving the impression of its rather superficial ties with Romania¹⁹.

The warm feelings that the Marshal had for Romania were evidenced by the fact that in 1932, the Marshal again went on holiday to Egypt, also to Romania. A longer stay in Romania and serious political talks took place on the way back. This time, the Romanian side decided to honour the Polish guest by entrusting him with the honorary command of the

16th Infantry Regiment, the ceremony took place in Fălticeni²⁰. This visit, although short, was aimed at establishing contacts with the new Romanian king and meeting the most important Romanian politicians, including the then prime minister and, at the same time, a great friend of Poland, Professor Nicolae Iorga. It was the last visit Marshal Piłsudski paid to Romania. However, he did not neglect contacts with his Romanian ally, and a regular point of each Romanian diplomatic visit to Poland was a meeting with the Marshal. The visit made in 1932 was also important because at that time both Poland and Romania were finalizing talks with the USSR on the conclusion of a non-aggression treaty, therefore the Marshal's longer stay in Romania was undoubtedly interpreted as a desire to make an appropriate impression on the Romanians, moreover on this occasion, Piłsudski was supposed to unequivocally warn the Romanians that the Polish side was very keen on concluding an agreement with the Soviets and, if the Romanians delayed the talks, the Poles would conclude an agreement with the USSR without waiting for Romanians' decisions. He expressed this on April 14, 1932, during a meeting with the Romanian Prime Minister Iorga and the then head of the Romanian Ministry of Foreign Affairs Ghika, where he initially accused France of having a negative influence on Romania's conduct in the above-mentioned case, and later admitted bluntly that in the event the treaty was signed by Estonia, Poland would be the same without regard to Romania's conduct in this matter²¹.

It was an important declaration of independence towards France, which wanted a joint agreement with the USSR by Poland and Romania. It is worth mentioning that the ultimatum unequivocally put forward by Piłsudski on the Romanian side was understandably kept secret, in the current press comments on the Bucharest visit we only find general statements regarding the full consent of the Polish and Romanian sides to the discussed matters²². Piłsudski changed his position on this matter. Initially, in the first phase of talks with the USSR, Polish diplomacy, in agreement with the Marshal, assured the Romanians that Poland would not conclude its own agreement

without Romanians, but later during the talks this position evolved clearly, especially as the Polish side pressured the Romanian ally to for his part, he relented on certain matters, which, according to the Polish side, were of secondary importance²³. The above-mentioned position of Piłsudski was described by the Romanian side as an error, which was expressed, for example, by Savel Rădulescu, the then deputy minister of foreign affairs, who in an interview with Tadeusz Kobylański, the deputy counsellor of the delegation, stated that the above-mentioned Piłsudski ultimatum was beneficial for the Soviets, as it allowed them to delay talks by submitting offers unfavourable for Romania²⁴. On the other hand, Romanians realized the real possibility of persuading the Soviets to officially cede Bessarabia. Iorga believed that it was virtually impossible, as no Russian government would, in his opinion, do it²⁵. The above-mentioned question of relations with the USSR was also joined by an issue, formally of secondary importance, but important in the Romanian reality, the more so as Romania saw it as the aftermath of unsuccessful talks with the USSR. Already in October 1932, the then Polish military attaché in Bucharest noted that King Charles II expressed his disappointment by the fact that the Polish side did not respond quickly and adequately to the honours bestowed upon the Marshal during his April visit. In a particular way, it was not about granting the king the position of the colonel in the Polish Army. Charles II, sensitive to all protocol issues, especially in connection with the awkward situation related to the lack of agreement on the treaty with the USSR, saw it as a desire to cool down political relations with Romania²⁶.

In the reports on the Marshal's stay in Romania, the (theoretically) private nature of the visit was emphasized²⁷, therefore it was noted that its program, clearly reflected the likes and dislikes of both parties. In this category, the lack of a meeting between Piłsudski (the minister of military affairs) and the then head of the military department, General Constantin Ștefanesco-Amza²⁸, was perceived as a kind of affront (although it was not a formal defect against the private nature of the visit). Nevertheless, despite a noticeable cooling

down in mutual relations between Romania and Poland, especially during the period of the Nicolae Titulescu ministry, which, apart from mutual claims regarding the agreement with the USSR, was later joined by those related to the Polish-German treaty of 1934 and the subsequent talks on the treaty on non-aggression between Romania and the USSR, which did not correspond to the Polish vision of such an agreement, Józef Piłsudski in 1934 still unequivocally declared that, despite having agreements with both the USSR and Germany, agreements with France and Romania remain the pillars of Polish foreign policy²⁹.

With regard to Romania, the question of the possible direction of the alliance, i.e. the possible extension of its formula to countries other than the USSR, was constantly raised. According to the memoirs of the Romanian minister of foreign affairs, Nicolae Titulescu, during his conversation with him during his visit to Poland in October 1933, Piłsudski clearly defined the exclusively anti-Soviet nature of the alliance³⁰. This position seems to be beneficial for the moment for the Polish side, which did not envisage involving Romania in a possible anti-German action, fearing that this would lead to a chain reaction and a Romanian-Hungarian conflict, which would make it impossible to effectively supply Poland with variously understood participation of the Romanian side³¹. These topics were also taken up in the following year, especially since a new context in mutual relations appeared, i.e. the regulation of Polish-German relations and the subsequent denunciation of the little treaty of Versailles in the fall of 1934, about which Romania, and especially its minister of foreign affairs, N. Titulescu, had serious objections for at least two reasons. Firstly, due to the negation of some of the Versailles arrangements, which were not in line with the priorities of the foreign policy pursued by the Romanian minister³²; secondly, due to the already visible trait in mutual relations, a bit paradoxically caused by the rapprochement of the Little Entente with the USSR, or at least Czechoslovakia and Romania³³.

This situation caused distrust on the Polish side, which in turn influenced the state of mutual relations. Poland's somewhat allergic

attitude towards Romanian attempts to reach an understanding with the USSR could also have resulted from the Marshal's position formulated at the end of 1934, confirming the view that the main potential enemy of Poland is (at least temporarily) the USSR, therefore the main activities of Polish foreign policy should be focused to neutralize this threat. On the other hand, Romanian interests required the opposite action, calculated to regulate relations with the eastern neighbour, in the perspective of a threat from the west, in this particular case from Hungary, and implicitly from Germany, because it can be assumed that the state ruled by admiral Miklos Horthy would rather not decide to go to war with Romania without the support of Germany or Italy³⁴. In 1934 Piłsudski, in an interview with the French Minister of Foreign Affairs, Louis Barthou, described relations with Romania as far from satisfying, *qui nous donnent beaucoup d'embaras*³⁵; nevertheless, the Marshal constantly considered them important and requiring great attention³⁶. It was a significant statement that it was made, although of course unofficially, actually just before J. Beck's visit to Romania, which took place in May 1934. It is worth remembering that in the Polish-Romanian section the situation worsened at the end of 1934³⁷, which should be recognized as (though not direct) the results of Poland's denunciation of minority arrangements and of the conciliatory, in Romanian opinion, policy towards Germany. This led to many incidents that ended only with the resignation of Nicolae Titulescu as head of Romanian diplomacy at the end of August 1936.

The death of Marshal Józef Piłsudski on May 12, 1935, echoed widely in Romania, where expressions of sympathy for the Polish nation were widely expressed. An expression of respect for the Marshal's military achievements was also the composition of the Romanian delegation to the funeral, chaired by the hero of World War I, Marshal Constantin Prezan. Professors Grigore Nandriș and Nicolae Iorga presented their memories of Piłsudski in printed form. Nandriș devoted a brochure to Piłsudski, which on a little over 30 pages gave the Romanian reader an outline of Piłsudski's activities³⁸. It is worth mention-

ing that the original brochure, written during Piłsudski's lifetime, had a meaningful title – *Piłsudski. Organizatorul și reformatorul sufletului Polon (Piłsudski. Organizer and reformer of the Polish spirit)*³⁹. This original title seems to show well how the Marshal was perceived in Romania – as the undisputed leader of political life in Poland. On the other hand, Iorga published his memory of Piłsudski in his own newspaper, *Neamul Românesc*, on May 15, 1935, and later included it in the *Oameni care au fost* collection. The great Romanian scientist saw in the person of the deceased Marshal above all a great man, a tireless fighter for the Polish cause; what's more, he compared Piłsudski to the greatest individualities in the history of Poland – kings Kazimierz [the Great - A. D.], Stefan Batory or Jan Sobieski, and to Kościuszko and other heroes of the partition era. Iorga ended his memory with a short and rhetorical question whether the Poles would be able to find another leader who would be able to bear the Marshal's legend⁴⁰.

Officially, the Marshal always appreciated the Romanian ally and expressed the conviction that these ties of friendship between the two nations and their armed forces would last forever, regardless of the current political situation. Nevertheless, he was aware of certain weaknesses of the Romanian side, which, as he believed, could not weaken Poland's international position in any way. He gave the most emphatic example of this during the negotiation of the treaty with the USSR, when, aware of the controversial conduct of the Romanian side for Poland, and especially the delaying of the talks, he did not hesitate to make a decision to independently accept the treaty, despite the possible complications of Polish-Romanian relations in the future.

The Polish-Romanian alliance concluded under the auspices of Józef Piłsudski and Take Ionescu proved successful in 1939, which was tragic for Poland, when the Romanian state granted asylum to many thousands of Polish refugees.

NOTES

¹ For more information, see: H. Walczak, *Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej 1918-*

1931, Szczecin 2008, s. 58; A. Dubicki, *Dzieje polskiej placówki dyplomatycznej w Bukareszcie 1919-1940*, Łódź 2014, s., 65.

² I. Giurcă, *Trei luni în Pocuția*, București, 2019, passim.

³ F. Anghel, *Construirea sistemului „Cordon Sanitaire”. Relații româno-polone 1919-1926*, Cluj-Napoca 2003, s. 119.

⁴ D. Hrenciuc, *România și Polonia 1918-1931. Relații politice, diplomatice și militare*, Botoșani 2002, s. 6.

⁵ M. Wołos, *Generał dywizji Bolesław Wieniawa-Długoszowski. Biografia wojskowa*, Toruń 2000, s. 75.

⁶ H. Walczak, Maria, *Królowa Rumunii, a przymerze z Polską 1919-1938*, Przegląd Zachodni, t. XXVII, 2012, zesz. 2, s. 142.

⁷ M. Patelski, *Królewskie peregrynacje po Polsce. Prasa o wizytach Ferdynanda I i Karola II w Rzeczpospolitej Polskiej*, [w:] *Stosunki polsko-rumuńskie w XX wieku*, [red:] M. Patelski, M. Białokur, Toruń – Opole 2010, s. 69.

⁸ *Adevărul*, 1 VI 1926.

⁹ Zinowiew's letter was a document in which G. Zinowiew, then head of the Third International, called on the British Communists to step up their anti-government action. It was published in the *Daily Mail* four days before the elections [25 X 1924] and caused Labour's defeat. It is suspected to have been a fake produced by MI5 or whites seeking to block a trade agreement between the USSR and the UK. T. Crowdy, *Historia szpiegostwa i agentury*, Warszawa 2010, p. 322; As for the authorship of Zinowiew's letter, the Polish element was also scrolled through, indicating the surroundings of General W. Sikorski, which, with knowledge of the Comintern instructions, turned them into an anti-Soviet document. J. Piątek, *Przesłanki decyzji rządu Stanleya Baldwina o zerwaniu stosunków dyplomatycznych ze Związkiem Sowieckim 24 maja 1927 r.*, Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica, 85, 2010, s. 211.

¹⁰ *Adevărul*, 1 VI 1926.

¹¹ F. Anghel, *op. cit.*, s. 258.

¹² A. Dubicki, *System partyjny Królestwa Rumunii...*, s. 176.

¹³ *Societatea de mâine*, 23-30 mai 1926, s. 4.

¹⁴ D. Hrenciuc, *România și Polonia. Relații politice și diplomatice*, Suceava 2005, s. 24.

¹⁵ J. Beck, *Przemówienia, deklaracje, wywiady 1931 – 1937*, Warszawa 1938, s. 35.

¹⁶ *Ibidem*, s. 61.

¹⁷ S. Sierpowski, *Polityka zagraniczna Marszałka Piłsudskiego*, s. 4; *Kurier Poranny*, 19 II 1926.

¹⁸ S. Sierpowski, *op. cit.*, s. 12.

¹⁹ Anna M. Cienciała, *Polska polityka zagraniczna w latach 1926-1932. Na podstawie tekstów min. Józefa Becka opracowała*, Paryż 1990, s. 52.

²⁰ *Ilustrowany Kurjer Codzienny*, 18 IV 1932.

²¹ W.M. Bacon, *Behind the secret doors. Secret Papers on the Failure of Romanian-Soviet Negotiations 1931-1932*, Stanford 1979, s. 98; co ciekawe uczestnik tego spotkania Nicolae Iorga w swych zapiskach w ogóle nie wspomina o takim wystąpieniu Piłsudskiego. N. Iorga, *Memorii*, vol. VI, București 1939, s. 375.

²² *Ilustrowany Kurjer Codzienny*, 24 IV 1932.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Arhive Istorice Centrale București, Microfilme Polonia, 58, f. 107.

²⁵ N. Iorga, *Memorii*, vol. VI, s. 375.

²⁶ In his report, Lt. Col. Roman Michałowski suggested that the royal court's suggestion was swift, especially since discussions were almost simultaneously taking place about the purchase of fighter jets by Romanian aviation, the king's positive attitude, as it was believed at the time, could have helped to conclude the contract. *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne*, 1932, red. K. Kania, Warszawa 2011, dok 215. In the end, the sale of aircraft was a success, and King Charles received the honorary head of the regiment on the occasion of his visit to Poland in 1937.

²⁷ *Ilustrowany Kurjer Codzienny*, 15 IV 1932.

²⁸ A. Dubicki, *op. cit.*, s. 63.

²⁹ D. Hrenciuc, *România și Polonia 1932...*, s. 41.

³⁰ N. Titulescu, *Romania's foreign policy*, București 1994, s. 95.

³¹ First of all, it was feared that, in the event of a hypothetical conflict with Hungary, Romanian transport routes with unsatisfactory and peacetime capacity would be used, understandably, to supply the Romanian army, and that the shipment of war material to Polish would not be treated as a priority.

³² A. Dubicki, *Nicolae Titulescu. Portret polityka i dyplomaty*, Łomianki 2010, s. 166.

³³ *Diariusz i teki Jana Szembeka*, t. I, [oprac:] T. Komarnicki, London 1964, s. 147.

³⁴ N. Titulescu, *Romania's ...*, s. 105.

³⁵ *Ibidem*, s. 157

³⁶ *Ibidem*, s. 158.

³⁷ The first such voices are already visible at the end of September 1934. At that time, in unofficial talks, Titulescu was to make it clear that Poland had such intentions. *Polskie Dokumenty Dyplomatyczne 1934*, [red:] S. Żerko, Warszawa 2014, dok 255, s. 585.

³⁸ Gr. Nandriș, *Viața Mareșalului Iosif Piłsudski*, București 1935, ss. 32.

³⁹ *Ibidem*, s. 5.

⁴⁰ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. 3, București 1936, s. 451.

CONSIDERENTE STRATEGICE ȘI GEOSTRATEGICE PRIVIND ALIANȚA POLONO-ROMÂNĂ, 1921-1939

MANUEL STĂNESCU *

Abstract

Romanian-Polish relations had an evolving dynamic in the two decades of the interwar period. If Romania remained, with small nuances, faithful to the idea of preserving the “status-quo” obtained through the peace treaties at the end of World War I, the Polish state of 1938-1939 had evolved differently from what it had been in 1920-1921.

Keywords: Polish-Romanian alliance, Peace Treaty, Polish-Soviet war, Romania, Poland, Germany, Soviet Union

Geopolitica estului

Interesul Franței pentru menținerea statu-quo-ului politic postbelic în vederea menținerii păcii și securității în Europa coincidea cu interesele statelor reconstituite și întregite după război în zona Europei Centrale și de Est. Fără îndoială, cheia planului francez era Polonia. La 19 februarie 1921 a fost semnat un tratat de alianță franco-polon care includea și o convenție militară ce prevedea asistență mutuală în cazul unei agresiuni. Locul al doilea ca importanță în aprecierile strategilor francezi pentru asigurarea securității în est era deținut de Cehoslovacia, stat cu care Franța a semnat, tot în februarie 1921, un tratat similar celui cu Polonia (completat, în anul 1925, cu o garanție mutuală în caz de război)¹.

E limpede că Franța coordona reconstrucția Europei centrale în spirit antigerman și în

contextul unei supremații evidente a politicii franceze. Se pune însă întrebarea: cât de dispuși erau liderii regionali să satisfacă în permanență interesele Parisului? Un răspuns la această întrebare poate fi găsit în respingerea fermă a proiectului confederației danubiene, sprijinit de persoane influente din anturajul puterii de la Paris (îndeosebi fostul ambasador la Petrograd, Maurice Paleologue) și care găsea ecou și în anumite birouri de la Londra².

Viziunea franceză asupra tratatelor încheiate cu țările din Europa Centrală și de Est a fost poate cel mai bine exprimată de premierul și ministrul de externe Raymond Poincaré, la 6 mai 1924, într-o scrisoare privată către Couget, ministrul Franței la Praga: „Ceea ce am avut noi în vedere, prin acordurile încheiate deja cu Polonia și Cehoslovacia, precum și prin (acordurile) proiectate cu celelalte țări

* Cercetător, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

ale Miciei Înțelegeri, este menținerea statutului politic stabilit prin tratatele de pace. Dar a ne lua în această privință angajamentele formale fără a ne rezerva libertatea de examinare [a situației] ar însemna să ne lăsăm antrenați de politica statelor mici cărora încrederea ce le-ar da-o acordul cu noi, le-ar putea anula sentimentul de prudență: mai mult, termenii unor astfel de angajamente ne-ar lipsi de mijlocul de a le modera elanul și de a împiedica [izbucnirea] unui conflict sau măcar de a-l localiza. În astfel de condiții, intervenția noastră ar duce poate la declanșarea unui război general. Nu trebuie, desigur, să rezulte din redactarea tratatelor că ne-am abține în mod categoric [de a interveni] dar noi trebuie să ne păstrăm libertatea de apreciere și decizie, indispensabilă dacă ținem cont de diversitatea pozițiilor și disparitatea intereselor aflate în joc”. Și concluziona: „Acordurile despre care este vorba au, de altfel, o valoare morală în sensul că ele arată în mod clar celor ce provoacă tulburări pericolele la care s-ar expune dacă aceste alianțe ar fi aplicate contra lor. Existența lor [a alianțelor] constituie deci o garanție eficace pentru pace”³.

Alianța româno-polonă

Prima mențiune într-un document oficial privind intenția realizării unei alianțe româno-polone a fost inclusă într-o relatare a convorbirii dintre delegatul Comitetului național de la Paris la București, S. Kozminski, și regele Ferdinand, datată 19 mai 1919. Suveranul României se declara în favoarea unor raporturi strânse româno-polone, întărite de un acord politic și economic⁴.

Au existat însă motive și conjuncturi, de natură obiectivă și subiectivă deopotrivă, care au complicat relațiile româno-polone. În primul rând a fost vorba de războiul polono-sovietic, care a amânat toate acțiunile concrete de realizare a alianței, guvernul român apreciind că încheierea unei alianțe cu Polonia ar fi fost prematură, putând antrena România într-un conflict cu Rusia Sovietică. Situație pe care liderii români au încercat cu orice preț să o evite, refuzând orice ajutor militar pentru mișcarea Albilor. Relațiile de prietenie cu Polonia erau afectate de politica Varșoviei ce viza obținerea unei frontiere comune cu Ungaria,

ca și de crearea a unui bloc polono-ungaro-român îndreptat împotriva Cehoslovaciei⁵.

Take Ionescu a fost cel care s-a opus vehement acestei tendințe, fiind adeptul unei înțelegeri în cinci în cadrul Miciei Înțelegeri – Polonia, Cehoslovacia, România, Iugoslavia și Grecia. Acest bloc de state care să unească Marea Baltică și Marea Neagră urma să constituie o contrapondere blocului sovietic la est și celui germano-maghiar la vest. În cele din urmă, Take Ionescu a fost nevoit să accepte planul mai realist al doctorului Benes, care prevedea o alianță tripartită, destinată să vegheze doar asupra Ungariei. Cum frontiera de est rămânea neacoperită, a acceptat și formula unui tratat separat cu Polonia⁶.

În opinia ministrului României la Varșovia, guvernul polon nu dorea să adere la Mica Înțelegere în baza bunelor relații cu Ungaria și a disputei teritoriale cu Cehoslovacia. Generalul Averescu a avut, la 22 septembrie 1920, o discuție cu contele Skrzynski, ministrul de externe polonez, cu care a abordat problema posibilității unui acord al tuturor statelor din estul european. În opinia șefului guvernului român, chestiunea avea trei aspecte: 1) analiza în comun a condițiilor puse de toți cei interesați; 2) stabilirea obligațiilor ce urmau a fi contractate pentru realizarea obiectivului și 3) necesitatea remedierii situațiilor controversate. De altfel, generalul Averescu s-a opus încheierii unei alianțe bilaterale cu Polonia, dar nu a reușit să-și impună punctul de vedere care nu era acceptat de rege⁷.

În martie 1920, Marele Stat Major român se declara „pregătit” să-l trimită la Varșovia pe locotenent-colonelul Ion Antonescu, în vederea discutării unei alianțe militare⁸. După ce Antonescu a discutat, la Varșovia, împreună cu generalul Tadeusz Rozwadowski, situația de la frontierele româno-polone, convenind, în linii mari, asupra măsurilor ce se impuneau pentru a se preveni eventualele rectificări teritoriale⁹, în vara anului 1920 au fost schițate (în secret) punctele esențiale ale alianței româno-polone cu ocazia vizitei la București a generalului Tadeusz Rozwadowski. S-a propus o vizită la Varșovia a lui Take Ionescu, pentru a discuta în ansamblu problema unui tratat și, în egală măsură, pentru a contracara puternica propagandă maghiară. Prințul Sapieha, ministrul de

externe al Poloniei, considera și el că o vizită a omologului său de la București era de dorit. Din varii motive, călătoria lui Take Ionescu la Varșovia nu a mai avut loc. În decembrie 1920, ministrul Franței la Varșovia informa că guvernul polonez are intenția de a-l trimite la București pe generalul Haller, șeful Marelui Stat Major polonez, pentru a negocia încheierea unei alianțe militare¹⁰.

Într-adevăr, în ianuarie 1921 a sosit la București generalul Stanislaw Haller, care a demarat discuțiile bilaterale. La 11 februarie 1921 au fost anunțate legațiile României de la Londra și de la Paris despre proiectata vizită în România a prințului Eustachy Sapieha, șeful diplomației în cadrul celei de a doua republici polone. Câteva zile mai târziu, la 19 februarie, a fost semnat tratatul franco-polon¹¹.

Aici apare diferența majoră de abordare a Poloniei și României în raport cu factorul de putere dominant, Franța. Spre deosebire de liderii de la Varșovia, care au așteptat semnarea acordului cu Franța pentru a parafa înțelegerea cu Bucureștii, liderii români au luat decizia de a accepta înțelegerea înainte de semnarea unui acord cu Parisul. Ceea ce se va dovedi o greșeală, mai ales din perspectiva punctului de vedere al lui Poincaré relatat mai sus și care preciza că „noi trebuie să ne păstrăm libertatea de apreciere și decizie, indispensabilă dacă ținem cont de diversitatea pozițiilor și disparitatea intereselor aflate în joc”.

Luni, 1 martie 1921, prințul Eustachy Sapieha a sosit la București, din suita sa făcând parte și generalul Tadeusz Rozwadowski. El a luat parte la un prânz organizat în cinstea sa, asistând ulterior la lucrările Camerei Deputaților. În cuvântul său a „elogiat eroismul Armatei Române de la Mărășești, subliniind rolul comun al României și al Poloniei al apărării împotriva comunismului aflat la frontierele lor”¹².

Convenția de alianță defensivă între Regatul României și Republica Polonia a fost semnată la 3 martie 1921, la București, de prințul Sapieha și Take Ionescu, valabilitatea convenției fiind de cinci ani. Schimbul documentelor de ratificare s-a făcut tot la București, la 26 iulie 1921¹³. Prin articolul 1, cele două state se obligau să-și acorde asistență armată în cazul unui atac neprovocat la frontiera

lor de răsărit. Polonia recunoștea acordurile României cu alte state în vederea menținerii tratatelor de la Trianon și Neuilly; în schimb, România recunoștea tratatul franco-polon. Pe lângă aranjamentul tehnic militar, e important de semnalat clauza secretă introdusă în tratat de Take Ionescu care prevedea o rezervă în favoarea României: până la ratificarea tratatului de la Riga, care fixa granițele Poloniei, România își rezerva dreptul de a aprecia dacă poate sau nu interveni în cazul unui atac neprovocat asupra Poloniei. Mai târziu, această clauză se va dovedi o alegere neinspirată pentru interesele României¹⁴.

Ca anexe la Convenție se găseau trei protocoale, primele două fiind esențiale pentru interpretarea documentului. Protocolul A preciza ce se înțelegea prin frontierele orientale existente. Protocolul B este cel amintit, legat de Tratatul de la Riga. Protocolul C asigura Poloniei sprijinul diplomatic al României pentru obținerea recunoașterii Galiției Orientale, cuprindea angajamentul de a negocia o modificare a frontierei comune cu scopul de a facilita legăturile de cale ferată dintre Bucovina și Maramureș, precum și necesitățile convocării unei comisii economice care să elaboreze o convenție comercială¹⁵.

Alianța cu Polonia, una care a fost în mod deliberat ascunsă opiniei publice, a găsit numeroase voci critice atât la București, cât și la Varșovia. Faptul că tratatul nu a fost supus aprobării Parlamentului a dus la o interpelare a deputatului țărănist M. Vlădescu, la care Take Ionescu s-a mulțumit să răspundă trimițând o copie a declarației publicate cu ocazia vizitei prințului Sapieha. În ziua următoare, 9 iulie 1921, Take Ionescu a ținut în Cameră un discurs asupra politicii externe a țării, declarând că s-a încheiat un tratat de alianță, încă nepublicat, deoarece în Polonia se cerea aprobarea Parlamentului pentru ratificare. Conținutul acordului a fost doar sumar expus, clauzele secrete nefiind menționate¹⁶. Același deputat Vlădescu a criticat încheierea alianței, în ședința din 9 decembrie 1921, declarând că în politica de alianță cu Polonia stă secretul politicii orientale greșite a României. Apărarea frontierei de est, susținea deputatul țărănist, nu impunea neapărat semnarea unei convenții formale, ce putea fi înlocuită cu succes printr-o politică de

colaborare politică și economică cu Polonia. Alianța cu Polonia, preciza Vlădescu, prezenta o serie de dezavantaje care făceau ca politica de alianță formală să fie inoportună, prematură și imprudentă. În realitate, concluziona el, Take Ionescu a urmărit, prin semnarea convenției, doar obținerea unui succes personal¹⁷.

Presa de stânga din Polonia și România a criticat alianța. Ziarul polonez „Robotnik” preciza că „această înțelegere nu-i va folosi Poloniei, întrucât România nu-și va îndeplini niciodată angajamentele”. Deputatul N.D. Cocea declara că „granițele Poloniei nu sunt încă definitiv stabilite de către marile puteri, prin urmare, România nu poate să garanteze Poloniei granițele sale de la răsărit”¹⁸.

În ceea ce privește istoriografia occidentală (cu predilecție cea anglo-saxonă), ea a analizat îndeobște politica externă poloneză prin prisma personalității mareșalului Piłsudski, apreciat mai degrabă ca un dictator decât ca un autocrat, ceea ce a deformat deseori perspectiva. De fapt, mareșalul a creat politica de „echilibru” între Germania și Uniunea Sovietică, continuată de discipolul său Beck. Politica de echilibru, în viziunea lui Piłsudski, a fost exprimată prin cuvintele ministrului de externe polonez, August Zaleski, în mai 1926. Acesta preciza că cei doi stâlpi ai politicii externe a Poloniei sunt „unul, stricta neutralitate între Germania și Rusia, în așa fel încât fiecare dintre ele să aibă certitudinea că Polonia nu va duce o politică agresivă asupra uneia cu ajutorul celeilalte și, al doilea, alianțele cu Franța și România ca o garanție a păcii”¹⁹.

Concepte strategice comune

Parte integrantă a convenției politice, Convenția militară, semnată de generalii Tadeusz Rozwadowski și Constantin Christescu, șefii celor două state majore, specifica ansamblul de măsuri inițiat în condițiile în care teritoriile celor două state, separat sau concomitent, erau confruntate cu agresiuni în părțile răsăritene. Era prevăzut, pentru fiecare țară în parte și în raport cu proporțiile agresiunii, cuantumul trupelor operative: 14 divizii de infanterie (cu patru regimente de infanterie și două de artilerie) și două divizii de cavalerie, care trebuiau să fie concentrate în 18-24 de zile de la decretarea mobilizării generale. Exercitarea

comandamentului s-a stabilit prin acceptarea punctului de vedere românesc: fiecare armată acționa sub comandament propriu; în cazul în care situația strategică impunea ca unități dintr-o armată să opereze în zona celeilalte, ele erau plasate sub ordinele acestui din urmă comandament²⁰. În mod firesc, necesitatea unui contact strâns între cele două state majore s-a materializat printr-o bogată corespondență și conferințe comune ce au avut loc în cele două capitale. Lucrările s-au concretizat într-o serie de studii sau ipoteze, care detaliază proiecția colaborării polono-române în cazul unei agresiuni de la est²¹.

Trebuie precizat că factorii de decizie de la Paris au fost informați constant asupra evaluărilor și proiectelor strategice comune. La 16 iunie 1922 a avut loc o întâlnire între mareșalul Ferdinand Foch și colonelul Ioan Florescu, subșeful Marelui Stat Major. Înaltul oficial militar francez era interesat de conținutul Convenției militare româno-polone, precum și de planul de cooperare și concentrare a forțelor române la frontiera orientală. În baza instrucțiunilor primite de la mareșalul Foch, generalul Maxime Weygand, șeful Statului Major francez, a conceput o notă din cuprinsul căreia reținem cantitatea de forțe aduse de fiecare aliat, tăria acoperirii române la Nistru, durata transporturilor de concentrare (21 de zile), dispunerea și capacitatea căilor ferate pentru o concentrare mai aproape de Prut. În plus, se făceau referiri asupra necesității îmbunătățirii căilor ferate (a cărei stare afecta colaborarea militară româno-polonă) și la necesitatea ca România să-și dezvolte o industrie proprie de armament și muniții²². Cu alte cuvinte, Franța controla foarte strict concepția militară a alianței, fiind, de altfel, cea care a dat indicații precise cu privire la coordonarea operativă a celor două armate.

În studiul nr. 1, întocmit la 21 septembrie 1922 la București și semnat de generalii Rozwadowski și Christescu, se analizau patru ipoteze: două variante în care grosul trupelor ruse ar fi atacat Polonia la sud sau la nord de Pripet, o variantă în care vizată de agresiune ar fi fost România și, în sfârșit, varianta în care ambele țări erau atacate. Acest studiu a rămas valabil până în 1931, când a fost modificat parțial prin Convenția Militară din 1931²³.

În studiul nr. 3, întocmit la 4 aprilie 1923, tot la București, se stabilea, în linii mari, cooperarea celor două armate în cazul unui atac sovietic contra României „cu o puternică avangardă din prima zi de mobilizare a celor două armate aliate”²⁴. În studiul nr. 4, întocmit la 16 aprilie 1924 și semnat de generalii Haller, Lupescu și Florescu la Varșovia, s-a stabilit colaborarea în caz de atac al forțelor rusești contra Poloniei, în ambele ipoteze (la sud sau la nord de Pripet), fiecare direcție secundară de atac fiind analizată separat²⁵.

Studiul nr. 5 prevedea coordonarea celor două armate în cazul unui atac pe scară largă îndreptat cu predilecție împotriva României. Erau luate în considerare două ipoteze: un atac în nordul Basarabiei, spre Botoșani, sau spre sudul provinciei, cu un atac de această dată secundar spre Botoșani. În cazul primei ipoteze, armata forțele române erau destinate pentru o apărare pe linii succesive, oferind timp trupelor poloneze să intervină. Se pare că această primă ipoteză era considerată mai plauzibilă în condițiile unui atac care ar fi avut România drept țintă²⁶.

Studiul nr. 6 prevedea, după concentrarea trupelor române în nordul Basarabiei și al celor poloneze la sud de Pripet, dezvoltarea operațiunilor asupra grupului secundar inamic, pe direcții generale, ce urmau să fie adaptate situației adversarului²⁷.

Studiul nr. 7 avea drept obiect analiza condițiilor și principiilor de cooperare ale armatelor aliate în ipoteza unui atac demonstrativ la nord de Pripet – urmat de un atac principal rus la sud de Pripet fie contra Poloniei, fie contra României (în nodul Basarabiei), fiind sugerată o „acțiune ofensivă cu scop limitat” contra grupului de la sud²⁸.

Această diversitate de situații și de proiecte necesitau o cooperare foarte strânsă între cele două state majore, fapt concretizat printr-un contact direct și permanent între cele două părți. Contactul s-a păstrat prin dese schimburi de vederi, prin corespondență și mai ales prin conferințele ce au avut loc în cele două capitale. Lucrările delegațiilor militari la aceste conferințe erau adunate, cel puțin în primii ani, în așa-numitele „studii speciale”, care corespund cu proiectele prezentate mai sus. Primele două studii (Proiectul de operațiuni

româno-polon în cazul unui război contra Rusiei și Funcționarea legăturilor și serviciilor) au fost întocmite la 21 septembrie 1921²⁹.

În ianuarie 1930, generalul Piskor, șeful Stat Major polonez, ajunge la București însoțit de o delegație de ofițeri superiori, fiind primit de omologul său, generalul Samsonovici. Cu acest prilej a fost discutată chestiunea reînnoirii convenției militare ce urma să expire în 1931, precum și posibilitățile de interpretare ale articolului nr. 1 din Tratatul de la garanție. De ce a fost nevoie de o asemenea analiză? Partea română era interesată ca alianța militară cu Polonia să vizeze exclusiv o eventuală agresiune rusă. Diplomazia românească a remarcat, de exemplu, un pasaj din articolul apărut în „Weser Zeitung” din Bremen la 4 februarie 1931, referitor la pactul româno-polon: „România afirmă continuu că pactul în nici un mod nu se îndreaptă contra Germaniei. Excepțional, se poate da crezământ acestor declarații, deoarece nici o țară nu e atât de dependentă azi de Germania ca România și politica externă românească se face azi exclusiv cu mintea și nu cu inima. Asta înseamnă că în cazul unui război germano-polon, România va ieși din încurcătură, tocmai după cum altă dată, în războiul mondial, a trecut fără șovăire în tabăra înțelegerii”³⁰. E greu de spus dacă ironia din tonul articolului a fost prilej de discuții în cercurile diplomatice românești, dar e limpede că, odată cu debutul celui de-al doilea deceniu interbelic, România și-a dorit puțin spre deloc să lase senzația că poate intra în formule de alianță ostile Berlinului.

Într-un context politic în care România s-a arătat, în anumite situații din anii 1929-1933, îngrijorată de existența în rândul diplomației poloneze a unui curent favorabil Ungariei, între 28 aprilie și 2 mai 1930 s-au întâlnit la Varșovia delegații militare din cele două țări, „în scopul de a studia situația aliaților și a inamicului în zona de joncțiune în cursul primelor zile de mobilizare, ca și acțiunile posibile ale inamicului în cursul aceleiași perioade”. Ulterior, spre deosebire de alte întâlniri precedente și pe baza ultimelor evoluții internaționale, s-a trecut la elaborarea unui joc de război cu tema „Cazul unei conflagrații generale. Franța și Germania polarizează statele aliate respective, dând naștere la două mari grupări – Franța,

Vizita Principelui Nicolae în Polonia, noiembrie 1933

Polonia, Mica Înțelegere și Germania, Rusia, Italia, Ungaria și Bulgaria”. Scopul celei de-a doua tabere era ruperea legăturii între statele Micii Înțelegeri și Polonia, asigurarea cooperării directe între forțele germane-ruse-ungare-italo-bulgare, ceea ce ar fi atras după sine scoaterea din luptă a României. Se aprecia că până în ziua Z+35 forțele revizioniste ar deține inițiativa datorită avantajului luat prin devansarea pregătirilor față de celelalte state, după care inițiativa strategică urma să treacă de partea României și a aliaților săi³¹.

Datorită faptului că tratatului de garanție și convenției militare încheiate în 1926 le expira valabilitatea, miniștrii de externe ai României și Poloniei au semnat, la 15 ianuarie 1931, la Geneva, prelungirea pe încă cinci ani a acordului de garanție. A fost redactată o nouă convenție militară (semnată la Varșovia la 30 iunie 1931), unde textul propus de Marele Stat Major român a fost aproape integral adoptat, cu accent pe „sprijinul și asistența” pe care România și Polonia urmau să le ofere reciproc³². Pe de altă parte, într-un raport pe care ministrul român la Varșovia l-a trimis la București era prezentată opinia cercurilor conducătoare poloneze, acestea constatând că „românii nu merg totdeauna mână în mână cu ei,

că se inspiră prea mult din sugestiile aliaților și în special ale Franței, insuficient de cunoscătoare a problemei rusești. În colaborarea militară, polonii sunt stânjeniți prin târăgănări ale diferitelor soluții propuse și acceptate, ei zic că la noi chestiunile se rezolvă teoretic, iar soluțiile practice vin tardiv sau niciodată. În rezumat, la Varșovia există sentimentul că nu am înțeles încă nici pericolul care ne amenință nici importanța alianței”³³.

Declinul cooperării, 1931-1939

Pentru factorii de decizie de la București, lipsa clauzei „erga omnes” din documentele militare româno-polone a dus la nevoia de a consolida Mica Înțelegere. În consecință, coordonarea militară româno-polonă a scăzut mult în intensitate. În iunie 1932, cu prilejul vizitei șefului Marelui Stat Major polonez, a avut loc o conferință operativă, cu caracter mai degrabă formal. Între 1932 și 1935 nu a mai avut loc nici o conferință între cele două state majore, „dat fiindcă Marele Stat Major polon nu a făcut demersurile obișnuite”. În 1934, cu prilejul participării a unei delegații militare poloneze la manevrele regale, au existat discuții între șefii secțiilor de operații din cele două state majore „pe chestiuni minore”. În februarie

1935, atașatul militar al Poloniei la București a cerut o întâlnire cu generalul Samsonovici, transmițându-i dorința Marelui Stat Major polonez de a relua lucrările întrerupte în 1933 și 1934. Comunicarea atașatului nu a fost însă urmată de o invitație scrisă, formală, din partea statului major polonez³⁴.

Fără îndoială unul dintre motivele răcirii accentuate a relațiilor bilaterale s-a datorat semnării de către Polonia a tratatului de neagresiune cu Uniunea Sovietică, în iulie 1932 (în noiembrie Franța a semnat cu Moscova un tratat asemănător). Aflând de hotărârea guvernului de la Varșovia de a parafa cu orice preț tratatul de neagresiune, Grigore Gafencu îl însărcina pe Victor Cădere, ministrul român la Varșovia, să transmită, prin intermediul lui Beck, primului ministru sau mareșalului Piłsudski, că guvernul român „are un motiv special și precis pentru a considera semnarea prematură de către Polonia drept un act neprietenos față de România, care nu corespunde nici spiritului și nici textului tratatului nostru de alianță”³⁵.

În atare condiții este de înțeles de ce, după 1932, conferințele militare comune deveniseră inoperante, de vreme ce Polonia nu mai pu-

tea sări în ajutorul României dacă aceasta era victima unei agresiuni, date fiind prevederile pactului de neagresiune cu Uniunea Sovietică. Putem aprecia că momentul 1932 reprezintă primul pas spre izolarea României, ce avea să atingă punctul culminant în vara anului 1940. Pe de altă parte, la mijlocul anilor '30 ai secolului trecut factorii de decizie de la București au ajuns la concluzia (greșită, cum aveau să constate, dureros, ulterior) că Uniunea Sovietică, angrenată (se spera) într-o politică de apropiere față de democrațiile occidentale, nu reprezintă pericolul principal la adresa securității naționale, acestui rol revenind Ungariei. „Diplomația de suprafață” sovietică s-a dovedit, în acest caz, eficientă. Astfel, Mica Înțelegere a devenit instrumentul de securitate primordial pentru București.

„Relațiile existente între cele două state s-au restabilit după tensiunile din timpul lui Titulescu”, aprecia, în aprilie 1937, ministrul german la București, Wilhelm Fabricius³⁶, o afirmație parțial adevărată, așa cum am precizat deja. Această răcire a relațiilor româno-polone a fost accentuată și de campaniile de presă destul de agresive, motiv pentru care mi-

Vizita președintelui polonez Ignacy Mościcki la București, 1937

nistrul polonez la București a cerut o întâlnire cu șeful Marelui Stat Major român, generalul Samsonovici, care l-a primit la 19 octombrie 1935. Reprezentatul Varșoviei a dezmințit „toate zvonurile” care afectau alianța dintre cele două țări și a subliniat „permanența pericolului rus pentru ele”³⁷. Pe de altă parte, propunerea poloneză pentru o întâlnire între șefii de state majore în ianuarie 1936 a fost cu diplomatie respinsă de partea română: „îmi iau permisiunea de a vă informa că este posibil ca în această perioadă să aibă loc o serie de consfătuiri ale Consiliului nostru superior de război – consfătuiri de la care nu voi putea lipsi. De aceea regret mult că nu sunt încă în măsură a vă da un răspuns precis referitor la data conferinței și voi reveni asupra acestui subiect imediat ce vă voi putea anunța data consfătuirii noastre”³⁸.

În realitate, partea română dorea să obțină din partea Poloniei un angajament oficial de interpretare a articolului 1 din tratat, în sensul unei angajări a Varșoviei în cazul unui atac ungar asupra României, așa cum partea poloneză își dorea un angajament identic al Bucureștilor pentru un eventual atac german.

În decembrie 1936, la Varșovia, o nouă conferință comună a mai atenuat din animozitățile reciproce, realizându-se ceva progrese de ordin „practic”. În iulie 1937 a avut loc o nouă conferință, de această dată la București, prilej cu care s-a semnat un protocol general al conferinței împreună cu patru protocoale speciale și o anexă de transmisiuni, discutându-se chestiuni în legătură cu operațiunile și fortificațiile din zona de joncțiune a celor două armate pe frontul de Est. În iunie 1938 s-a întrunit la Varșovia ultima conferință a celor două state majore aliate, din nou cu semnarea unui protocol general și a 7 protocoale speciale, corespunzătoare chestiunilor discutate.

În octombrie 1938, colonelul Beck, ministrul de externe polonez, a avut discuții cu regele Carol al II-lea despre posibilitatea creării unui bloc polono-maghiaro-român (eventual și cu Iugoslavia), care să se opună expansiunii Germaniei în Europa răsăriteană. Istoricul Anna Cienciala apreciază că nu doar diferența teritorială româno-maghiară a fost obstacolul principal în calea acestui proiect, cât și lipsa sprijinului din partea unei mari puteri euro-

Vizita Regelui Carol II în Polonia, 1937

pene. Mussolini, care își dorea o expansiune a Italiei în Balcani, era înclinat să sprijine proiectul, fapt care nu s-a concretizat³⁹.

Conferința din 1939 urma să aibă loc la București. În mai 1939, Marele Stat Major a întocmit o notă către primul ministru, cerându-i să aprecieze „dacă această conferință mai este oportună pentru luna iunie ori, dacă trebuie să o amânăm pentru altă dată sau dacă pe moment o trecem sub tăcere”. Armand Călinescu, pe atunci premier, a notat pe document: „se va trece sub tăcere momentan”⁴⁰. Un final al relațiilor militare bilaterale mult schimbat față de atmosfera din anii 1919-1921.

Care au fost motive care au dus la răcirea relației româno-polone în cel de-al doilea deceniu interbelic? În primul rând, situația geostrategică a Poloniei, înconjurată de două mari puteri revizioniste și având două minorități numeroase, puternic susținute din exterior, germanii și ucrainenii, asupra cărora se puteau folosi doar mijloace politice, orice apel la forță riscând să ducă la o intervenție militară a unuia dintre cei doi vecini⁴¹. Toate aceste chestiuni ieșeau din sfera de aplicabilitate a convenției militare româno-poloneze.

În al doilea rând, să remarcăm dinamica diferită a celor două țări în perioada interbelică. Dacă România a rămas, cu mici nuanțe, fidelă ideii de păstrare a statu-quo-ului obținut prin tratatele de pace de la sfârșitul primei conflagrații mondiale, statul polonez din 1938-1939 nu mai era cel din 1920-1921. Pentru factorii de decizie de la București, dorința Varșoviei de a îndrepta alianța atât asupra Uniunii Sovietice, cât și a Germaniei, dar mai ales susținerea cauzei Ungariei și revendicările teritoriale pe seama Cehoslovaciei, un aliat constant al României, au afectat relația româno-poloneză, începută atât de bine în anii 1919-1921.

NOTE

¹ Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, Editura Militară, București, 1981, p. 94-95.

² Eliza Campus, *Proiecte de uniuni și uniuni zonale în perioada 1919-1939*, în *Probleme de politică externă a României 1918-1940*, Culegere de studii, vol. III, Editura Militară, București, 1983, p. 67 și urm.

³ Viorica Moisuc, *Premisele izolării politice a României 1919-1940*, Humanitas, 1991, p. 250-251.

⁴ Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică*, Editura Academiei Române, București 1991, p. 28.

⁵ *Ibidem*, p. 28.

⁶ Arhivele MAE, fond Polonia, vol. V, f. 9.

⁷ Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 29.

⁸ Daniel Hrenciuc, *Alianța militară româno-polonă în geopolitica Europei central-răsăritene (1919-1939)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018, p. 51.

⁹ *Ibidem*, p. 51.

¹⁰ Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 29-30.

¹¹ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 51-52.

¹² Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 32.

¹³ Arhivele MAE, fond Polonia, vol. V, f. 9.

¹⁴ *Ibidem*, f. 10.

¹⁵ Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 31.

¹⁶ *Ibidem*, p. 32-33.

¹⁷ *Ibidem*, p. 33.

¹⁸ Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 53-54.

¹⁹ Anna M. Cienciala, *The foreign policy of Józef Piłsudski and Józef Beck, 1926-1939*, „The Polish Review”, 2011, vol. 56, nr. ½, p. 114.

²⁰ Colonel (r) dr. Dan Prisăcaru, *La granița de est a sistemului de securitate versaillez – repere ale relațiilor politico-diplomatice și militare româno-polone în anii 1919-1932*, în „Gândirea militară românească”, nr. 1-2/2018, p. 158.

²¹ *Ibidem*, p. 157.

²² Daniel Hrenciuc, *op. cit.*, p. 59-60.

²³ Arhivele MAE, fond Polonia 1920-1944, vol. 65, f. 2.

²⁴ *Ibidem*, f. 6.

²⁵ *Ibidem*, f. 8-10.

²⁶ Arhivele MAE, fond Polonia 1920-1944, vol. 65, f. 20.

²⁷ *Ibidem*, f. 23.

²⁸ *Ibidem*, f. 29.

²⁹ *Ibidem*, f. 268.

³⁰ *Ibidem*, f. 273.

³¹ Mihai Retegan, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, București, 1997, pp. 71-72.

³² Arhivele MAE, fond Polonia 1920-1944, vol. 65, f. 273.

³³ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 72.

³⁴ Arhivele MAE, fond Polonia 1920-1944, vol. 65, f. 274.

³⁵ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 82.

³⁶ Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*, București, Editura Polirom, 2003, p. 18.

³⁷ Arhivele MAE, fond Polonia 1920-1944, vol. 65, f. 275.

³⁸ Mihai Retegan, *op. cit.*, pp. 160-161.

³⁹ Anna M. Cienciala, *op. cit.*, pp. 140-141.

⁴⁰ Arhivele MAE, fond Polonia 1920-1944, vol. 65, f. 275-276.

⁴¹ Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 162.

FROM HONORARY CONSULATE TO LEGATION. THE ESTABLISHMENT OF THE ROMANIAN DIPLOMATIC MISSION IN POLAND (1919)

ADRIAN-BOGDAN CIOBANU *

Abstract

This article examines two important historical moments: the establishment of a Romanian honorary consulate in Warsaw in the late 19th century, and the assignment of a Minister plenipotentiary in the same city at the end of the First World War. Efforts to establish a Romanian consulate in Warsaw began as early as April 1896 and were completed in 1899. After the First World War, at the beginning of 1919, Romania had 13 legations abroad. Only one diplomatic mission was founded in 1919, that in Warsaw, led by an experienced diplomat Alexandru G. Florescu.

Keywords: *honorary consulate, legation, Alexandru G. Florescu, Minister plenipotentiary*

Introduction

In the history of the diplomatic relations between Romania and Poland, most historians¹ bring into discussion the moment of the establishment of the two Legations in the summer of 1919. A correct approach – mostly given that Poland became, only after 1918, a topic of international relations. Starting from my concerns in what regards the Romanian-Russian relations in late 19th century and the beginning of the subsequent century, in the following lines, I will focus on other relevant aspects, mostly from the perspective of the Romanian consular and diplomatic network.

This paper will consider especially two important moments: on one hand, the establishment of an honorary consulate in Warsaw in late 19th century, and on the other hand, the act of sending a plenipotentiary minister in the same city, at the end of the First World War.

The Honorary Consulate in Warsaw

In what regards the consular network of Romania², it should be stated that it developed after the year 1878, when consulates were gradually constituted in various European cities, mostly in Central and Southeast Europe: Budapest, Chernivtsi, Thessaloniki, Rusciuk,

* Assistant Professor PhD at the Faculty of History, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași.

Odessa. According to the *Supplementary Law on the Romanian legations and consulates, as well as on the central administration of the Ministry of Foreign Affairs in February 1879* and to the *Consular Regulation of June 1880*, the Romanian consuls abroad had two categories: remunerated/paid consuls and unpaid/non-remunerated consuls. Concerning the attributions of the consuls within the first category – Romanian citizens – they were of an administrative nature: state registrars and civil and criminal jurisdiction registrars. Not least, they had the duty of “defending the Romanians and their interests in the locality, by exercising all the rights granted through treaties and local customs”³. The honorary consuls were not paid by the Romanian State; they only received money for letters and seals. Furthermore, in the lack of Romanian citizens, the government had the possibility of appointing foreign citizens (they were also non-remunerated consuls and they tackled mainly commercial issues; they were appointed from among the “most influential” persons). In addition, they were not allowed to leave their position or to be absent for more than a month without the consent of the head of the Legation (their superior) or of the minister of Foreign Affairs (where there was no Legation) without delegating a person to replace them”⁴.

The consular network in the Russian Empire was formed gradually after 1879. During a first phase, the Saint Petersburg Legation was in charge of the consulate of Odessa, founded on 17th September 1879 (comprising a consul, a viceconsul, and an interpreter) and of the consulate of Ismail, founded on 17th September 1879. The latter had two functioning phases: 1879-1884 and 1892-1918⁵. The consuls had to correspond directly with the head of mission in Petersburg; only in emergency cases, they were allowed to address directly to the minister of Foreign Affairs⁶. Gradually, throughout the Russian empire, several honorary consulates were founded: the consulate of Moscow was founded on 22nd December 1882; the one of Petersburg in 1891, then the one of Warsaw in 1899, followed by those of Rostov on Don (1903), Helsingors (1907), and Riga (1913)⁷.

The endeavours for the establishment of a Romanian consulate in Warsaw began as

early as April 1896. The initiative seems to have pertained to the honorary consul in Petersburg, Poliakov, who in a telegram sent to the Romanian Minister plenipotentiary, Gh. Rosetti-Solescu, mentioned several arguments in support of this endeavour. The city was featured as one of the most important commercial and industrial cities in western Russia. For this position, they proposed Iosif Landau – with a Law degree from the Imperial University in Warsaw – who also represented at that point the Persian shah. Several months later, Landau himself sent to Rosetti the list of countries already represented in Warsaw: Germany, Austria-Hungary, Belgium, Spain, the US, France, Great Britain, Italy, Persia, Peru, the Netherlands, Portugal, Switzerland, Sweden-Norway. Poliakov's initiative was not reified initially. Two years later however, in May 1898, he reiterated the initiative of creating a consulate in Warsaw. He believed that the commercial relations between Romania and Russia had to further develop, but he highlighted the lack of a consular network to support it⁸. Following this initiative, Rosetti conveyed a report to the ministry, supporting the establishment of the consulate and Landau's appointment. Only in the last part of the year, the Decree of 19th December 1898 approved the establishment of the consulate. In this direction, Rosetti believed that the appointment was in the interest of the Romanian State and that Landau's official position had to be consul general; otherwise, he may not have accepted the dignity in question:

“I am doing my best here to set my affairs in order, but it is rather hard to do it on my own, though I have to do it; as soon as I finish, I will get to Bucharest for your orders. From my arrival to the country, I received several letters from Poliakov in which he kept on insisting for the nomination of Josef Landau as Consul General in Warsaw. I believe such a nomination is really useful for our interests and I hereby ask you to give the necessary orders for a decree in this respect. I think Mr. Landau should be appointed as Consul General, because the Kingdom of Poland has a very separate administration and the foreign Consuls there all have the title of

Consul General. Without it, our consul would have a lower position, which would be embarrassing for our interests, and I even believe that Landau would not accept it. There is already an official note of the Legation in this respect”⁹.

After a telegram exchange between Gheorghe Rosetti-Solescu and the Russian minister of Foreign Affairs, Vladimir Lamsdorff, as late as March 1899, they promulgated the ukase through which Landau was acknowledged officially. On 26th March 1899, Landau was informed officially by Rosetti concerning his new position; he was invited to Petersburg in order to be briefed concerning the necessary guidelines for the consular. Several months later, in June, the first problems emerged. As he had been gone on a holiday during the summer, Landau requested approval for appointing Adam Bardet as secretary, (he would also sign documents on his behalf). Rosetti was not against the appointment of Bardet; he let Landau know that he could appoint anyone he would see fit as secretary, but in what concerned signing documents, he would have to make a special request to Bucharest for approval. In September 1899, Rosetti received a note according to which he could manage the “affairs” of the consular office, he could sign various documents, but the reliability pertained to the consul general, namely, Landau. The reports of the last within the subsequent years comprise details on either the mining industry, the commerce, or industry within the consular district of Warsaw for the year 1899, or the wool fair that occurred in the capital of the Polish provinces in the days of 15th-16th June 1900¹⁰.

From the information we hold so far, the address of the consulate general, most probably for Landau’s residence, was in 1900, 10 Pienkina street¹¹. After the aforementioned year, the information on the consulate and on the persons leading it is rather scarce. Whereas in various lists comprising information on the consular network the name of the Petersburg consulate is featured, there is no note on the holder of the position in question. I have found such cases for the lists of 1902, 1903, and 1911.

The foundation of the Legation

At the beginning of 1919, Romania had 13 legations abroad (Rome, Brussels, Madrid,

London, Belgrade, The Hague, Stockholm, Christiania, Bern, Athens, Washington, Paris, Tokio¹²) and one diplomatic agency (in Cairo). The Romanian legations were led by experienced diplomats, trained in the period before the war, such as Alexandru Em. Lahovari, Nicolae Mișu, Trandafir Djuvara, Carol M. Mitilineu, Nicolae Filodor or Gheorghe Cretzianu¹³.

In 1919, just one diplomatic mission was founded, namely the one in Warsaw, led by another experienced diplomat, Alexandru G. Florescu. Born to an old Romanian family in 1867, with a legal degree obtained in Bucharest, he had joined the diplomacy in 1890 as unpaid attaché. Less than a month upon him passing the admission exam for the diplomatic career, in April 1890, Alexandru G. Florescu – “young, Orthodox, 23 years of age, clerk, born in Bucharest in 1867 and residing in Bucharest, str. Dorobanți nr. 20, the son of Mr. Maj. George Florescu, residing in Botoșani, and of Mrs. Zoe Lenș, residing in Paris” – married Miss “Olga Costescu-Comăneanu, young, Orthodox, 20 years of age, working as a maid, born in Bucharest in 1869, residing in Bucharest, str. Cățunul, the daughter of Mr. Constantin, rentier, and of Mrs. Zoe Costescu-Comăneanu”¹⁴. The young diplomat was related to Titu Maiorescu, conservative politician, who influenced his career.

Regarding the appointment of Florescu in Warsaw, in 1919, an important aspect is worth highlighting here: in March 1913, he had resigned from diplomacy. He had not activated in diplomacy for six years. So, in July 1919, at the time of his appointment in Poland, he was outside the diplomatic corps. In the memoirs of Alexandru Iacovaki, is a possible explanation for Florescu’s appointment in the Polish capital. Whereas he had never joined Ion I.C. Brătianu in his political career, the latter “appreciated him and his volunteer services for the country during the war”¹⁵. On 16th July 1919, a royal decree enabled the establishment of the Romanian Legation in Warsaw, the first holder of the position being Alexandru G. Florescu.

In the summer of 1919, at the time of the establishment of the diplomatic mission, beside the head of the mission, we find Alexandru Iacovaki, as second class secretary,

Alexandru G. Florescu¹⁶

Date and place of birth: 3 August 1867, Bucharest

Parents: George and Zoe (born Lenş)

Studies: Degree in Law/University of Bucharest

Marriage: twice Olga Costescu-Comăneanu and Alexandrina Petrovici Aramis

Diplomatic career:

- Ministerial Decision No. 6042, of March 20, 1890, he was appointed unpaid attaché in the central administration of Ministry of Foreign Affairs.
- Ministerial Decision No. 7078, of April 11, 1890, he was appointed unpaid attaché within the Paris Legation.
- Ministerial Decision No. 18293, of October 15, 1890, after the contest, he was recognized as attaché of legation (October 15, 1890 – February 11, 1891).
- Royal Decree No. 378, of February 12, 1891, appointed attaché of legation second class at Paris, remunerated with 200 lei/month.
- Recalled to the central administration of Ministry of Foreign Affairs on September 13, 1891, he was assigned to the Political Division.
- Ministerial Decision No. 23877, of December 20, 1891, he was appointed assistant to the head of the Ministers Cabinet, beginning December 30, 1891.
- Royal Decree No. 1451, of April 21, 1892, he was appointed, beginning May 1, 1892, chancellor of the Consulate of Thessaloniki, remunerated with 400 lei /month.
- Ministerial Decision No. 25, of May 1, 1892, he was assigned to the central administration of Ministry of Foreign Affairs and charged with helping the head of the Ministers Cabinet.
- Royal Decree No. 1089, of March 22, 1893, he was conferred the title of secretary of legation third class legation secretary.
- Royal Decree No. 2625, of June 30, 1893, he was appointed, beginning June 1, 1893, vice-consul and chancellor of the Consulate General in Budapest.
- Ministerial Decision No. 22, of July 3, 1893, continues the service in the central administration of Ministry of Foreign Affairs.
- Ministerial Decision No. 37, of September 17, 1893, he was in charge of the “functions” of chief of the minister’s cabinet.
- Royal Decree No. 488, of February 9, 1894, he was appointed, beginning March 1, 1894, second class legation secretary in Berlin, remunerated with 600 lei / month.
- Ministerial Decision No. 4, of February 28, 1894, he was to fulfil the “functions” of chief of the minister’s office.
- Royal Decree No. 1401, of March 31, 1894, he was appointed, according to the law on the organization of the ministry, as head of the minister’s office.
- Royal Decree No. 3700, of October 1, 1894, he was appointed second class legation secretary in Petersburg, remunerated with 600 lei / month.
- Royal Decree No. 3829, of October 7, 1895, he was put in a “position of availability”.
- Royal Decree No. 4149, of November 13, 1899, he was appointed, beginning November 15, 1899, general secretary of Ministry of Foreign Affairs, remunerated with 1000 lei/month (November 13, 1899 - February 14, 1901). On February 14, 1901, he resigned.
- Royal Decree No. 1252, of April 2, 1911, he was appointed extraordinary envoy and plenipotentiary minister in Athens. On February 23, 1913, he demanded that his resignation be accepted, beginning March 1, 1913. Through Royal Decree No. 1209, of March 18, 1913, his resignation was accepted, beginning April 1, 1913.
- Royal Decree No. 3089, of July 18, 1919, he was appointed special envoy and plenipotentiary minister in Warsaw, newly established legation.
- Royal Decree No. 3200, of July 16, 1921, he is conferred the rank of Minister Plenipotentiary Class II.
- Royal Decree No. 1074, of March 21, 1924, he was accredited, beginning April 1, 1924, in the same capacity to the governments of Latvia and Estonia.
- On June 1, 1924, he sent a telegram requesting to be put in a “position of availability” beginning September 1, 1924.
- Royal Decree No. 2585, of July 24, 1924, he was put in a “position of availability” beginning September 1, 1924.

Date of death: 23 September 1925

Alexandru G. Florescu
(Narodowe Archiwum Cyfrowe)

Dimitrie Mincu, consul, and Alex Bădălescu (military attaché). The first of them noted about Alexandru Florescu that he was “a very intelligent man, eager to work and gifted by nature with great kindness. His vast culture, especially literary, made him fully adapt to the aristocratic environment in which he was destined to defend Romania’s interests”; and he appreciated his colleague Dimitrie Mincu for “his methodical and conscientious spirit”¹⁷.

Observing the heads of mission of Romania who were in charge of the legations from the states forming the Little Entente, we can notice that Florescu was the only career diplomat. In Czechoslovakia was appointed Constantin Hiott, and in the Serbo-Croatian-Slovenian Kingdom, Theodor Emandi.

As pointed out in the historiography of the theme¹⁸, Alexandru G. Florescu’s diplomatic

mission was not an easy one. The Romanian Plenipotentiary contributed to the creation of the Romanian-Polish alliance in 1921 and to the consolidation of bilateral relations. On one hand, Florescu quickly integrated into the Polish society, being appreciated by the local elite, and on the other hand, he enjoyed the trust of decision-makers in Bucharest during the mission in Poland. In fact, the reports, notes and telegrams sent from Warsaw prove the professionalism of the diplomat and the clarity with which he perceived the Polish-Romanian relations.

During the mandate of Alexandru G. Florescu, the number of legation staff increased. For example, in 1922, beside the head of mission, we also find: Constantin Laptew (secretary first class), Edmond Ciuntu (secretary third class), Gheorghe Elefterscu (secretary third class), Dimitrie Mincu (consul general), Carol Harting (vice-consul), Francisk Gura (interpreter), Mihaela Atanasiu (typist), Corneliu Bălăcescu (first class commercial agent), Alex Bădălescu (military attaché). The increase number reflects the stage of Romanian-Polish relations. For comparison, the legations in Portugal, the Netherlands, Norway or Japan consisted of a maximum of three diplomats¹⁹.

In the summer of 1924, alleging health problems, Alexandru G. Florescu requested to be recalled from the position he had held for five years. He died in September 1925. I have selected in the following lines excerpts from the Polish press upon the death of the former diplomat. “Kurjer Poranny” for instance, mentioned him as “one of the most tested friends of Poland among the foreign politicians and the representative for several years of the allied Romania in Warsaw. Alexandru Florescu was one of the tireless collaborators in the achievement of the Polish-Romanian alliance and of the beautiful consolidation of this alliance”. “Gazeta Warszawska” wrote: “from the first day of his arrival to Warsaw, he worked tirelessly for the public opinion – the people – in his country to get to know Poland as much as possible; to this end, he spared no endeavours or expenses, in order to persuade numerous Romanian politicians, industry men, and mostly journalists that it was necessary to have closer relations with the Polish decision-mak-

ers. The deceased also had remarkable personal qualities: amazing kindness and excellent manners, reason for which he soon gained the admiration of all the circles within the capital. The receptions at the Romanian Legations – for which he received assistance from his distinguished wife – will be a long-lasting memory for the people of Warsaw²⁰.

Maybe now, after we celebrated 100 years of Romanian-Polish diplomatic relations, the name of Alexandru G. Florescu should be on everyone's attention.

NOTES

¹ See for example: Florin Anghel, Nicolae Mareș, Dumitru Preda, *România-Polonia. Relații diplomatice*, vol. I, 1918-1939, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003; Florin Anghel, *Construirea sistemului „cordon sanitaire”. Relații româno-polone 1919-1926*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2008; Nicolae Mareș, *Diplomați polonezi și români, la Varșovia și București*, in Idem, *Istorie-Diplomație. Eseuri*, vol. II, Editura Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 213-225; Adrian Vițalaru, *From Alexandru G. Florescu to Gheorghe Grigorcea. The Chiefs of Diplomatic Mission of Romania in Poland (1919-1939)*, in „Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, tom LIV, 2017 (Omagiu profesorului Gheorghe Cliveti), p. 141-150.

² See for example Daniel Cain, *Entre politique et éducation: le réseau consulaire du Vieux Royaume de Roumanie dans l'Empire ottoman (1881-1913)* in „Etudes Balkaniques-Cahiers Pierre Belon”, 1/2017, p. 159-187; Adrian-Bogdan Ceobanu, *A Romanian Consul at the Margins of the Russian Empire: Gheorghe Florescu in Ismail (December 1916 – March 1918)* in „Plural. Istorie, cultură și societate”, vol. 6, nr. 1/2018, p. 63-76.

³ Ion Mamina, Gheorghe Neacșu, George G. Potra (eds.), *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente*, vol. I, 1859-1919, Fundația Europeană Titulescu, București, 2004, p. 393-398, p. 411-433.

⁴ *Ibidem*, p. 414.

⁵ Adrian-Bogdan Ceobanu, *Politică și diplomație la sfârșitul secolului XIX. Din istoria relațiilor româno-ruse (1878-1899)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2017, p. 315-324.

⁶ *Organizarea instituțională a Ministerului Afacerilor Externe. Acte și documente...*, p. 412.

⁷ More details in Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Fond Petrograd, vol. 42-43.

⁸ Adrian-Bogdan Ceobanu, *op. cit.*, p. 316-317.

⁹ *Gheorghe Rosetti-Solescu Corespondență diplomatică personală și oficială (1895-1911)*. Petersburg, Rudolf Dinu, Adrian-Bogdan Ceobanu (eds.), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2016, p. 176.

¹⁰ Adrian-Bogdan Ceobanu, *op. cit.*, p. 317.

¹¹ AMAE, Fond Constantinopol, Problema 26, unpagued.

¹² At the beginning of 1919, the Tokyo Legation had no holder

¹³ Adrian-Bogdan Ceobanu, *New Times, Old Diplomats: Romanian Diplomatic Corps after the First World War (1918-1920)*, in *Romanian Diplomatic Corps (1918-1947): Recruitments, Professional Ways, Intellectual Profiles*, Adrian Vițalaru, Ionuț Nistor, Adrian-Bogdan Ceobanu (eds.), Hartung-Gorre Verlag, Konstanz, 2020, p. 74.

¹⁴ Adrian-Bogdan Ceobanu, *Diplomați în Vechiul Regat. Familie, carieră și viață socială în timpul lui Carol I (1878-1914)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2015, p. 208.

¹⁵ BAR, Secția Manuscrise [Manuscript section], Alexandru Iacovachi, Amintiri despre Ionel Brătianu, p. 8-10.

¹⁶ His biographical file was published in Adrian-Bogdan Ceobanu, *Secretarii generali ai Ministerului Afacerilor Străine (1878-1918). Studii și documente*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2019, p. 116-119.

¹⁷ BAR, Secția Manuscrise [Manuscript section], Alexandru Iacovachi, Amintiri, f. 65.

¹⁸ Adrian Vițalaru, *op.cit.*, p. 141-150; Florin Anghel, *România și Polonia. Farmecul, mirajul și consecvența unui „cordon sanitaire” (1918-1921)/ Rumunia i Polska. Urok, złudzenie i konsekwencja cordon sanitaire (1918-1921)*, in *Renașterea Poloniei și Unirea României. Despre centenarul stabilirii relațiilor diplomatice româno-polone/Odrodzenie Polski i Zjednoczenie Rumunii. W stulecie nawiązania polsko-rumuńskich stosunków dyplomatycznych*, Warszawa, 2018, p. 101-115.

¹⁹ *Ministerul Afacerilor Străine. Personalul: administrațiunii centrale; delegațiunii în comisiunile europeană și internațională a Dunării; Societății Națiunilor, la Geneva; serviciului diplomatic; serviciului consular; Tribunalului maritim din Galați; Curții Superioare de Prize maritime din București și Tribunalului de Prize Maritime din Galați*, Imprimeria Statului, București, 1922, p. 26.

²⁰ AMAE, fund Problema 77, folder F 13 – Alexandru G. Florescu, unpagued.

A VENTURE WHICH NEVER HAPPENED. THE PROJECTED DELIVERY OF MILITARY EQUIPMENT TO POLAND USING THE POLISH NAVY SERVICES, VIA THE TERRITORY OF ROMANIA IN 1939

TOMASZ MIEGOŃ *

Abstract

The Polish-Bolshevik war of 1919-1921 emphasized Poland's need for establishing supply routes in case of another conflict. Given the political situation on the European continent, Romania was chosen to become a transport hub for war material from Great Britain and France. To this end, steps were taken to establish a Polish Transshipment Base in the Romanian port of Galați. From there, the military equipment delivered on ships was to be transshipped to railroad cars and sent to Poland.

Keywords: Poland, Romania, Gdynia, Galați, transshipment base, Germany

The experiences of the Polish-Bolshevik war of 1919-1921 highlighted the necessity to create safe – both from the technical and political point of view – routes and infrastructure necessary for the supply of military equipment to Poland in case of another conflict. After regaining independence, the Republic of Poland was a poor country, destroyed by the fronts of World War I passing through its territory, by the robber economy of the partitioning states and by the fights of 1919-1920. There was almost no arms industry. The construction of the port in Gdynia did not solve the problem of providing a sufficient route for possible supplies. In view of the predominance of the

Soviet fleet and the weakness – especially in the 1920s – of our Navy, there was a need for alternative solutions. The shape of the Polish borders was not without significance. Gdynia was connected with the rest of the country by a narrow, and therefore easy to break, area separating East Prussia from the rest of the German state. Although Soviet Russia and then the USSR were considered the main opponents in the future war, but given Germany's unfriendly or even hostile policy, a conflict with its western neighbour was not out of the question. In the face of the Reichswehr's limited size, however, it was considered unlikely, at least for the time being. Of the remaining

* Director on the Naval Museum in Gdynia.

countries bordering Poland, only Romania maintained friendly relations with the Republic of Poland throughout the interwar period¹. The importance of mutual contacts was very high, creating the possibility to transport to Poland military equipment, ammunition and fuel from the allied France through Romanian sea ports. It is worth mentioning that during the interwar period, Romania was not only a friendly neighbour but also an ally of Poland. Józef Piłsudski's visit to Bucharest and his meeting with the King of Romania confirmed the desire for mutually beneficial cooperation. There were plans to build roads and bridges to increase transport capacity, as well as at least partial unification of armaments. As Major Tadeusz Nowiński, an officer of the Second Branch of the General Staff, wrote in his post-war memoirs, "Our only declared ally was Romania. The only one and, what is more, invaluable. Lines of communication to the Black Sea ports ran through its territory. Only by this route, in the event of war with Germany, could supplies, raw materials, materiel and possible reinforcements from the West be directed to Poland"².

By the end of the decade of the 1930s, however, the political situation was different. Poland and Romania still maintained friendly relations, but the threat from Germany began to increase rapidly. After coming to power, Adolf Hitler strove to improve relations with the Republic of Poland, which he eventually succeeded in doing. Changes in the direction of German foreign policy were also to the advantage of Polish diplomacy, which was trying to maintain a balance in relations with its two powerful neighbours. Powerful because Soviet totalitarianism had expanded the Red Army to almost monstrous size, regardless of the costs. Partly with German help. On the other hand, German totalitarianism – after Adolf Hitler felt the stability of his position on the international arena – violated interstate agreements, started armaments forbidden by treaties and remilitarized the Rhineland. After the occupation of Austria and the partition of Czechoslovakia, the Germans put forward claims against Poland. One of the demands was for an extra-territorial highway through Polish territory, which would connect East Prussia with the

rest of the Third Reich. The situation was becoming more and more tense. Several meetings took place, during which the Polish side categorically rejected the German demands. Since March 1939, the outbreak of war was becoming more and more real. Already in April 1939, Adolf Hitler unilaterally withdrew from the non-aggression pact, which he had signed with Poland five years earlier. At the same time, however, the Polish Republic managed to strengthen its relations with its traditional ally, France, by concluding an agreement in April 1939 with France and the United Kingdom for mutual military aid in the event of a German attack. Under the terms of the agreement between the Allies, on August 30, 1939, two days before the German attack on Poland, three destroyers of the Polish Navy began the implementation of the Peking Plan. The plan called for the OORP Grom, Błyskawica and Burza ships to leave the Gdynia Naval Base and head to Great Britain as quickly as possible. The plan had been developed several months earlier, in May 1939. Its goal was to lead the core of the Polish surface fleet out of the Baltic Sea, since the German superiority was so enormous that our ships would have no chance to survive. The aim was to save those ships from inevitable destruction in the Baltic Sea, at the same time giving them a chance to continue fighting the enemy at the side of our ally. A possibility was also considered of the Polish destroyers that evacuated from the Baltic Sea covering convoys with materiel to Poland. Therefore, even before the war, a decision was made to build a Polish base in the Romanian port of Galați.

As Poland's ally, Romania found itself in a difficult situation. Within just a few years, Germany had become a military power, and the Romanian state with its oil deposits aroused their growing interest. On the other hand, the Polish authorities were not going to give up their desire to use Romanian territory to transport war material from Great Britain and France to Poland. Why not directly through Gdynia? As late as July 1939, this was precisely the plan. The obtained credits were used to purchase cannons, tanks, airplanes, ammunition and fuel in France and Great Britain, among other things. A small part of them (among others Renault tanks) arrived in Poland a few weeks

before the outbreak of war. Meanwhile, in August 1939 three ships were loaded in Great Britain for the Polish army: 6 units of 152.4 mm calibre naval cannons with ammunition, 24 units of 76 mm calibre anti-aircraft guns (also with a stock of ammunition), 20 units of 533 mm calibre torpedoes for destroyers and submarines, 20 units of 450 mm calibre aerial torpedoes, mine sweeps and mines. However, the transport was stopped after the Poles were informed by the British intelligence about the danger. This is how commander Stanisław Rymaszewicz wrote about it: "Reports of the British Intelligence Service were very alarming as to the German preparations not to let through the Danish Straits those three ships with war equipment for Poland. In connection with this, the German naval authorities are said to have been instructed to devise a plan to attack these ships in the Danish Straits, and not in the manner of open aggression, but in a more sophisticated way, namely, by collision with specially prepared German ships equipped with suitably reinforced bows for ramming"³.

Therefore, it was decided to take a safer, albeit farther route to Poland, which led through the Black Sea and Galați on the Danube, a Romanian port capable of handling medium-sized seagoing vessels. While maintaining secrecy so as not to give the Germans a pretext to intervene diplomatically against Romania, steps were taken to establish a Polish Transshipment Base there. It was there that military equipment delivered on ships was to be transshipped to railroad cars and sent to Poland. The matter was discussed with the Romanian authorities, with the participation of the British and French embassies cooperating in Bucharest with Polish diplomacy. Smoothly, it seems, an agreement was reached and in the second half of August 1939, the British established a route for three ships with supplies for Poland through the Mediterranean Sea, the Black Sea, and then to Galați. Already after the German attack on Poland, on September 3, commander Stanisław Rymaszewicz was assigned to "organize transports of war equipment from Romania to the country"⁴. The Ministry of Military Affairs informed the Polish Embassy in Bucharest and the relevant military institutions

about this fact. Commander Rymaszewicz, a graduate of the Russian Mechanical Department of the Higher Naval Engineering School in Kronstadt, participated in the Balkan War, World War 1 and the Polish-Bolshevik War. He also supervised the construction of Polish submarines and destroyers abroad. Retired commander Ignacy Szaniawski became a deputy of commander Rymaszewicz. Born in 1884 in the Russian partition, he participated as a young officer in the Battle of Tsushima. During his service in the Polish Navy he was, among other things, a deputy chief of the Supply Office of the Naval Management. At the time of his appointment to the position of the deputy of commander Rymaszewicz, he was a civilian contract officer of the Navy. For the purpose of securing the organization and operation of the Transshipment Base in Galați, the military attaché in Bucharest received the amount of one million zlotys.

On September 5, commander Rymaszewicz and his deputy went to Romania. Four days later, on September 9, 1939, as commander Rymaszewicz recalls, they both reported to the Polish military attaché, colonel Zakrzewski, where together with consul general Mikucki they discussed the details of organizing the Polish Transshipment Base⁵. On the next day they reached Galați. There they met with Apostol Popa, a Romanian citizen and honorary consul of the Republic of Poland. He took his tasks seriously, deservedly earning an excellent reputation both in Warsaw and among Polish citizens who benefited from his assistance. However, in the new, wartime situation, Popa's person raised concerns. He had his own shipping company, but was also the director of a branch of a German transport company, whose ships often called at Galați. Moreover, a few weeks earlier Popa had joined the Iron Guard, an organization that sympathized with the Germans. Therefore, as Commander Rymaszewicz wrote in his memoirs, it was necessary to keep the whole enterprise secret from the honorary consul, or at least try to keep up appearances to him⁶. For this purpose both commanders were sent to work in the Polish honorary consulate in Galați. There they posed as officials who could not return directly to Poland from Great Britain, where they were staying. They

both realized that most likely Popa suspected or was even sure of the fictitiousness of such a situation. Probably the Polish woman working there as a clerk was not aware of this. Her main concern was how much they both earn and whether the Polish government or the honorary consul himself should pay for their work⁷. Fortunately, Popa did not let it be known that he suspected or was sure of the falsity of the stories of the two alleged MFA officials. Soon, it also turned out that he was as loyal to Poland as possible. He proved this by helping the Poles who appeared in Galați after September 17 with his own funds, among other things. Nevertheless, it was necessary to find another shipping company than Popa's, ready to cooperate with the Transshipment Base, while doing it preferably in secret from the Honorary Consul himself. The situation was awkward. Of course, it had to be a competitor to Popa's company. It was found, but shortly afterwards its employees informed commander Rymszewicz about the German consulate's interest in the whole affair. The Germans apparently realized what was going on. They did not stop there, but began attempts to persuade the Romanian railroad and port workers to sabotage the transshipment of Polish war material in Galați. The Germans at that time owned two consular buildings in Galați. One of them belonged to Czechoslovakia until recently. It was one of the Czechs still working there who confirmed in a conversation with commander Rymszewicz information about the German interest in the Polish activity in Galați and a good understanding of it by the Germans. He also said that the consulate of the Third Reich was preparing a sabotage action using time bombs against the transports going to Poland⁸. At the same time, on September 18, three ships with supplies for Poland were in the Black Sea and approaching Galați. However, due to the Soviet Union's attack on the Republic of Poland and the seizure of the Polish-Romanian border by Soviet troops, they were redirected to Turkey, and the whole project lost its *raison d'être*. Soon, the military attaché at the Polish embassy in Bucharest ordered the liquidation of the Transshipment Base. One of

its last actions was to pay the transport company, which had already incurred expenses acting on behalf of commander Rymszewicz, the sum of a quarter of a million lei. This corresponded to approximately 12,500 zlotys, or more or less the annual salary of a commander in the Polish Navy⁹. The main organizer of the Transshipment Base construction, commander Stanisław Rymszewicz, emphasized in his memoirs the kindness of the Romanian authorities towards the Polish cause. It was often declared unofficially due to the very difficult political situation in Romania in its relations with the superpower Germany. Although the friendliness of the authorities cooled down after the Soviet attack on Poland, the Romanians themselves were friendly from the beginning to the end, sometimes loudly declaring their friendliness toward the Polish state. The construction of the transshipment base itself was completed. However, the Polish presence in Galați did not end. It was here that one of the centres for transporting Polish soldiers to France and Great Britain was located. The main protagonists of this enterprise were commander Rymszewicz and the consul Popa, who was loyal to Poland and had considerable influence among the army and the police. But that is quite another story...

NOTES

¹ During the same period, Poland also maintained equally good diplomatic relations with Estonia.

² Cited from: D. Koreś, *Tranzyt południowy. Problem organizacji kolejowego tranzytu wojennego do Polski przez Rumunię w latach 1921–1939*, "Europa Orientalis. Studia z dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich" 2014, No. 5, p. 47. It is worth mentioning here that the typescript of the cited diary is in the collection of the Archive of the Institute of National Remembrance in Warsaw.

³ Archive of the Naval Museum in Gdynia, S. Rymszewicz, *Geneza organizacji bazy przeładunkowej w Galat'zu* (mps).

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibidem*, p. 4.

⁶ *Ibidem*, p. 5.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 7.

⁹ *Ibidem*.

THE PROBLEM OF POLISH-ROMANIAN COOPERATION AGAINST GERMANY IN 1939

AGNIESZKA KASTORY *

Abstract

After the German occupation of Czechoslovakia, the United Kingdom proposed that European states should demonstrate unity by signing a joint declaration to oppose German expansion in Europe. The United Kingdom selected France, the Soviet Union, and Poland as its first partners. It was envisioned that Poland would effectively support Romania, which was under German economic pressure, through an alliance between the two countries. The proposed alliance included defence against an attack on the eastern borders of both countries, but the United Kingdom and France tried to get both countries to expand their eastern borders against Germany. Poland rejected this concept because it did not believe in the possibility of German aggression against Romania and preferred not to jeopardize relations with Hungary. For Romania, the proposed expansion of the alliance was not beneficial either. German-Romanian relations could have deteriorated and led Germany to support the territorial claims of Hungary and Bulgaria against Romanian territory. As a result, Poland and Romania chose to protect their own interests: Poland accepted British guarantees and then signed a bilateral agreement with the United Kingdom; Romania accepted British and French guarantees while ostensibly maintaining good relations with Germany.

Keywords: *Poland, Romania, Polish-Romanian alliance, British and French guarantees*

International situation after the liquidation of Czechoslovakia

The liquidation of Czechoslovakia by Germany on 16 March 1939 completely changed the international situation in Europe. Under pressure from Germany, the Slovak parliament proclaimed the independence of Slovakia, while Hungary, in agreement with Germany, occupied the eastern part of Czechoslovakia, the Carpathian Ukraine. These events caused concern in Romania, which held difficult eco-

nomic talks with Germany in March 1939. In Bucharest, it was feared that Germany would use Hungary's attempts to regain Transylvania as pressure on the Romanian government and push it against Romania. In Bucharest, the decision was taken to partially mobilize in Transylvania¹.

The fate of Czechoslovakia and the brutal treatment of its president Emil Hacha by German Chancellor Adolf Hitler caused outrage in Great Britain and France. On 17 March,

---

* Jagiellonian University, Kraków.

British Prime Minister Neville Chamberlain stigmatized the German Chancellor's faithlessness to the Czechoslovakia, who failed to honour the commitments made to Czechoslovakia at the Munich Conference in 1938². According to Chamberlain, the Third Reich thus revealed the aggressive nature of its policy in the region. This conviction of the British Prime Minister was reinforced by reports of the Romanian Ambassador to London, Viorel Virgil Tilea, who on 17 March 1939 informed the British Foreign Minister, Edward Halifax, about the alleged pressure that Germany was to exert on Romania during the economic negotiations. Tilea claimed that the nature of the German proposals and the way in which they were presented were perceived by the Romanian government as ultimative. Gheorghe Tătărescu, Ambassador of Romania to Paris, also informed the French government about the difficult course of these negotiations³.

It soon turned out that the information about the German ultimatum was false, but *"widespread through propaganda with a great political stubbornness"* by Tilea, as the Polish ambassador to London Edward Raczyński wrote jokingly, confirmed the conviction that the Third Reich was seeking the dependence of more and more countries⁴.

At a meeting on 18th March the British Cabinet decided that the UK could not allow the Germans to liquidate or make dependent any more countries that stood in their way to the Aegean and Mediterranean. It had to show its determination to oppose further German expansion in order to bring together smaller states seeking support and strengthen their willingness to resist. A similar position was taken by France⁵.

Already on 21 March, Edward Halifax proposed to the governments of the USSR, France and Poland to sign a joint declaration obliging the signatories to mutually agree on actions in case of a threat to the security and independence of any state in Europe. The choice of Poland was based on the belief that it had the ability to oppose Germany. It also had an alliance with Romania, although in case of aggression by the USSR, but it could theoretically have been extended in case of German aggression. When Edward Halifax presented

Ambassador Edward Raczyński with the draft joint declaration, he immediately inquired about the extent of Poland's allied obligations towards Romania. Raczyński assured that Poland attached great importance to its alliance with Romania, but also that "Poland's highest concern" was to improve Hungarian-Romanian relations⁶.

Poland's position on the proposal for a joint declaration

The Minister of Foreign Affairs of Poland Józef Beck was aware of the fact that German politics brought the threat of war nearer, and he considered the most threatened to be Hungary, Romania, Lithuania because of Klaipeda and Gdańsk (The Free City of Danzig). He thought that these countries could oppose German expansion if they were certain that they would not be isolated and declared their willingness to involve Poland in creating a system of mutual guarantees⁷.

Józef Beck

Poland was also one of the countries under threat. In October 1938, Germany presented it with a proposal to change the status of the Free City of Danzig and to build an extraterritorial connection between East Prussia and the rest of Germany through Polish Pomerania. At the beginning of 1939, a decision was made among Poland's top leaders to reject these proposals, even if they were to end in an armed conflict⁸.

Minister Beck, understanding the growing threat, did not believe that Germany had sent an ultimatum to Romania. The Polish ambassador to Bucharest, Roger Raczynski, did not see any problems in the Romanian-German economic talks. Moreover, Romanian Foreign Minister Grigore Gafencu denied that he had authorized the ambassadors in London and Paris to communicate about the alleged ultimatum. Roger Raczynski suspected that the suggestion in this matter came from the royal palace and that the Romanian representatives in London and Paris carried out the order in accordance with their own discretion and sense of the situation⁹.

Edward Raczynski, on the other hand, who met with Tilea, assumed that the Germans had indeed made difficult demands on Romania, which the Romanian government rejected. However, in Bucharest, there were circles ready to make concessions. According to Raczynski, Tilea's speech was intended to prevent these "frightened elements" from taking the lead in the negotiations and at the same time to draw the attention of the British and French governments to Romania's difficult situation. The government in Bucharest, on the other hand, having no absolute certainty about the position of the powers and not wanting to burn the bridges in relations with Germany, denied the information of its ambassador¹⁰.

The lack of any signals from Budapest on the operation against Romania also raised doubts about Tilea's truthfulness. The Germans could only exert pressure on Romania by obtaining Hungary's permission to march through its territory, or by giving Hungary support for the occupation of Transylvania. Beck, who believed that he still controlled Hungary's actions and was able to mediate in improving Romanian-Hungarian relations, did not believe that Hungary would go that

far. On 20 March, after being informed about the mobilization in Romania and Hungary, he proposed to both governments to start talks. At the same time he warned that the Hungarian-Romanian conflict in the existing situation could end in a European conflict¹¹. He tried to convince the government in Budapest that overly close cooperation with Germany could mean a loss of independence and even sovereignty for Hungary.

In Romania, the Polish proposal to mediate in negotiations with the Hungarian government was hardly taken seriously. In Bucharest, the prevailing belief was that Hungary was no longer acting on its own and that Germany was doing so for it¹².

However, the problem of "defending" Hungary against German domination was used by Beck to reject the British proposal for a joint declaration. The Polish minister argued that a much better form of help for Romania would be the normalization of Romanian-Hungarian relations, in which he was prepared to mediate. He feared that an invitation to the Soviet Union's cooperation would lead to an acceleration of the conflict, due to tense German-Soviet relations¹³.

Beck's reluctance to make a joint declaration also had deeper reasons. The British proposal did not provide Poland with any guarantee of security, and it could have exposed it to a deterioration in relations with Germany. Beck decided to transform the British initiative into a bilateral Polish-British agreement, and on March 23rd he addressed a proposal to Edward Halifax to conclude a bilateral secret agreement in the spirit of the joint declaration proposed by the United Kingdom¹⁴.

Beck also negatively considered the proposal to extend the alliance with Romania against Germany, because Germany could only act against Romania in cooperation with Hungary. Beck believed that he was able to influence relations between the two countries. He repeated this on numerous occasions, despite clear reports from Budapest, that Hungary was determined to occupy Transylvania if only Germany agreed to do so. Although the Polish Ambassador to Budapest, Leon Orłowski, while noting the anti-German sentiment of Hungarian society, argued that no Hungarian

government could renounce Transylvania or defend Romania. This would mean the end of Hungary. For this reason, they pursued a policy of close cooperation with Germany, which allowed Germany to force Slovakia to conclude an agreement with the Third Reich and achieve the desired economic goals in Romania¹⁵.

When writing about Germany's success in Romania, Orłowski had in mind the Romanian-German economic agreement finally concluded on March 23. It enabled Germany to cooperate extensively with Romania, but did not contain any provisions directly threatening Romanian independence¹⁶.

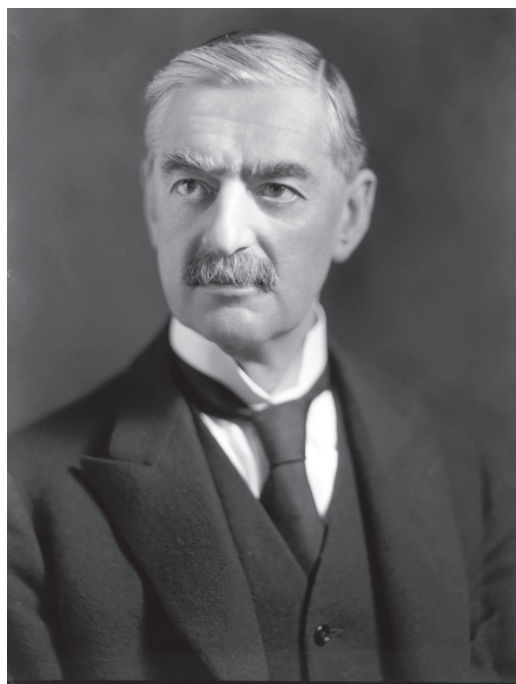
It became clear that Hitler did not plan to attack Romania because he would not have bothered to make an economic deal with Romania. Romania was therefore not the first on the list of German targets, which meant that Germany did not plan to support the revisionist aspirations of Hungary or Bulgaria in the near future. In this situation, the United Kingdom and France recognized that Romania had not yet been completely lost and its independence still needed to be strengthened. Romanian Foreign Minister Grigore Gafencu tried to uphold this belief. He assured that the treaty did not violate Romanian independence, while emphasizing that he had not succeeded in getting Germany to give up supporting Hungarian claims to Romanian territory¹⁷.

In the same days, however, the international situation of Poland was deteriorating. On March 21, Germany renewed its proposal to change the status of the Free City of Danzig and build an extraterritorial route through Polish Pomerania. On 24 March, during a briefing for the employees of the Ministry of Foreign Affairs, Beck described Poland's situation as serious due to the incalculability of Germany. He thought, however, that Hitler could still revise his policy under the influence of Poland's firm stance: *"The powerful were humble towards him, and the weak capitulated in advance, even without saving their honour. With the help of the 9 divisions, the Germans are today strolling through Europe, with this strength no one will take Poland"*¹⁸. On the same day Beck finally rejected the plan of a four-party declaration with the participation of the USSR.

British proposition of 27 March 1939

In the face of Poland's refusal and the USSR's hesitant attitude towards the four-party declaration, on 27 March, the United Kingdom and France offered Poland and Romania support in the event of a threat to their sovereignty, provided that they showed a willingness to resist and a readiness to come to each other's aid. However, the Polish-Romanian rapprochement would be kept secret. In addition, Poland, as a stronger state and bound by an alliance with France, was to commit itself to help France and the United Kingdom on a reciprocal basis. The USSR planned to conclude a secret agreement to help Poland or Romania if they found themselves at war with Germany¹⁹.

The United Kingdom attached great importance to Poland's position, and was determined to support Poland sufficiently to avoid capitulating on German demands. Under the influence of unproven information from journalist Ian Colvin about the planned German attack against Poland, Neville Chamberlain decided to grant Poland guarantees on 31 March. In this situation, Romania found itself

Neville Chamberlain

at a disadvantage. Although the United Kingdom has upheld the 27 March proposal, it has made the granting of guarantees to Romania conditional on Poland's involvement in its defence and the expansion of the Polish-Romanian alliance²⁰.

However, extending the scope of the alliance with Poland was not in Romania's interest, because it would expose Romania to German anger, which increased the probability of an attack from Hungary or Bulgaria. Gafencu, pressed by the French ambassador on this issue, asked whether France would see the possibility of Poland extending its alliance with Romania in case of a Hungarian or Bulgarian attack²¹.

Pressure to expand the alliance was exerted on Beck by British diplomacy during talks in London on the conclusion of a Polish-British agreement (3-7 April 1939). Edward Halifax explained to Beck that the aim of the agreement between Poland, Great Britain and France was to protect Romania from attack or absorption by Germany. He considered the lack of a Polish-Romanian agreement in the event of Hungarian aggression against Romania a dangerous mistake²².

However, Beck did not intend to negotiate the issue of Romania other than in bilateral talks with it. He also ruled out Polish-Romanian cooperation against Hungary, believing that Poland had some political capital in Hungary that it should not lose. In his opinion, any alliance against Hungary would ultimately throw it into the embrace of Germany²³.

However, Chamberlain insisted that Poland should declare its readiness to help Romania if Germany not only wanted to take control of its economy but also threatened to bomb Bucharest, for example. Beck refused to take a stand without consulting the Romanian government. He argued that Poland and Romania had no common interests with regard to Germany and Hungary. In the event of a German attack on Poland, Romania could do little to help Poland. However, Beck could not have imagined a Hungarian attack on Poland²⁴.

The disappointed Chamberlain stated that the British public expected the establishment by Britain, France and Poland of a centre around which other countries would concen-

trate, rather than a bilateral agreement protecting only local interests of selfish states. He wanted Poland's commitments to be not only about a direct attack on Britain, but also about its involvement in the war as a result of defending other countries' right to resist aggression. Beck was ready to make commitments to other countries, but did not want to debate the issue of Romania and Hungary²⁵.

Chamberlain and Beck's views on Hungary were completely different. Chamberlain predicted that Germany would subjugate them and threaten Romania and Yugoslavia. Beck, on the other hand, believed that Hungary would defend its sovereignty and, aware of the importance of the Polish alliance with Romania, would not let itself be used as a tool against Poland. He was determined to maintain the will to resist the Germans that he believed existed in Budapest. At the same time, he declared his willingness to provide military assistance to Romania if it came under German pressure, but he expected that other states would provide it with economic assistance²⁶.

Beck's position caused irritation in Paris, where the security of Romania was much more important than in London. France tried to get Romania to negotiate with Poland to expand the alliance against Germany. However, Romania, like Poland, sought to obtain Western guarantees without additional and risky obligations. On 10 April 1939, the Secretary of State at the Romanian Ministry of Foreign Affairs, Alexander Cretzianu, went to London to get the British government to grant guarantees to Romania without looking at the position of Poland. However, the Foreign Office was convinced that such a decision would release Romania's allies: Poland and Turkey from any responsibility for its fate. The British government wanted to get the countries in the region to cooperate and not make promises to Romania that were difficult to fulfil. From the British point of view much more important was Greece, which Prime Minister Chamberlain decided to grant guarantees on 13 April²⁷.

Romanian efforts to obtain a guarantee were supported by France, which was informed that Hungary had given its consent for German troops to march through its territory. Indeed, on April 12th, Hungary demanded

that Romania stop mobilizing in Transylvania, threatening to do the same. Beck warned the Hungarian government that any aggressive action against Romania could damage not only the overall Polish-Hungarian relations, but also the European peace. Hungarian Foreign Minister István Csáky blamed Romania for the tension, declaring no aggressive intentions towards it²⁸.

In this situation, France proposed to the United Kingdom to join the guarantee for Greece, in exchange for which the United Kingdom will cover Romania with the guarantees. In Paris, it was believed that without this gesture, Poland and Turkey would not help Romania. Chamberlain agreed to accept the French point of view not to reveal the differences between the allies. The guarantees announced on 13 April, proclaimed that if Greece and Romania resisted aggression, Great Britain and France would come to their aid. Romanian Prime Minister Armand Călinescu accepted the guarantees announced in this form²⁹.

France's concerns about Romania's future were related to Grigore Gafencu's planned visit to Berlin on 18 April. The atmosphere of uncertainty was heated up by the Romanian military attaché in Paris, expressing concern about the purpose of the invitation and the possible attempt to stop Romania from signing the similar agreement that Poland signed with the United Kingdom on 7 April 1939³⁰.

These circumstances reinforced the French government's belief that the announcement of the guarantees for Romania should be accompanied by a strengthening of Polish-Romanian cooperation, of which the Romanian and Polish governments were immediately informed. In this situation, Romania proposed to Poland that both governments extend the interpretation of the political agreement and treat it as a commitment against German aggression, without signing additional agreements. Beck did not rule out such a solution, as he informed Gafencu when he crossed Poland on 17 April on his way to Berlin. The Romanian minister did not insist on starting talks on the matter immediately. He was afraid of the course of talks with Hitler and could not rule out unexpected demands on his part. To avoid unpleasant surprises, King Charles II granted

Armand Călinescu

the Gafencu a two-week vacation to Germany and then other European capitals, and Prime Minister Armand Călinescu took over as Foreign Minister, which was made public³¹.

In Germany, the Gafencu witnessed Hitler's angry speeches against Poland, but did not meet with any new demands on Romania. This was welcomed with relief by Prime Minister Călinescu, who was pleased to note that Germany calmly accepted the granting of French and British guarantees to Romania and focused on implementing the economic agreement signed in March. Under these circumstances, Călinescu saw no need to sign a new agreement with Poland. Rather, he suggested that Poland and Romania develop a "technical commitment" in those areas that had not yet been considered³².

Beck thus informed the governments of France and Great Britain that the Polish-Romanian agreement of 1931, if a situation other than Soviet aggression arose, could become the basis for developing mutual obligations, without the need to change its content. During his visit to London of 23-26 April 1939, Gafencu explained that in the event of a German attack

Hitler and Gafencu in Berlin, 1939

Nazi and Soviet troops celebrating the occupation of Poland

on Poland, Romania would have to concentrate its forces on the border with Hungary and Bulgaria, which would prevent it from helping Poland. Romania did not want to take action against Germany to the same extent as Poland did not want to take action against Hungary. Gafencu expressed his dissatisfaction that the superpowers wanted to make the execution of the guarantee for Romania dependent on the position of Poland or another state. Prime Minister Călinescu presented a similar stance to the French ambassador on 27 April 1939. He argued that the Polish and Romanian staffs could prepare the rules of cooperation within 24 hours, while the Polish-Romanian negotiations on the alliance would only annoy Germany³³. This finally closed the issue of expanding the Polish-Romanian Alliance.

Conclusions

The failure of the attempts to expand the Polish-Romanian alliance against Germany was due to the different goals that Poland and Romania on the one hand and France and Great Britain on the other set themselves in March 1939, and the distrust of the governments in Warsaw and Bucharest regarding the effectiveness of British and French aid. The main goal of France and Great Britain was to build a common front against Germany, to demonstrate the unity of European states. Poland and Romania, on the other hand, were primarily concerned with their own security. It was not in their interest to provoke Germany and Romania to provoke Hungary in addition. However, the fact that the lack of unity in European countries allowed Hitler to gradually subjugate almost the whole of Europe cannot be ignored.

NOTES

¹ Raport R. Raczynskiego z 21 III 1939 r. Polskie Dokumenty Dyplomatyczne, 1939 styczeń-sierpień [R. Raczynski Report of 21 March 1939, Polish Diplomatic Documents, 1939 January-August], Warsaw 2005 (further on PDD), document number, (further on no.) 120, p. 191.

² A. Hitler undertook to guarantee new Czechoslovakian borders.

³ Raport E. Raczynskiego z 12 IV 1939 r. [E. Raczynski's report of 12 April 1939], PDD, nr 192,

p. 317; W. Rojek, *Historia nowoczesnych stosunków międzynarodowych* [History of modern international relations], Warsaw 2010, s. 227.

⁴ Raport E. Raczynskiego z 12 IV 1939 r. [E. Raczynski's Report of 12 April 1939], PDD, nr 192, p. 318.

⁵ Raport polityczny E. Raczynskiego z 12 IV 1939 r. [E. Raczynski's Report of 12 April 1939], PDD, nr 192, p. 318-320; Raport J. Łukasiewicza z 29 III 1939 r. [J. Łukasiewicz's Report of 29 March 1939], PDD, nr 152, p. 241.

⁶ Telegram szyfrowy E. Raczynskiego z 21 III 1939 r. [E. Raczynski's code telegram of 21 March 1939], PDD, nr 116, pp. 186-187. The Polish-Romanian alliance, i.e. the Convention on the Defensive Alliance between the Republic of Poland and the Kingdom of Romania was concluded on 3 March 1921. It was accompanied by a military convention. The alliance was then extended on 26 March 1926 and 15 January 1931. It is extensively written on in: H. Walczak, *Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918-1031* [The Alliance with Romania in Polish Foreign Policy in 1918-1031, Szczecin 2008, pp. 135-141, 298, 454.

⁷ Notatka ministra J. Becka z 20 III 1939 r. [Minister J. Beck's note of 20 March 1939], PDD, no. 113, p. 175.

⁸ A. Friszke, M. Kornat, R. Stemplowski, *Dwie epoki. O celach w polskiej polityce zagranicznej 1918-1939 i 1989-2015* [Two epochs. About the Goals in Polish Foreign Policy 1918-1939 and 1989-2015], Warsaw 2020, p. 76.

⁹ Raport R. Raczynskiego z 21 III 1939 r. [R. Raczynski's Report of 21 March 1939], PDD, no. 120, p. 193; Raport R. Raczynskiego z 28 III 1939 r. [R. Raczynski's Report of 28 March 1939, PDD, no. 149, p. 232.

¹⁰ List szyfrowy E. Raczynskiego z 20 III 1939 r. [E. Raczynski's code letter of 20 March 1939, PDD, nr 111, p. 112.

¹¹ Telegram szyfrowy J. Becka do ambasadora w Paryżu z 20 III 1939 r. [J. Beck's code telegram to the Ambassador to Paris of 20 March 1939], PDD, nr 109, p. 171; J. Beck do placówek w Budapeszcie i w Bukareszcie 20 III 1939 r. [J. Beck to the Budapest and Bucharest embassies on 20 March 1939], PDD, nr 110, p. 172; M. Łubieński do przedstawicieli Polscy w Londynie, Paryżu i Rzymie 23 III 1939 r. [M. Łubieński to Polish representatives in London, Paris and Rome 23 March 1939], PDD, no. 128, p. 200.

¹² Raport R. Raczynskiego z 21 III 1939 r. [R. Raczynski's Report of 21 March 1939] PDD, nr 120, p. 191 Poland has repeatedly tried to provide good services in Romanian-Hungarian relations and work on their normalization, more about it H. Walczak, op. cit., p. 392 ff.

¹³ Telegram szyfrowy J. Becka do ambasadora w Paryżu z 20 III 1939 r. [J. Beck's code telegram to the Ambassador to Paris of 20 March 1939], PDD, nr 109, p. 171; Telegram J. Becka do ambasadora w Londynie z 22 III 1939 r. [J. Beck's telegram to the Ambassador to London of 22 March 1939], PDD, no. 122, p. 194; List dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych do ambasadora w Londynie o brytyjskich propozycjach z 23 III 1939 r. [Letter from the Director of the Cabinet of the Minister of Foreign Affairs to the Ambassador to London about British proposals of 23 March 1939], PDD, no. 127, p. 199.

¹⁴ J. Beck do ambasadora w Londynie z 23 III 1939 r. [J. Beck to the Ambassador to London of 23 March 1939], PDD, nr 125, p. 196; List dyrektora Gabinetu Ministra Spraw Zagranicznych do ambasadora w Londynie z 23 III 1939 r. [Letter from the Director of the Cabinet of the Minister of Foreign Affairs to the Ambassador to London, 23 March 1939], PDD, nr 127, p. 199; Raport J. Łukasiewicza z 29 III 1939 r. [J. Łukasiewicz's Report of 29 March 1939], PDD, no. 150, p. 233-235; A. Friszke, M. Kornat, R. Stemplowski, op. cit., p. 78.

¹⁵ Radiotelegram L. Orłowskiego z 23 III 1939 r. [L. Orłowski's aerogramme of 23 March 1939], PDD, no. 130, p. 203; Radiotelegram L. Orłowskiego z 24 III 1939 r. [L. Orłowski's aerogramme of 24 March 1939], PDD, no. 135, p. 208.

¹⁶ I. Stawowy-Kawka, *Ekspansja gospodarcza Trzeciej Rzeszy w Jugosławii i Rumunii (1929-1939)* [Third Reich economic expansion in Yugoslavia and Romania (1929-1939)], Kraków 1993, p. 79.

¹⁷ Raport R. Raczynskiego z 28 III 1939 r. [R. Raczynski's report of 28 March 1939], PDD no. 149, pp. 231-232.

¹⁸ Wystąpienie J. Becka 24 III 1939 r. w Ministerstwie Spraw Zagranicznych [Speech by J. Beck on 24 March 1939 in the Ministry of Foreign Affairs], PDD, no. 131, p. 204.

¹⁹ I wrote about it in a book: *Rozbiór Rumunii w 1940 r.* [The partition of Romania in 1940], Warsaw 2002, p. 74-75.

²⁰ W. Rojek, op. cit., p. 230.

²¹ A. Kastory, op. cit., p. 77.

²² Zapis rozmowy J. Becka z E. Halifaxem 4 IV 1939 r. [Record of J. Beck's conversation with E. Halifax on 4 April 1939], PDD, no. 171, p. 273.

²³ Zapis rozmowy J. Becka z E. Halifaxem, 4 IV 1939 r. w Hotelu Savoy [Record of J. Beck's

conversation with E. Halifax, 4 April 1939 at the Savoy Hotel, PDD, nr 171, p. 274; Zapis rozmowy J. Becka z E. Halifaxem 4 IV 1939 r. w Foreign Office [Record of J. Beck's conversation with E. Halifax on 4 April 1939 in the Foreign Office, PDD, nr 171, p. 267; Zapis rozmowy J. Becka z N. Chamberlainem 4 IV 1939 r. [Record of J. Beck's conversation with N. Chamberlain on 4 April 1939], PDD, no. 173, p. 283.

²⁴ Zapis rozmowy J. Becka z n. Chamberlainem 4 IV 1939 r. [Record of J. Beck's conversation with N. Chamberlain on 4 April 1939] PDD, no. 173, s. 283-284.

²⁵ Zapis rozmowy J. Becka z N. Chamberlainem 4 IV 1939 r. [Record of J. Beck's conversation with N. Chamberlain on 4 April 1939], PDD, nr 173, p. 286; Rozmowa N. Chamberlaina z J. Beckiem 5 IV 1939 r. [Record of J. Beck's conversation with N. Chamberlain on 5 April 1939], PDD, no. 180, pp. 293-294.

²⁶ Rozmowa N. Chamberlaina z J. Beckiem 5 IV 1939 r. [Conversation between N. Chamberlain and J. Beck on 5 April 1939], PDD, no. 180, pp. 296-297.

²⁷ A. Kastory, op. cit., pp. 78-79.

²⁸ Radiotelegram J. Łukasiewicza z 12 IV 1939 r. [J. Łukasiewicz's aerogram of 12 April 1939], PDD, no. 193, p. 325; J. Beck do posła w Budapeszcie 12 IV 1939 r. [J. Beck to the ambassador to Budapest on 12 April 1939], PDD, no. 195, p. 328; Radiotelegram L. Orłowskiego z Budapesztu z 14 IV 1939 r. [J. Łukasiewicz's aerogramme from Budapest of 14 April 1939], PDD, no. 197, p. 329.

²⁹ J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris 1990, p. 240; A. Kastory, op. cit., p. 80.

³⁰ A. Kastory, op. cit., pp. 77-78.

³¹ Raport ambasadora w Bukareszcie z 19 IV 1939 r. [Report of the ambassador to Bucharest, 19 April 1939], PDD, nr 211, p. 351G. Gafencu left a description of his journey: The last days of Europe, Warsaw 1984.

³² Raport R. Raczynskiego z 26 IV 1939 r., [Report of the ambassador to Bucharest, 26 April 1939], PDD, nr 229, s. 383-384; Raport ambasadora w Berlinie z 20 IV 1939 r., [Report of the ambassador to Bucharest, 20 April 1939], PDD, no. 215, p. 356.

³³ Telegram J. Becka z 20 IV 1939 r. [J. Beck's telegram of 20 April 1939], PDD, no. 214, p. 355.

MISTERIOASA DOAMNĂ E.D. VARȘOVIA VĂZUTĂ DE O ROMÂNCA, 1939-1940

FLORIN ȘPERLEA *

Abstract

Mrs. E.D. arrived in Warsaw just two weeks before the outbreak of World War 2, on September 1, 1939, with a scholarship for historical-literary research. A month after the end of the German-Polish military hostilities, she managed to return to Romania and to publish in "Universul" newspaper, under the initials E.D., her harrowing experiences in a Poland ravaged by war.

Keywords: World War 2, Poland, Romania, Warsaw, Nicolae Iorga

Cine este doamna E.D.?

Doamna E.D. a ajuns la Varșovia cu numai două săptămâni înaintea izbucnirii celui de Al Doilea Război Mondial, la 1 septembrie 1939, cu o bursă de studii pentru cercetări istorico-literare pe durata a cinci luni. Declanșarea conflictului o surprinde în Varșovia și reușește, după numai o lună de la deschiderea ostilităților militare germano-poloneze, să se întoarcă în țară și să publice, în serial, sub inițialele E.D., în ziarul „Universul”, peripețiile prin care a trecut, captivă fiind într-o țară răvășită de război.

Bucurându-se de aprecierea istoricului Nicolae Iorga, ea își adună textele într-un volum pe care îl publică, sub îndrumarea marelui istoric, la editura acestuia de la Vălenii de Munte (județul Prahova), în 1940¹, refuzând însă să-și

pună pe coperta cărții numele întreg și păstrând același mister asupra identității sale, probabil dintr-o necesară precauție în condițiile în care pare tot mai evidentă îndreptarea regimului de autoritate monarhică al lui Carol al II-lea spre Germania nazistă. Iorga își mărturisește, în cele câteva rânduri scrise drept prefață, simpatia sa „neschimbătată pentru poporul polon, victimă a unei groaznice fatalități, din afară și dinlăuntru”².

Varșovia, stare de război

Declanșarea războiului o găsește în Varșovia, iar bulversarea populației, produsă de masivele bombardamente ale aviației germane, o determină să părăsească după câteva zile Capitala (căminul studențesc în care era găzduită

* Redactor-șef „Observatorul militar”, lector dr., Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu.

tă urma să devină o infirmerie ad-hoc pentru răniți), refugiindu-se la o prietenă poloneză, undeva în apropierea Varșoviei, socotindu-se la adăpost de bombardamentele Luftwaffe.

Se întoarce la Varșovia, după trei săptămâni, atunci când i se permite, găsind capitala poloneză în ruine, acoperită de duhoarea in-suportabilă a cadavrelor rămase pe jumătate îngropate în molozul ruinelor. Clădirea Ambasadei României este pe jumătate distrusă.

În cele din urmă, ca cetățean al unei țări neutre, deși guvernul polonez, tezaurul Băncii Naționale și resturile armatei poloneze se salvaseră prin România³, obține un permis de trecere („Ausweis”) spre țară, prin Germania, de îndată ce sunt restabilite liniile ferate din jurul Varșoviei. Îndură, ca întreaga populație de altfel, o foamete cumplită, fiind nevoită să stea la cozi nesfârșite, ceasuri întregi, pentru a putea obține o farfurie cu supă. Pâinea lipsește cu desăvârșire. Comerțul cu obiectele furate din casele distruse înfloarește, hainele sunt la mare căutare și se vând fără a mai ține seama de prețul exorbitant cerut de negustorii clandestini. Țigările, spune E.D., „sunt de cinci ori mai scumpe decât înainte de război”⁴. Varșovia este acoperită de ploi și ninsori, iar casele continuă să se prăbușească din senin pe aceia care trec pe lângă ele, motiv pentru care germanii încep să le dinamiteze.

Are șansa să fie luată, împreună cu alte femei, într-un tren diplomatic spre Berlin, de unde, prin grija Legației din capitala Germaniei, este repatriată, prin Viena și Budapesta. Ajunge să participe la cursul de deschidere al profesorului N. Iorga, la Universitatea din București, cel mai probabil la începutul lunii octombrie.

E.D. nu e deloc riguroasă în privința cronologiei – care poate fi presupusă prin raportare la alte evenimente (declanșarea războiului, capitularea Varșoviei) – cele relatate se petrec pe durata lunilor august-octombrie 1939. Anul 1940 marchează apariția relatărilor sale în volum, la editura istoricului Nicolae Iorga, la Vălenii de Munte.

Urgia din cer

Înainte de toate, deși plutesc în aer norii războiului, intelectualii pe care îi întâlnește

E.D., aflându-se într-un mediu universitar, refuză să creadă că va fi război, dar unii, mai precauți, procedau deja la evacuarea familiilor din Varșovia, trimițându-le spre Est, destinație care le apare ca fiind sigură, încă. Alimentele continuă să se găsească, sunt organizate lucrări de apărare pasivă, se distribuie măști de gaze, chiar dacă, uneori, se stă la cozi interminabile pentru a putea intra în posesia lor. Există o obsesie a folosirii gazelor de luptă, reminiscențe ale spaimelor din anii Primului Război Mondial, transmise.

Limba germană, spune E.D., este prohibită. Un finlandez, bursier ca și ea, care încerca să vorbească nemțește, a fost repede oprit, cerându-i-se să utilizeze limba rusă, și ca urmare a faptului că mulți dintre cursanți proveneau din țările baltice sau erau slaviști din alte țări. Important de subliniat este că percepția asupra pericolului sovietic este inexistentă, în pofida semnării Pactului Ribbentrop-Molotov, ale cărui prevederi secrete, desigur, nu sunt cunoscute.

Percepția autoarei asupra războiului este aceea a unei urgii teribile care vine din cer, bombardamentele germane sunt nimicitoare și are revelația unei schimbări a chipului războiului, prin contrapunerea, spune ea, a mașinărilor infernale oamenilor. Efectul psihologic al acestora asupra populației este dezastruos. Știm, disproporția de forțe a existat între beligeranți, în vreme ce Germania dispunea de 55 de divizii (din care șase de blindate), 2.400 de tancuri, 3.000 de avioane și 1.500.000 de soldați, Polonia avea numai 40 de divizii (din care numai 24 erau mobilizate încă de la început) și 900 de avioane de calitate inferioară celor germane⁵. La 20 de zile de la începerea războiului, Varșovia era atacată de peste 600 de avioane germane, folosindu-se inclusiv bombe incendiare, lansate de avioane de transport Junkers-52⁶.

Germanii au organizat, de altminteri, un tur al frontului pentru atașatii militari acreditați în capitala Reichului, în perioada 8-9 septembrie 1939, siguri, probabil, de o victorie rapidă împotriva Poloniei.

Colonelul (la vremea aceea) Titus Gârbea, care era atașatul militar român la Berlin, a înaintat regelui Carol al II-lea observațiile sale, la 7 octombrie 1939, și o zi mai târziu Mareșalului Stat

Major al Armatei române, o analiză organizată pe două paliere: unul politic și unul militar. Pe baza acestui raport, Secția a II-a a Marelui Stat Major al armatei române a editat, în octombrie 1939, o broșură cu caracter secret, destinată exclusiv uzului corpului ofițeresc (*Războiul germano-polon. Constatări și învățăminte*, lucrare editată de Marele Stat Major Secția a II-a, București, octombrie 1939)⁷.

Partea a doua a raportului privea operațiile militare care au dus la prăbușirea Poloniei și consecințele acestora asupra situației României. Primul aspect avut în analiză a fost mobilizarea armatei germane. Titus Gârbea aprecia că aceasta a putut fi făcută cu cea mai mare discreție datorită unei abilități aparte a O.K.W. Fiecare unitate militară avea ordine secrete și confidențiale prin care indica soldaților mobilizați locul și data la care trebuie să se prezinte la post. Mai mult, fiecare unitate știa și localitățile de pe teritoriul polonez la care trebuiau să ajungă și sconta chiar și pe data la care aceasta se va întâmpla. Mulți militari germani au primit ordinul de prezentare direct în garnizoane pe teritoriul Poloniei, cum a fost cazul orașului Toruń, la câteva zile după începerea campaniei. Trenurile cu soldați și arsenal militar care circulau în apropierea frontierelor Poloniei aveau vagoane pregătite care urmau să fie aduse direct pe teritoriul polonez odată cu începerea operațiunilor. Mobilizarea s-a făcut în mare liniște sub aparența unor lucrări de fortificare a frontierei în așteptarea unei ofensive a armatei poloneze. Majoritatea celor mobilizați au primit ordine individuale și au fost aduși pentru diferite lucrări de importanță secundară în zonele unde urmau apoi să fie concentrate marile unități operative. În fapt, aceste lucrări erau parte a unei tehnici de intoxicare deoarece fiecare mobilizat avea ordinul pregătit pentru data începerii ofensivei. Germanii s-au folosit foarte abil și de criza politică din luna martie pentru a pregăti în liniște ofensiva. Echipele care s-au ocupat cu decriptarea textelor și ordinelor armatei erau pregătite în acest sens încă din 1938. În aceste condiții, concentrarea trupelor a fost foarte rapidă, constând doar în mici marșuri ale unităților spre bazele de asalt, fiecare ofițer știind dinainte când și unde se vor aduna soldații.

Chemarea armatei nu s-a mai făcut prin mijloace vechi: decrete și publicații, ci militarii au fost preluați deja odată cu formarea grupurilor de armată. De exemplu, soldații chemați în Prusia pentru mobilizare la Königsberg au fost rapid concentrați în Armata a 3-a. În schimb, folosirea de polonezi a vechilor metode de chemare în armată a oferit germanilor justificarea pentru atac care au intoxicat opinia publică vorbind de „amenințarea poloneză”. Mai mult, mobilizarea armatei poloneze nu a fost terminată până la 1 septembrie 1939. Această tehnică a fost folosită și de armatele franceză și britanică, ceea ce le-a împiedicat să acorde Poloniei un ajutor eficient.

Este de subliniat, de asemenea, că armata germană, deși victorioasă în urma conflictului din Polonia, și-a reconsiderat unitățile motorizate și, chiar împotriva lui Hitler, a reevaluat pregătirea ofițerilor din Trupele de Uscat⁸.

Doamna E.D. observă și ea haosul care pare să domnească în mișcarea trupelor poloneze, Varșovia fiind cuprinsă de panică. Zvonuri diverse se răspândesc cu repeziciune. E.D. este martora unui incident în care un sceptic în privința unui posibil ajutor aliat își exprimă cu voce tare nemulțumirea („Acum s-au trezit? După trei zile de război?”), riscând să fie linșat de populație, care îl târâște, îl injură și îl bate, socotindu-l spion⁹.

De asemenea, E.D. observă că efortul de a concentra muniția (obuze și grenade) în Capitală a avut consecințe nefaste, fiindcă toate aceste depozite organizate în diferite puncte ale orașului au făcut cumplite ravagii în jur prin bombardarea lor de aviația germană. Moartea copiilor și a femeilor în aceste împrejurări, spune E.D., potrivit zvonurilor care circulă cu rapiditate, fac astfel încât inamicul german să fie și mai detestat.

Însemnările doamnei E.D. subliniază profunda simpatie a autoarei față de cauza Poloniei invadată de Germania nazistă. Pentru E.D., acesta pare să rămână doar un conflict militar izolat, bucurându-se, la ajungerea sa în România, de statutul de neutralitate al țării sale. O, *sfântă neștiutoare hire (fire) omenească!*, ar fi exclamat cronicarul. Nici nu bănuia ce avea să urmeze...

NOTE

¹ E.D., *Polonia, între viață și moarte*, prefață de N Iorga, Editura Vălenii de Munte, 1940. Lucrarea conține numeroase ilustrații cu ruinele clădirilor din Varșovia. Fotografiele nu-i aparțin autoarei.

² *Ibidem*, p. 1.

³ Vezi, pe larg, *Refugiații polonezi în România, 1939-1947*, partea întâi, vol. I, sub egida Arhivelor Naționale ale României, ediție bilingvă, Varșovia-București, 2013.

⁴ E.D., *Polonia...*, p. 25.

⁵ B.H. Liddell Hart, *Istoria celui de Al Doilea Război Mondial*, vol. I, București, Editura Orizonturi, Lider, p.41-48; James L. Stokesbury, *Scurtă istorie a celui de Al Doilea Război Mondial*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1993, p. 57-60.

⁶ Antony Beevor, *Al Doilea Război Mondial*, București, Editura RAO, 2015, p. 49.

⁷ Vezi General Titus Gârbea, *Memorial și însemnări zilnice*, vol. I, ed. Silviu Miloiu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, p. 82-95. Pentru contextul mai larg, Radu Florian Bruja, *O analiză militară a campaniei Germaniei împotriva Poloniei din septembrie 1939*, în volumul bilingv *Polonia și România. Împreună – alături – aproape*, Uniunea Polonezilor din România, Suceava, 2015, p. 177-186.

⁸ Vezi, pe larg, Karl-Heinz Frieser, *Mitul Blitzkrieg-ului. Campania din Vest a Wehrmacht-ului, 1940*, București, Editura Militară, 2010, p. 44-48.

⁹ E.D., *Polonia...*, p. 30.

ALIANȚA POLONO-ROMÂNĂ ÎN AJUNUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. EVENIMENTELE PREMERGĂTOARE ȘI DESFĂȘURAREA VIZITEI MINISTRULUI AFACERILOR STRĂINE GRIGORE GAFENCU LA VARȘOVIA ÎN MARTIE 1939

HENRYK WALCZAK *

Abstract

Romanian Foreign Minister Grigore Gafencu's visit to Warsaw in March 1939 showed that both countries wanted to restore national cooperation. A far-reaching convergence of views on the international situation in Central and Eastern Europe became apparent at that time. Gafencu seemed to share Polish Foreign Minister Józef Beck's views on the need for a Romanian-Hungarian agreement and the establishment of a bloc of states between the Baltic and the Mediterranean Seas. It could have been assumed that the envisaged Polish-Romanian alliance would have a significant impact on the further development of relations in this part of Europe. However, the occupation of the remainder of Czechoslovakia by the Third Reich on March 14, 1939, and the related mediation by Poland concerning the division of Transcarpathian Ruthenia between Hungary and Romania, not only turned out to be ineffective, but also led to far-reaching rifts between Warsaw and Bucharest. From then on, each ally would follow its own path until the outbreak of World War II.

Keywords: Polish-Romanian alliance, G. Gafencu, J. Beck, 1939

Alianța cu Regatul României, existentă din 1921, constituia pentru Polonia, alături de alianța cu Franța, unul dintre elementele fundamentale ale securității sale. Îi proteja pe ambii semnatori împotriva amenințării din partea Rusiei Sovietice (Uniunii Sovietice). Scopul alianței dintre Varșovia și Paris era apărarea

împotriva agresiunii din partea Germaniei. Până la jumătatea anilor treizeci, în pofida diferitelor fluctuații, a fost un factor stabil al politicii externe și militare a ambelor țări. Schimbarea s-a produs când la conducerea diplomației române a venit Nicolae Titulescu. Acesta considera că alianța cu Polonia nu constituie o

* Universitatea din Szczecin.

apărare eficientă împotriva pericolului reprezentat de URSS. Așadar, a ales să se apropie de această țară, înscriindu-și acțiunile în sistemul pactelor de asistență mutuală cu participarea Franței, Cehoslovaciei și Uniunii Sovietice. Această linie a fost negativ evaluată de mulți politicieni români și polonezi. Ca urmare a eforturilor lor, la sfârșitul lui august 1936, șeful diplomației regale a fost demisionat¹.

Lunile următoare au adus o îmbunătățire semnificativă a relațiilor dintre Polonia și România, demonstrând dorința lor de menținere și consolidare a alianței. O dovadă în acest sens a fost schimbul de vizite ale șefilor de stat în vara anului 1937. Însă, din primăvara anului 1938, au apărut tot mai multe disonanțe între aliați. Acestea erau legate de criza cehoslovacă provocată de politica de agresiune a Germaniei. Spre deosebire de Varșovia, Bucureștiul era interesat de păstrarea integrității teritoriale a Cehoslovaciei, de care, alături de Iugoslavia, era legat prin Mica Înțelegeră. Românii au încercat să-i descurajeze pe polonezi de la participarea la acțiuni care ar fi dus la împărțirea Cehoslovaciei. Pe de altă parte Varșovia făcea demersuri pe lângă România pentru ca aceasta să nu mai sprijine Praga și să încheie un acord cu Ungaria².

După conferința de la München, șeful diplomației poloneze, Józef Beck, anticipând destrămarea celei de-a doua Republici Cehoslovace, a venit cu inițiativa încheierii unei înțelegeri între România și Ungaria, iar în acest scop în octombrie 1938 a plecat la Galați pentru o întrevedere cu regele Carol al II-lea și ministrul afacerilor străine Nicolae Petrescu-Comnen. Acordul dintre România și Ungaria, din care un element important era împărțirea Ruteniei Subcarpatice între aceste două țări, era pentru ministrul polonez o componentă esențială a construirii în Europa Centrală și Sudică a unui bloc de state format din Polonia, Ungaria, România, Iugoslavia și Italia, care ar fi putut deveni o barieră împotriva expansiunii în creștere a Germaniei în această regiune, dar și ar fi putut să o protejeze de influența Uniunii Sovietice. Ministru polonez a dezvăluit aceste planuri lui Comnen și Carol al II-lea. Însă șeful diplomației române nu împărtășea convingerea lui Beck referitoare la destrămarea Cehoslovaciei și nici nu dorea preluarea

de către Ungaria – chiar dacă și România ar fi beneficiat de aceste schimbări – a majorității Ruteniei Subcarpatice. În schimb a subliniat că din blocul de state conceput de șeful diplomației poloneze ar trebui să facă parte Cehoslovacia, exprimându-și totodată îngrijorarea că Germania și URSS s-ar opune acestui plan. Tocmai din acest motiv, România nu era interesată de acesta³.

Planurile lui Beck au eșuat, iar relațiile polono-române s-au răcit semnificativ. O schimbare decisivă în bine a avut loc după preluarea portofoliului de ministru de externe de către Grigore Gafencu. Ambele părți au trimis semnale arătându-și disponibilitatea de a reînvia alianța. Acesta era și scopul vizitei la Varșovia a șefului diplomației regale⁴.

Ministrul Gafencu a pornit în călătoria spre capitala Poloniei pe 3 martie la ora 9.22 din Gara de Nord din București, fiind condus de funcționari superiori din Ministerul Afacerilor Externe și angajați ai ambasadei Poloniei. Ministrul era însoțit de soția sa, Esmée, Alexandru Cretzianu – secretarul general al MAE, Roger Raczynski – ambasadorul Poloniei în România, Liviu Cicio-Pop – șeful de cabinet al ministrului, delegația ziariștilor români și alții. Pe 4 martie la ora 10 trenul a ajuns la Varșovia. Printre cei care l-au întâmpinat la Gara de Est au fost ministrul J. Beck cu soția sa, Jadwiga, subsecretarul de stat în MAE Jan Szembek, președintele capitalei Stefan Starzyński, prefectul Varșoviei, Włodzimierz Jaroszewicz și alții. La ceremonie a participat și ambasadorul României, Richard Franasovici, cu soția sa, Mary, fiind înconjurați de reprezentanți ai ambasadei, membri ai Acordului de Presă Polono-Român, Societății Polono-Române și Camerei de Comerț Polono-Române. Pe parcursul șederii lor soții Gafencu au locuit în apartamentele palatului Blank⁵.

La ora 11 au început vizitele de protocol, mai întâi ministrul de externe român, însoțit de ambasadorul Franasovici, l-a vizitat pe omologul său polonez, apoi a mers la președintele Consiliului de Miniștri, gen. Felicjan Sławoj Składkowski, apoi împreună cu Beck și ambasadorul român au venit la mareșalul Edward Śmigły-Rydz. La ora 13 ministrul Gafencu a depus o coroană de flori la Mormântul Ostașului Necunoscut. Următorul

Vizita ministrului de externe român Grigore Gafencu la Varșovia

punct al programului a fost primirea la micul dejun a oaspetelui și a soției acestuia de către președintele S. Starzyński în palatul Blank. După amiază, ministrului român i-a fost înțoarsă vizita de către J. Beck și primul-ministru gen. F. Sławoj Składkowski⁶.

Seara ministrul Beck și soția sa i-au invitat pe soții Gafencu la un prânz. Din partea românească au fost prezenți și ambasadorul Franasovici cu soția, ministrul Cretzianu, consilierul ambasadei Nicolae Dimitrescu și secretarul ministrului Cicio Pop. Partea poloneză a fost reprezentată de către ministrul cultelor și instrucțiunii publice, Wojciech Świątosławski, ministrul industriei și comerțului Antoni Roman, șeful Marelui Stat Major gen. Waław Stachiewicz, mareșalul Seimului Waław Makowski, viceministrul Jan Szembek și alții⁷.

După prânz ministrul Gafencu a fost găzduit de către profesorul Waław Sierpiński, președintele Societății Științifice din Varșovia, membru de onoare al Academiei Române și vicepreședinte al Societății Româno-Poloneze. La recepție au participat cca 100 de persoane, printre care înalți funcționari ai MAE, reprezentanți ai corpului diplomatic, rectorii

universităților din Varșovia și un grup de profesori. Întâlnirea cu profesorul Sierpiński doare să demonstreze cât de multă importanță acordă ambele părți relațiilor științifice și culturale⁸.

Pe 5 martie la ora 10.30, în Clubul Raportorilor Parlamentari din Seim, a avut loc o ședință festivă a comitetului polonez, Acor-dului de Presă Polono-Român, la care a participat ministrul Gafencu. Mieczysław Wyżeł-Ścieżyński – președintele Uniunii Ziariștilor Polonezi – l-a întâmpinat „nu numai ca pe ministrul de externe al unei țări prietene și aliate, dar și ca pe un remarcabil și excelent jurnalist”. Gafencu a mulțumit pentru „această manifestare a prieteniei și apropierii polono-române”. Pe parcursul întâlnirii, prof. Olgierd Górka, fostul atașat militar la București și membru corespondent al Academiei Române de Științe, a prezentat un referat despre relațiile bilaterale și alianța dintre cele două țări, stârnind aplauzele celor prezenți, printre care, alături de ministru, se aflau și jurnaliștii români⁹.

În aceeași zi după amiază, șeful diplomației românești și soția sa au luat micul dejun la reședința președintelui Poloniei, care, din ca-

uza indispoziției, a fost înlocuit de mareșalul Śmigły-Rydz. La micul dejun au participat soția șefului statului, Maria Mościcka, viceprim-ministrul Eugeniusz Kwiatkowski, ministrul Beck, ministrul de război gen. Tadeusz Kasprzycki, ministrul Roman, gen. Stachiewicz, viceministrul Szembek, ambasadorul Raczyński și alții. Din partea românească au fost prezenți printre alții ambasadorul Franasovici, consilierul ambasadei Dimitrescu și atașatul militar col. Aleksander Pelimon. Ulterior ministrul Gafencu a depus pe treptele Palatului Belvedere o coroană de flori în culorile naționale ale României, aducând astfel un omagiu memoriei Mareșalului Józef Piłsudski. Apoi împreună cu jurnaliștii români a vizitat Muzeul Belvedere. Seara, ambasadorul Franasovici și soția sa au oferit un dejun în cinstea ministrului și a soției acestuia. Alături de diplomații români acreditați la Varșovia au fost prezenți viceprim-ministrul Kwiatkowski, ministrul Beck, ministrul Roman, gen. Stachiewicz, ambasadorul Raczyński și viceministrul Szembek. După dejun, în saloanele ambasadei române a avut loc o recepție¹⁰.

Vizita ministrului de externe român Grigore Gafencu la Varșovia

Pe parcursul acelei zile între orele 11.20 și 12.30 și după ora 18 au avut loc două discuții mai lungi între Beck și Gafencu, referitoare la situația internațională¹¹. La început Beck a declarat că din ianuarie 1938 și-a dat seama că Germania va tinde să anexeze Austria și regiunea sudetă. În opinia sa, planurile germane de anexare ar fi putut fi direcționate și spre nord-est, până la statele baltice, dacă Polonia nu ar fi reușit să normalizeze relațiile cu Lituania. El considera că Anglia și Franța nu sunt pregătite pentru a se opune cu hotărâre planurilor germane. El a anunțat că, în fața atitudinii Occidentului și a problemei cehoslovace încă ne-rezolvate, Polonia intenționează să influențeze activ situația internațională¹².

În opinia șefului diplomației poloneze, Cehoslovacia după conferința de la München era o „caricatură a Austriei fără Habsburgi” și se caracteriza prin contradicții și efemeritate. Instabilitatea era vizibilă mai ales pe teritoriul Ruteniei Subcarpatice, unde conducerea actuală nu avea nici autoritate și nici prestigiu, iar de o oarecare influență se bucurau doar ungurii. Tocmai din acest motiv, după părerea lui Beck, Budapesta nu trebuia să lipsească de la decizia privind soarta Ruteniei Subcarpatice. Totodată el sublinia că aceasta nu se va face niciodată în detrimentul României aliate. De asemenea a reamintit de propunerile făcute în timpul întrevederii de la Galați: împărțirea Ruteniei Subcarpatice, din care o mare parte până la granița cu Polonia urma să fie preluată de Ungaria, iar restul, locuit de o populație românească și aflată în vecinătatea Maramureșului, urma să intre sub autoritatea Bucureștiului. O soluționare satisfăcătoare atât pentru Polonia, cât și pentru România și Ungaria ar fi putut constitui un preludeu pentru încheierea unui tratat de prietenie între București și Budapesta. Șeful diplomației poloneze a arătat că propozițiile sale erau o dovadă de loialitate față de aliata sa, România. Între timp, informații despre desfășurarea discuțiilor au fost transmise presei române de către Petrescu-Comnen, iar prin intermediul acesteia presei internaționale, devenind astfel un prilej de atacuri la politica externă poloneză și principiile pe care se bazează¹³.

Ca răspuns Gafencu a menționat că poziția românească la Galați a fost determinată de trei

Vizita ministrului de externe român Grigore Gafencu la Varșovia

factori: loialitatea față de aliatul cehoslovac și neparticiparea la împărțirea teritoriului acestuia, necesitatea de a menține prin Ucraina Subcarpatică o cale importantă de comunicație care să permită furnizarea echipamentelor militare de la fabricile Škoda; dorința ca drumul care leagă România de Occident să rămână în afara teritoriului maghiar. Ca urmare a primului arbitraj de la Viena situația s-a schimbat. Rutenia Subcarpatică a încetat să mai fie un coridor de tranzit, întrucât singura artera utilizată de România în zona Ruteniei se afla acum sub controlul Ungariei. De asemenea, el a considerat că legătura acestui ținut cu a doua Republică Cehoslovacă are cu totul un alt caracter decât înainte de München, astfel încât este dificil de vorbit despre un teritoriu de stat uniform. Gafencu era gata să accepte propunerea lui Beck de împărțire a Ruteniei, care ar fi luat în considerare interesele Poloniei, României și Ungariei, însă credea că aceste acțiuni trebuie aprobate de puterile participante la primul arbitraj de la Viena, mai ales de al III-lea Reich. La întrebarea șefului diplomației poloneze, dacă România ar fi dispusă să întreprindă ase-

mena demersuri la Berlin, oaspetele său a refuzat categoric. A motivat refuzul prin faptul că acest lucru ar fi putut îngreuna negocierile economice și politice cu Germania, care erau importante pentru România. La următoarea întrebare a lui Beck, dacă acțiunile bruște ale Poloniei în privința Ruteniei Subcarpatice și punerea României în fața faptului împlinit ar îngrijora Bucureștiul, Gafencu a precizat că nu este adeptul acestora și că ele ar putea provoca o reacție periculoasă în Germania și în întreaga zonă și nu ar facilita încheierea unui acord între România și Ungaria. Drept răspuns, ministrul polonez de externe l-a liniștit afirmând că nu se gândește la astfel de soluții. În schimb, interlocutorul român a menționat că Bucureștiul așteaptă din partea Poloniei să fie informat în prealabil despre planurile sale și și-a exprimat disponibilitatea de a informa Varșovia despre intențiile României¹⁴.

În opinia ambilor miniștri, „noua formă a statului cehoslovac” avea un caracter provizoriu. Beck preconiza că slovacii vor tinde spre autonomie sau chiar independență. În această situație, intențiile reale ale Germaniei rămâ-

neau necunoscute. Șeful diplomației poloneze considera că stabilizarea relațiilor în Europa de Est și bazinul Dunării trebuie realizată prin crearea unui sistem politic care să includă alianțele României cu Polonia și Iugoslavia și acordul româno-maghiar. Acest sistem ar fi fost sprijinit de Italia, care rămânea în relații de prietenie cu România și „mai mult sau mai puțin în alianță cu Ungaria”¹⁵.

Când Beck l-a informat pe Gafencu că a primit asigurări verbale de la Berlin că Germania nu va încerca să se extindă în Ucraina și nu va interveni în problema statutului orașului Gdańsk fără o înțelegere cu Polonia, acesta a perceput atitudinea omologului său polonez ca fiind progermană. Șeful diplomației poloneze a subliniat clar că Polonia se opune eventualelor planuri germane de creare a Ucrainei Mari și apreciază status quo-ul din Gdańsk și prezența acolo a Înaltului Comisar al Societății Națiunilor¹⁶.

Pentru Beck erau evidente intențiile agresive ale celui de-al III-lea Reich față de Uniunea

Sovietică, lucru demonstrat de apartenența la Pactul Anticomintern, planurile legate de crearea Marii Ucraine și alte proiecte care de destrămare a URSS. Nu intenționa să sprijine Germania în politica sa antisovietică. Era împotriva acestui pact. El sublinia că Polonia se află prea aproape de Uniunea Sovietică pentru a avea „o politică în zigzag” față de aceasta. Considera că este necesară menținerea relațiilor interstatale politice și economice cu aceasta. Însă nu dorea să se implice în chestiunile Internaționalei a III-a. În opinia sa, problema era de competență Ministerului polonez de Justiție sau a Ministerului de Interne. Era convins că propaganda bolșevică trebuie contracarată cu ajutorul codului penal și nu al pactelor diplomatice¹⁷.

Șeful diplomației poloneze credea că pactele de neagresiune sunt mult mai avantajoase în relațiile cu Kremlinul decât acordurile de asistență mutuală. Convingerea sa era că pactele de asistență mutuală lansate de puterile occidentale, precum și Pactul Anticomintern

Grigore Gafencu împreună cu soția, la un prânz oferit de primarul orașului Varșovia

atrăgeau URSS în chestiunile europene fie ca prieten, fie ca inamic. În schimb, tratatele de neagresiune mențineau URSS în cadrul imperiului său „la o graniță apărată de obligația de neagresiune”. După părerea sa aceasta era o stare de dorit, întrucât „Moscova nu este și nici nu poate fi un element util pentru Europa”. Beck preciza că Polonia își bazează independența pe echilibru și pe păstrarea echidistanței atât față de Berlin, cât și față de Moscova. În opinia sa menținerea distanței față de orice „ordine ideologică” este „politica cea mai sănătoasă atât pentru Polonia, cât și pentru România”¹⁸.

Beck era sceptic în ceea ce privește posibilitatea Franței de a-și reconstrui rapid poziția puternică pe arena internațională, de a-și soluționa conflictele interne și de a abandona politica de reconciliere față de al III-lea Reich și de a renunța la căutarea sprijinului în Uniunea Sovietică. Șeful diplomației poloneze avea îndoieli dacă Republica a III-a, în cazul unui atac german, ar fi în stare să se apere cu aceeași energie și eroism ca în 1914. Totuși, a accentuat faptul că obligațiile Poloniei în calitate de aliată sunt în continuare în vigoare și în cazul unei agresiuni a Germaniei, Polonia va interveni; după părerea sa nimic nu împiedica dezvoltarea cooperării interaliatate, întrucât problemele dintre Paris și Varșovia fuseseră eliminate. Beck a remarcat dependența politicii franceze de cea a Marii Britanii. Prin urmare și-a anunțat călătoria la Londra la sfârșitul lui martie a.c., pentru a căuta acolo sprijin pentru politica sa¹⁹.

Pe 6 martie a apărut comunicatul oficial al ambilor miniștri în care aceștia își exprimau „acordul deplin de opinii și coordonarea acțiunilor în chestiunile politice și economice de interes pentru ambele țări aliatare”²⁰.

În aceeași zi, la palatul Blank a avut loc conferința de presă a ministrului Gafencu la care au participat zeci de jurnaliști polonezi și străini acreditați la Varșovia. Ministrul a rezumat vizita și a răspuns la întrebările puse de reprezentanții presei. La ora 15 a plecat împreună cu persoanele care îl însoțeau din Gara de Est spre București, fiind condus de ministrul Beck, gen. Henryk Krok-Paszkowski, comandantul adjunct al Districtului Corpului nr. 1, președintele Starzyński, prefectul Jaroszewicz și alții. A ajuns la București pe 7 martie la ora 16.30, fiind întâmpinat de înalți

funcționari ai MAE român și de membri ai ambasadei Poloniei²¹.

Desfășurarea vizitei lui Gafencu la Varșovia a demonstrat că ambele părți doresc să restabilească cooperarea anterioară dintre aliați. A apărut atunci o convergență amplă de opinii în privința situației internaționale din Europa Centrală și de Est. Gafencu părea să împărtășească părerea lui Beck despre necesitatea unei înțelegeri româno-ungare și construirea a unui bloc de state între Marea Baltică și Marea Mediterană. Se putea presupune că alianța polono-română va fi un factor important în evoluția ulterioară a evenimentelor din această parte a Europei. Însă ocuparea la 14 martie 1939 de către al III-lea Reich a restului Cehoslovaciei și acțiunea de mediere a Poloniei pentru împărțirea Ruteniei Subcarpatice între Ungaria și România, inefficientă de altfel, au dus la discrepanțe de anvergură între Varșovia și București. De acum înainte, până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, fiecare aliat își va urma drumul propriu.

NOTE

¹ H. Bułhak, *Polska a Rumunia 1918-1939*, în: *Przyjaźnie i antagonizmy. Stosunki Polski z państwami sąsiednimi w latach 1918-1939*, red. J. Żarnowski, Warszawa 1977, p. 310 și urm.; H. Walczak, *Sojusz z Rumunią w polskiej polityce zagranicznej 1918-1931*, Szczecin 2008, passim; N. Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, București 1991, p. 31 și urm.; F. Anghel, *Construirea sistemului „Cordon Sanitaire”. Relații româno-polone, 1919-1926*, Cluj-Napoca 2003, passim.

² H. Walczak, *Wizyty szefów państw w ramach wzajemnych stosunków Polski i Rumunii w dwudziestolecu międzywojennym*, Szczecin 2019, p. 194-258; D. Hrenciuc, *Vizitele regilor României întregite în a Doua Republică Poloneză (1923-1937)*, Cluj-Napoca 2015, p. 51-62.

³ H. Bułhak, A. Zieliński, *Z dziejów stosunków polsko – rumuńskich (sierpień 1936 – wrzesień 1938)*, „Studia z dziejów ZSRR i Europy Środkowej”, 1980, v. XVI, p. 145-168; M. Kornat, *Polityka zagraniczna Polski 1938-1939. Cztery decyzje Józefa Becka*, Gdańsk 2012, p.121-126; N. Mareș, *Alianța româno-polonă între destrămarea și solidaritate (1938-1939)*, București, 2010, p. 65-98.

⁴ Raportul lui Poniński din 27 XII 1938, nr. 52/R/119, Archiwum Akt Nowych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, v. 6368, f. 308-311; telegram

lui Poniński către MAE din 27 XII 1938, nr. 91, Hoover Institution Archives. Polska. Poselstwo (Rumunia). Księga szyfrów nr 8, cutia 3, f. 2; telegrama lui Beck către ambasada din București din 10 I 1939, nr. 1, Ibidem; telegramele lui Raczyński către MSZ din 11 (nr 3), 25 I (nr 10), 28 I (nr 12) I 1939, nr. 3, Ibidem.

⁵ *Wyjazd ministra Gafencu do Warszawy*, „Gazeta Polska” 4 III 1939, p. 1; *Ministrul afacerilor străine a plecat la Varșovia*, „Curentul” 5 III 1939, Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, București (în continuare: AMAE). 71/1920-1944 România, vol. 397, f. 20.

⁶ *Rumuński minister Gafencu przybył do stolicy Polski*, „Polska Zbrojna” 5 III 1939, p. 1; *Entuziasmul general subliniază însemnătatea vizitei*, „Timpul” 5 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, f. 31.

⁷ *Sojusz polsko – rumuński pożytecznym czynnikiem międzynarodowym*, „Gazeta Polska” 5 III 1939, p. 1; *Dîner de gala en l'honneur de M. Gr. Gafencu*, „Le Moment” 5 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, f. 38.

⁸ *Wizyta ministra Gafencu w Warszawie*, „Gazeta Polska” 6 III 1939, p. 2; *Trăinicia alianței româno-polone*, „Universul” 6 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, f. 43.

⁹ *Posiedzenie Prasowego Porozumienia Polsko-Rumuńskiego*, „Gazeta Polska” 6 III 1939, p. 2; *Întrunirea comitetului de presă polono-român*, „Universul” 6 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, k. 43.

¹⁰ *Minister Gafencu na Zamku Królewskim*, „Polska Zbrojna” 6 III 1939, s. 1; *Atitudinea Poloniei și României față de statele axei Roma-Berlin, chestiunea Europei Centrale și relațiile cu Ungaria*, „Timpul” 7 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, f. 48.

¹¹ *Trăinicia alianței româno-polone*, „Universul” 6 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, k. 43; *Atitudinea Poloniei și României față de statele axei Roma-Berlin, chestiunea Europei Centrale și relațiile cu Ungaria*, „Timpul” 7 III 1939, Ibidem, f. 48.

¹² Notă referitoare la vizita oficială în Polonia a ministrului Gr. Gafencu, Varșovia 4-6 marca 1939, în: N. Mareș, *Alianța româno-polonă...*, p. 467.

¹³ Notă referitoare la vizita oficială..., în: N. Mareș, *Alianța româno-polonă...*, p. 467-468; discuția lui Szembek cu Gafencu (din 5 III 1939), în: *Diariusz i teki Jana Szembeka (1935-1945)*. V. 4, *Diariusz i dokumentacja za rok 1938*, *diariusz i dokumentacja za rok 1939*, oprac. J. Zarański, Londyn 1972, p. 513; telegrama ambasadorului A. Thierry către ministrul de externe G. Bonnet din 9 III 1939, nr. 203-206, Documents Diplomatiques Français, série 2: 1936-1939, v. 14 (1er février – 15 mars

1939), Paris 1980 (în continuare: DDF, v. 14, 1939), p. 524-525.

¹⁴ Notă referitoare la vizita oficială în Polonia a ministrului Gr. Gafencu, Varșovia 4-6 marca 1939, în: N. Mareș, *Alianța româno-polonă...*, p. 468-469; telegrama ambasadorului L. Noël către ministrul de externe G. Bonnet din 6 III 1939, nr. 303-306, în: W. Żeleński, *Niedoszły sojusz Polski z Rumunią przeciw agresji Niemiec i Węgier w roku 1939*, „Zeszyty Historyczne”, Paryż 1981, nr. 56, p. 215; discuția lui Szembek cu Beck din 8 III 1939, în: *Diariusz i Teki...*, t. IV..., p. 515-516; telegrama ambasadorului A. Thierry către ministrul de externe G. Bonnet din 9 III 1939, nr. 203-206, DDF, v.14, 1939, p. 524.

¹⁵ Notă referitoare la vizita oficială..., în: N. Mareș, *Alianța româno-polonă...*, p. 470 (primul citat), 475 (al doilea citat); comp. V. Moisuc, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 – mai 1940*, București 1971, p. 96.

¹⁶ Notă referitoare la vizita oficială..., în: N. Mareș, *Alianța româno-polonă...*, p. 470-471, 474; telegrama ambasadorului A. Thierry către ministrul afacerilor externe G. Bonnet din 8 III 1939, nr. 192-198, în: W. Żeleński, *Niedoszły sojusz Polski...*, p. 217.

¹⁷ Notă referitoare la vizita oficială..., în: N. Mareș, *Alianța româno-polonă...*, p. 472-473 (de aici citatul).

¹⁸ *Ibidem*, p. 472-473 (citatele); telegrama ambasadorului A. Thierry către ministrul de externe G. Bonnet din 8 III 1939, nr. 192-198 în: W. Żeleński, *Niedoszły sojusz Polski...*, p. 218; telegrama ambasadorului A. Thierry către ministrul de externe G. Bonnet din 9 III 1939, nr. 203-206, DDF, v. 14, 1939, p. 525.

¹⁹ Notă referitoare la vizita oficială..., în: N. Mareș, *Alianța româno-polonă...*, p. 467, 475-476; telegrama ambasadorului L. Noël către ministrul de externe G. Bonnet din 6 III 1939, nr. 303-306, în: W. Żeleński, *Niedoszły sojusz Polski...*, p. 216; telegrama ambasadorului A. Thierry către ministrul de externe G. Bonnet din 9 III 1939, nr. 203-206, DDF, v. 14, 1939, p. 525.

²⁰ *Zupełna zgodność poglądów między Polską i Rumunią*, „Gazeta Polska” 7 III 1939, p. 1; *W atmosferze wielkiej serdeczności*, „Polska Zbrojna” 7 III 1939, p. 1; *Vizita d-lui Gafencu la Varșovia. Comunicatul oficial*, „Universul” 8 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, f. 66.

²¹ *Pożegnanie ministra Gafencu na Dwocu Wschodnim*, „Polska Zbrojna” 7 III 1939, p. 2; *Powrót min. Gafencu*, „Polska Zbrojna” 8 III 1939, p. 2; *Vizita d-lui Gafencu la Varșovia. Comunicatul oficial*, „Universul” 8 III 1939, AMAE, 71/1920-1944 România, vol. 397, f. 66.

CONVENȚIA DE ALIANȚĂ DEFENSIVĂ ÎNȚRE REGĂTUL ROMÂNIEI ȘI REPUBLICA POLONĂ

3 martie 1921, București

Fermement résolu à sauvegarder la paix acquise au prix de tant de sacrifices, Sa Majesté le Roi de Roumanie et le Chef d'Etat de la République de Pologne se sont mis d'accord pour conclure une convention d'alliance défensive.

Dans ce but ils ont nommé pour leurs plénipotentiaires:

Sa Majesté le Roi de Roumanie, Monsieur Take Ionescu, Son Ministre des Affaires Etrangères, et

Le Chef d'Etat de la République de Pologne, le Prince Eustache Sapieha, Son Ministre des Affaires Etrangères,

Lesquels, après s'être communiqué leurs pleins pouvoirs trouvés en bonne et due forme, sont convenus des articles suivants:

Article 1

La Roumanie et la Pologne s'engagent à s'aider réciproquement dans le cas où l'une d'elles serait attaquée, sans provocation de sa part, sur ses frontières orientales actuelles.

En conséquence, au cas où l'une des deux Etats serait attaqué sans provocation de sa part, l'autre se considérera en état de guerre et lui prêterait une assistance armée.

Article 2

Afin de coordonner leurs efforts pacifiques, les deux Gouvernements s'engagent à se concerter sur les questions de politique extérieure qui ont trait à leurs rapports avec leurs voisins d'Est.

Article 3

Une convention militaire fixera la manière dont les deux pays se prêteront assistance, le cas échéant.

Cette convention sera soumise aux mêmes conditions que la présente Convention quant à la durée et à la dénonciation éventuelle.

Article 4

Si malgré leurs efforts pacifiques les deux États se trouvaient en état de guerre défensive conformément à l'article 1, ils s'engagent à ne traiter ni conclure l'armistice ni la paix l'un sans l'autre.

Article 5

La durée de la présente Convention est de cinq ans à partir de la signature, mais chacun des deux Gouvernements est libre de la dénoncer après deux ans, en avisant l'autre six mois d'avance.

Article 6

Aucune des Hautes Parties Contractantes ne pourra conclure une alliance avec une tierce puissance sans s'être concertée au préalable avec l'autre.

Sont dispensées de cette condition les alliances en vue du maintien des traités déjà signés en commun par la Roumanie et par la Pologne.

De pareilles alliances devront cependant être communiquées.

Le Gouvernement polonais déclare connaître les accords de la Roumanie avec d'autres États pour le maintien des traités de Trianon et de Neuilly, accords qui pourront être transformés en traités d'alliance.

Le Gouvernement roumain déclare connaître les accords de la Pologne avec la République Française.

Article 7

La présente Convention sera communiquée à la Société des Nations conformément au Traité de Versailles.

Article 8

La présente Convention sera ratifiée et les ratifications en seront échangées à Bucarest le plus tôt possible.

En foi de quoi, les plénipotentiaires ont signé la présente Convention et y ont apposé leur sceau.

Fait à Bucarest, en double exemplaires, le 3 mars 1921.

(ss) Take Ionescu

(ss) Eustachy Sapieha

Protocole A

Au moment de signer la Convention d'alliance défensive entre Sa Majesté le Roi de Roumanie et le Chef d'Etat de la République de Pologne, leurs plénipotentiaires sont convenus les dispositions suivantes qui font partie intégrante de ladite Convention:

1. Les frontières orientales actuelles dont il s'agit dans l'article 1 de la Convention d'alliance défensive de ce jour sont celles qui résultent: pour la Roumanie, de la Convention signée à Paris le 28 octobre 1920 entre la Roumanie, d'une part, et la France, la Grande-Bretagne, l'Italie et le Japon, d'autre part, et, pour la Pologne, de l'article des préliminaires de paix signés à Riga, le 11 octobre 1920, entre la Pologne et la République des Soviets de Moscou, ou telles qu'elles seront modifiées par le traité de paix qui suivra.

2. L'article 6 de la Convention est complété par la disposition suivante: aucune des Hautes Parties Contractantes ne pourra, sans la consentement de l'autre, conclure d'alliance avec les puissances qui dans la guerre mondiale ont été ennemies des Puissances Alliées et Associées.

3. La ratification de la Convention d'alliance défensive entraînera de plein droit la ratification du présent Protocole.

En foi de quoi, les plénipotentiaires ont signé le présent Protocole et y ont apposé leur sceau.

Fait à Bucarest, en double exemplaires, le 3 mars 1921.

(ss) Take Ionescu

(ss) Eustachy Sapieha

Protocole B

Au moment de signer la Convention d'alliance défensive entre Sa Majesté le Roi de Roumanie et la Chef d'Etat de la République de Pologne, leurs plénipotentiaires sont convenus des dispositions suivantes qui font partie intégrante de ladite Convention:

1. La Convention d'alliance défensive de ce jour entre la Roumanie et la Pologne ne sera ratifiée qu'après la signature du traité de paix entre la Pologne et la République des Soviets. Jusqu'alors elle doit rester secrète.

2. Si avant la signature du traité de paix entre la Pologne et la République des Soviets l'une des Hautes Parties Contractantes venait à être attaquée sur ses frontières orientales, sans provocation de sa part, les deux Gouvernements examineront la situation et aviseront aux moyens d'y faire face.

En foi de quoi, les plénipotentiaires ont signé le présent Protocole et y ont apposé leur sceau. Fait à Bucarest, en double exemplaires, le 3 mars 1921.

(ss) *Take Ionescu*

(ss) *Eustachy Sapieha*

Protocole C

Au moment de signer la Convention d'alliance défensive entre Sa Majesté le Roi de Roumanie et le Chef d'Etat de la République de Pologne, leurs plénipotentiaires sont convenus des dispositions suivantes qui découlent de ladite Convention:

1. La Roumanie s'engage à donner à la Pologne tout son appui diplomatique pour le règlement du sort de la Galicie Orientale.

2. Les deux Gouvernements s'engagent à négocier dans l'esprit le plus favorable un changement de frontières en vue de faciliter les communications entre la Bucovine et le Maramuresch roumain, ainsi que celles entre Horodenka et Zaleszczyki, sans que les territoires échangés soient nécessairement de dimensions égales.

3. En vue de resserrer les rapports d'amitié entre les deux pays, une commission spéciale négociera l'établissement d'un traité de commerce entre les deux pays, dans le plus bref délai.

Ces conventions que les deux Etats s'engagent à négocier dans l'esprit le plus favorable auront pour but:

a) L'établissement d'un régime entre les deux pays, au moins aussi favorable que celui accordé à la nation la plus favorisée.

b) D'assurer à la Pologne la possibilité de profiter du port de Braïla comme base maritime et commerciale.

c) D'établir une convention de transit permettant le plein développement du commerce des deux pays.

d) De s'entendre sur l'élargissement de la voie ferrée Kolomyja-Cernăuți.

e) De régler les conditions de navigation sur les rivières passant par le territoire des deux Etats.

4. Le Gouvernement roumain et le Gouvernement polonais s'engagent à étudier ensemble les moyens par lesquels ils pourraient arriver à conclure une alliance défensive avec leurs voisins qui ont signé en commun avec eux les traités de paix de Versailles, Saint-Germain, Trianon et Neuilly, à l'effet de se garantir réciproquement contre toute agression et de s'aider pour le maintien de ces traités ou de certains d'entre eux.

En foi de quoi, les plénipotentiaires ont signé le présent Protocole et y ont apposé leur sceau. Fait à Bucarest, en double exemplaires, le 3 mars 1921.

(ss) *Take Ionescu*

(ss) *Eustachy Sapieha*

Dumitru Preda (coord.), *România-Polonia. Relații diplomatice*, vol. I, 1918-1939, cuvânt înainte Mircea Dan Geoană, Ministrul Afacerilor Externe al României, București, Editura Univers Enciclopedic, p. 18-22 (doc. nr. 14).

7

Convention
d'alliance défensive entre le
Royaume de Roumanie et la
République de Pologne.

Fermement résolus à sauvegarder la
paix acquise au prix de tant de
sacrifices, Sa Majesté le Roi de
Roumanie et le Chef d'Etat de la
République de Pologne se sont mis d'ac-
cord pour conclure une convention d'alli-
ance défensive.

Dans ce but ils ont nommé pour
leurs plénipotentiaires :

Sa Majesté le Roi de Roumanie,
Monsieur Take Ionescu, Son
Ministre des Affaires Etrangères, et
Le Chef d'Etat de la République
de Pologne, le Prince Eustache
Sapieha, Son Ministre des Affaires
Etrangères,

Lesquels après s'être communiqué
leurs pleins pouvoirs trouvés en bonne
et due forme, sont convenus des articles
suivants :

Article I.-

La Roumanie et la Pologne s'enga-
gent à s'aider réciproquement dans le
cas où l'une d'elles serait attaquée,
sans provocation de sa part, sur ses

8

frontières orientales actuelles.

En conséquence, au cas où l'un des deux états serait attaqué sans provocation de sa part, l'autre se considérera en état de guerre et lui prêterait une assistance armée.

Article 2

Afin de coordonner leurs efforts pacifiques, les deux gouvernements s'engagent à se concerter sur les questions de politique extérieure qui ont trait à leurs rapports avec leurs voisins d'Est.

Article 3.

Une convention militaire fixera la manière dont les deux pays se prêteront assistance, le cas échéant.

Cette convention sera soumise aux mêmes conditions que la présente convention quant à la durée et à la dénonciation éventuelle.

Article 4.

Si malgré leurs efforts pacifiques les deux états se trouveraient en état de guerre défensive conformément à l'article I, ils s'engagent à ne

traiter ni conclure l'armistice ni la paix l'un sans l'autre.

Article 5.

La durée de la présente convention est de cinq ans à partir de sa signature, mais chacun des deux gouvernements est libre de la dénoncer après deux ans, en avisant l'autre six mois d'avance.

Article 6.

Aucune des hautes parties contractantes ne pourra conclure une alliance avec une tierce puissance sans s'être concertée au préalable avec l'autre.

Sont dispensées de cette condition les alliances en vue du maintien des traités déjà signés en commun par la Roumanie et par la Pologne.

De pareilles alliances devront cependant être communiquées.

Le Gouvernement Polonais déclare connaître les accords de la Roumanie avec d'autres états pour le maintien des traités de Trianon et de Neuilly, accords qui pourront être transformés en traités d'alliance.

Le Gouvernement roumain déclare

18
connaître les accords de la Pologne
avec la République Française.

Article 7

La présente convention sera com-
muniquée à la Société des Nations
conformément au traité de Versailles.

Article 8

La présente convention sera ratifiée
et les ratifications en seront échangées
à Bucarest le plus tôt possible.

En foi de quoi les plénipotentiaires
ont signé la présente convention et y
ont apposé leur sceau.

Fait à Bucarest, en double
exemplaire, le 3 Mars 1921.

Lapierre
Tatulescu

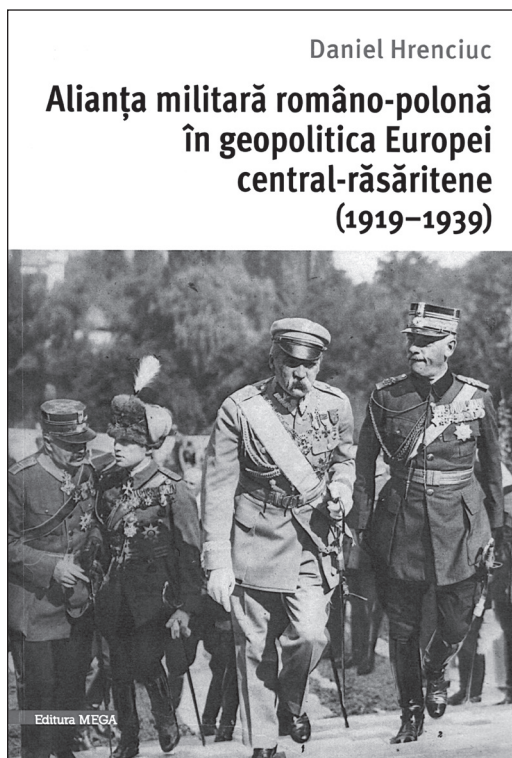
Daniel Hrenciuc, *Alianța militară româno-polonă în geopolitica Europei central-răsăritene (1919-1939)*, Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2018

Apărută în 2018 la Cluj Napoca, lucrarea dr. Daniel Hrenciuc se circumscrie perioadei de aderare a României la sistemul regional defensiv de securitate din perioada interbelică.

Alianța cu Polonia a fost una dintre cele mai prolifice și mai statornice, pe care le-a avut România, în toată această perioadă. Acest proiect politico-militar a fost inițiat de partea poloneză, prin personalitatea generalului Józef Piłsudski, în a cărui viziune, statele plasate între Marea Baltică și marea Neagră împărtășeau aceeași opinie privind mediul comun de securitate, presupunând stabilirea unui plan atotcuprinzător privind obiectivele și mijloacele de colaborare în plan politic și militar. Planul respectiv, denumit în latină „Intermarium” („între mări”) consta în crearea unei federații a țărilor din Europa Centrală și de Est, în a cărui componență ar fi intrat, în primul rând, Polonia și statele baltice (Lituania, Letonia, Estonia), Finlanda, Belarus, Ucraina, Ungaria, România, Iugoslavia și Cehoslovacia și ar fi avut ca principal obiectiv apărarea împotriva tendințelor de expansiune ale Rusiei sovietice și ale Germaniei naziste.

O serie de diferende și neînțelegeri teritoriale între statele vizate, între Polonia și Cehoslovacia, percepția Lituaniei și a Ucrainei că le este amenințată independența, relațiile tensionate dintre România și Ungaria, dar și opoziția Rusiei și a statelor occidentale, au împiedicat realizarea acestui proiect.

La nivel individual, alianța politică și militară româno-polonă a fost statuată de la bun început pe relații de egalitate și reciprocitate care au constituit o bază solidă a relațiilor interbelice, dintre cele două state. Chiar dacă, după anii '30, după debarcarea generalului Piłsudski de la conducerea statului polonez, dinamica relațiilor bilaterale au cunoscut oarecare asperități și tergiversări, acestea s-au menținut pe aceleași coordonate pozitive, până la începutul războiului, chiar și după, în contextul ocupării Poloniei de către trupele Axei.

Pornind de la aceste premise generale, autorul, un bun cunoscător, de altfel, al evoluției în timp a relațiilor dintre cele două țări¹ dar și al conviețuirii pașnice dintre cele două etnii, pe teritoriul românesc², a făcut de această dată un interesant recurs la o analiză sintetică a evenimentelor istorice din acea perioadă. Lucrarea are un parcurs de 224 de pagini, și un cuprins format din nouă capitole autonome, o introducere, un număr substanțial de anexe, concluzii, un sumar succint în limba engleză și o bibliografie selectivă.

Primele două capitole fac un excurs larg al problematicii, având ca principale subiecte abordate geopolitica ca știință, apariția principalelor școli și întemeietorii acestora, precum și obiectivele și preocupările care au stat la baza fundamentării sale teoretice și doctrinare. Spațiul etnic românesc, cu ale sale repere fundamentale, forma statului, teritoriul și frontierele au făcut obiectul celui de-al doilea capitol, care a constituit, practic, o trecere spre tema propriu-zisă.

Autorul a încercat o abordare comprehensivă care aduce în prim plan, în mod evolutiv, cronologic, principalele aspecte și momente ale alianței politico-militare dintre cele două state prietene. Capitolului trei are ca debut finalul Primului Război Mondial și ilustrează evoluția, în paralel, a României și Poloniei, crearea celor două state prin unirea teritoriilor istorice cu patria-mamă, dar și extinderea și explicitarea conceptului de „a treia Europă” ca spațiu geostrategic și politic de întâlnire a unui mozaic etnic și religios substanțial.

În următorul capitol, aflăm, pe larg, premisele geopolitice ale apropierii dintre cele două entități, factorii determinanți care au dus la realizarea acestei alianțe. Numitorul comun a fost politica revizionistă și expansionistă a Rusiei sovietice, care a avut în permanență în centrul preocupărilor sale România și Polonia, fiind direct interesată de Basarabia și de teritoriul Galiției. Acum intervine ideea proiectului de federalizare (Intermarium), gândit de generalul Piłsudski, care nu s-a concretizat. Din nevoia de securizare a teritoriilor lor în fața acțiunilor de răspândire a acțiunilor și ideologiei bolșevice, cele două țări s-au susținut reciproc încă din timpul lucrărilor Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920) și au ajuns la o înțelegere pe parcursul anilor 1918-1920, care s-a materializat prin semnarea Alianței bilaterale politice și militare, din martie 1921.

Următoarele două capitole abordează aspectele militare ale convenției, cele legate de ipotezele și scenariile strategice și tactice ale celor două armate, dar și conferințele militare bilaterale și extinderea acordurilor politice și militare, după expirarea acestora. (vezi anexe).

Capitolul VII tratează principalele probleme ale relațiilor româno-polone la nivelul anilor '30, în timpul ministeriatelor lui Nicolae Titulescu și al lui J. Beck. Acestea vor fi comentate în contextul și în strânsă legătură cu derularea evenimentelor istorice, precum destrămarea Cehoslovaciei, relațiile tensionate polono-cehoslovace sau româno-ungare etc., care au fost percepute diferit de cei doi aliați, imprimând acest curs diferit în politica lor externă. Au fost evocate și vizitele reciproce la nivel de șefi de stat sau șefi ai statelor majore armate și deciziile luate în urma acestora.

Declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial și ocuparea Poloniei de către trupele sovieto-germane, la 1 septembrie 1939, în urma înțelegerilor stipulate în Pactul Ribbentrop-Molotov, au avut consecințe dramatice asupra ambelor națiuni. Subiectul este dezbătut în cele două capitole finale, dezintegrarea statului polonez a vulnerabilizat mult situația României, care nu și-a putut onora obligațiile impuse de prevederile acordului bilateral, dar a adoptat o atitudine comprehensivă, acordând azil și sprijin material refugiaților polonezi, președintelui Republicii a II-a Polone, membrilor guvernului, șefului Statului Major al armatei polone și altor demnitari și ofițeri polonezi (aprox. 100.000 de refugiați). Un an mai târziu, România împărtășea o soartă asemănătoare Poloniei, ce a dus la schimbarea regimului politic și la aderarea României la Axă.

Concluziile de final vin firesc și denotă o cunoaștere a problematicii relațiilor româno-polone în perioada interbelică, cu nuanțele și accentele aferente, subliniind caracterul pur defensiv al acestei colaborări, dar temeinic ancorată în realitățile geopolitice și strategice ale perioadei. Alianța dintre cele două a fost constantă, de lungă durată și a funcționat complementar cu Mica

Înțelegere, în pofda unor interese divergente sau dezacorduri. Ea a avut ca unic scop menținerea păcii și a statu-quo-ului european și protejarea frontierelor, a integrității celor două state, în special împotriva dușmanului comun de la răsărit, Rusia sovietică.

Un număr consistent de anexe, interesante și variate, îndeosebi din Arhivele Diplomatice, vin să susțină și să întregescă întregul demers istoriografic al autorului. Acestea nu au însă trecute, în mod explicit sursa, ele fiind menționate în mod global la bibliografia selectivă. De asemenea, un indice de nume sau localități la final, ar fi completat, în mod util, aparatul critic al cărții.

Lucrarea reprezintă o încercare meritorie de analiză a contextului și evoluției cooperării politico-militare dintre România și Polonia în perioada interbelică, un reper istoriografic important, cu reale valențe științifice, care merită apreciată la justa sa valoare în mediul universitar și academic.

CERASELA MOLDOVEANU *

---

* Cercetător științific gr. III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

¹ *România și Polonia – 1918-1931: Relații politice, diplomatice și militare*, 2003; *România și Polonia – 1932-1939: Relații politice, diplomatice și militare*, 2005; *Polonia între Est și Vest: 1918-2016*, 2017.

² *Un destin pentru istorie: polonezii în Bucovina 1774-2008*, 2008; *Polonezii din România (1918-1980) de la regat la republica socialistă*, 2015 etc.

